

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI**

**İSKENDER BEY İSYANI SIRASINDA ARVANİD
SANCAĞININ SİYASİ VE SOSYAL DURUMU**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

MALİQ HASA

BURSA 2010

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI**

**İSKENDER BEY İSYANI SIRASINDA ARVANİD
SANCAĞININ SİYASİ VE SOSYAL DURUMU**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

MALİQ HASA

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Sezai SEVİM

BURSA 2010

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tarih Anabilim Dalında 700842005 numaralı Maliq HASA'nın hazırladığı "İskender Bey İsyanı Sırasında Arvanid Sancağının Siyasi ve Sosyal Durumu" konulu Yüksek Lisans Çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 06 /09/ 2010 günü 11:00 - 12:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ...BAŞARILI... (başarılı/başarısız) olduğuna ..OYBİRLİĞİ.. (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Sınav Komisyonu Başkanı

Prof. Dr. Mefail HIZLI
Uludağ Üniversitesi

Üye (Tez Danışmanı)

Yrd.Doç.Dr. Sezai SEVİM
Uludağ Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Yusuf OĞUZOĞLU

Üye

Yrd.Doç.Dr. İsmail SELİMOĞLU
Uludağ Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

... / ... / 2010

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Erkan İŞİĞİÇOK

ÖZET

Yazar	: Maliq HASA
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölümü	: Tarih Bölümü
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: x + 94
Mezuniyet Tarihi	: ...../ .... /2010
Tez Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. Sezai Sevim

İSKENDER BEY İSYANI SIRASINDA ARVANİD SANCAĞININ SİYASİ VE SOSYAL DURUMU

İskender Bey'in (Gjergj Kastrioti) Arnavutluk tarihindeki konumunun tartışılmaz olduğu biliniyor. 25 yıllık mücadelesiyle Osmanlı İmparatorluğunun bölgede yerleşme sürecinde en etkin isyan olan İskender Bey'in isyanı öncelikle arşiv belgelerine dayanarak işlenmiştir. Burada H. 835 tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid temel kaynak niteliğindedir. Bunun yanı sıra konuyla ilgili Türkçe, Arnavutça, İngilizce ve İtalyanca kaynaklara dayanarak konunun daha iyi anlaşılması için Osmanlı İmparatorluğunun Balkanlara girişi ve Arnavutluk tarihine ana hatlarıyla değinilmiştir. Çalışmamızda öncelikle Osmanlı öncesi Arnavutluk hakkında açıklayıcı bilgiler sunulmuş ve Osmanlı İmparatorluğunun bölgeye girişi ile ilgili çok önemli mes'elelere yer verilmiştir. Toplumun yapısı ve dini inançlarına da yer verildiği bu çalışmada Osmanlıların uyguladığı fetih politikası sürecinde toplum arasındaki etki-tepki veya denge meselesine açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Özellikle tımar ve devşirme sisteminin uygulanmasında bölgeye görülen değişikliklerle ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bunun dışında çalışmada Arnavutluk'ta Osmanlılar tarafından ilk kurulan Arvanid-ili sancağı, kapsadığı bölgeler, yönetim şekli ve isyan sonrasında diğer sancakların kurulmasına özellikle parmak basılmaktadır.

İskender Bey isyanının temel sebeplerine, isyan boyunca Osmanlı İmparatorluğu ve aynı zamanda Venedik ile yakın münasebetlerine de, onun stratejik şahsiyetinin daha iyi anlaşılması açısından, önemle üzerinde durulmuştur. Konuyu ele alırken objektif olmaya çalıştığımız bu çalışmada Osmanlı medeniyetinin toplum üzerindeki yararları, toplu ihtida olayları, gayr-i müslime karşı muameleleri ve bölgede dinlerarası diyalog veya çatışmalar da elden geldiğince işlenmiştir.

Anahtar Sözcükler

İskender Bey, Arvanid Sancağı, Osmanlı İmparatorluğu, Arnavut Prenslikleri, Feodal Sistem, Tımar ve Devşirme Sistemi

ABSTRACT

Author : Maliq HASA
University : University of Uludağ
Main Department : History Science
Department : History
Quality of Thesis : Master's Thesis
Page's Number : x + 94
Date of Graduâtion : ...../ ...../2010
Advisor : Sezai Sevim, Assistant Professor

POLITICAL AND SOCIAL STATUS OF ARVANID SANCAK DURING SKENDERBEG'S REBELLATION

Is well known that the position of Skanderbeg (Gjergj Kastriot) in Albanian history is undisputed. Skanderbeg's rebellion has been worked primarily on the basis of the archival documents as the most effective rebel during the 25 years of settlement process of Ottoman Empire in the region. This sources are based on Sûret-i Defter-i Sancak-i Wrotten on H. 835. Besides this, for the better understanding of this issue it has been mentioned in main lines the entry of Ottoman Empire in Balkans and the Albanian history, based on Turkish, Albanian, English and Italian sources. Our study firstly provides descriptive information about the pre-Ottoman Albania, also it includes very important matters about the access of Ottoman Empire in the region. The structure of society and religious beliefs are included in this study, also it has been tried to clarify the influence-reaction issue or the balance between the community during the implementation of the Ottomans conquest policy process.

Particularly, it includes informations about the changes that have been seen in the area after the implementation of grooming and recruiting sistem. In addition, in this study it expecially have been pointed the establishment of the first Arvanid (province) Sancak in Albania by Ottoman's and the areas wich it covered, it's regime, and the establishment of other sancaks (provinces).

For better understanding his strategic personality it has been strongly emphasized on the reasons of Skanderbeg's rebellion, his close relations with Ottoman Empire and Venice at the same time. We have tried to be objektive in our study during the analize of this subject, the benefits that Ottoman civilization brought in the society, mass converted events, the tretman over the non-muslims anf the interreligious dialogue or the conflicts are processed far as possible to.

Key Words:

Skenderbeg, Arvanid Sancak (Province), The Ottoman Empire, Princedoms of Albania, Feodal System, Timar and Devşirme Systems

ÖNSÖZ

Medeniyetler çatışmasının odağı ve Avrupa'nın Güneydoğusunda konumlanan Balkanlar'da Arnavutluk bölgesi ve çevresi bir çekirdek bölge konumundadır. Bugün Arnavutluk Cumhuriyeti, Kosova, Makedonya ve diğer bölgelerde yaklaşık üç buçuk milyon civarında Arnavut nüfus yaşıyor. Bu yüzden Arnavut ve Arnavutluk konusu, sadece Adriyatik kıyı şeridine sıkışan bir ülke ile sınırlı değil, bütün Balkanları ilgilendiriyor. Gerek Balkanlar, gerekse Arnavutlar daima uluslararası mücadelelerin merkezine yer aldılar. Bu yüzden de gerçekleşen olaylardan en çok onlar etkilendi. Aynı zamanda bu bölgede olup bitenler de her zaman Avrupa ile dünyanın ilgi odağı olmuştur. İskender Bey isyanının dünya çapında biliniyor, tartışılıyor ve muhtelif anlamların yükleniyor olması belki de bundan dolayıdır. Bir diğer etken de Batılı tarihçiler tarafından Arnavutluk'un ilk Hıristiyanlık dinini kabul eden ülkeler başından geliyor olmasıdır.

Siyasî ve aynı ölçüde dinî emellere konu olan Arnavutluk, bu tarih çıkmazının içinde hep sorun yaşadı, yaşamaya da devam ediyor. Ancak belirtmek gerekir ki, Arnavut toplumunun tarihi boyunca, en ferah dönemi Osmanlı dönemi olmuştur. Çalışmada konu ettiğimiz İskender Bey ve isyanını anlamaya çalışırken işte tüm bunları gözden kaçırmamak gerekiyor. Tüm tarihçilerin kabul ettiği gibi bu gibi pürüzlü ve kritik meselelerde en son sözü yüzyıllara sadık kalan dönemin arşiv belgeleri söylemektedir. Buna dayanarak ortaya koymaya çalıştığımız bu girift konuyu işlerken arşivlerden faydalandık.

Ancak dünyanın birçok yerinde yazılıp çizilen bir şahsiyet hakkında karışık bir "İskender Bey" tasviri karşımıza çıkmaktadır. Arnavutlar tarafından "milli kahraman" olarak biliniyor iken Türkiye ve civarında daha çok "hain" olarak nitelenen İskender Bey'in verdiği mücadelenin sebepleri ve topluma etkisi bizim için önem arz etmektedir. Çalışmamızda bazı tarihi gerçeklerin yanlış bilindiğini ve her tarih olaya tamamen objektif bir perspektifle bakılması gerektiğini, aynı zamanda her hangi bir önyargıda veya değerlendirmede bulunmadan dönemi ve bölgenin anlaşılması gerektiğini ifade etmeye çalıştık.

Bu alışma esnasında yardımlarını benden esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Sezai Sevim'e teşekkürü bir borç bilirim. Aynı zamanda değerli hocalarım Prof. Dr. Yusuf Oğuzoğlu, Yrd. Doç. Dr. İsmail Selimoğlu ile Doç. Dr. Vejdi Bilgin'e de yardımlarından dolayı teşekkürlerimi arz ediyorum. Ayrıca daima bana destek olan ve çalışma boyunca yardımlarını esirgemeyen sevgili eşim Florida Kulla ile Adil Cukali arkadaşıma da şükranlarımı sunuyorum

Bursa 2010

Maliq HASA

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ.....	1
Arnavutluk Tarihi Kronolojisi.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI ÖNCESİ ARNAVUTLUK'A GENEL BAKIŞ

I. ARNAVUTLUK'UN TOPLUM YAPISI	15
A. PELLAZGLAR VE İLİRYALILAR	15
1. Pellazglar	15
2. İliryalılar	17
B. TOPLUMUN SOSYAL VE EKONOMİK YAPISI	18
1. Toplumun Sosyal Yapısı	18
2. Toplumun Ekonomik Yapısı	21
C. DİNİ İNANÇLAR.....	25
1. İlirya Paganizmi	25
2. Hıristiyanlık.....	26
3. İslam.....	30
II. OSMANLI ÖNCESİ BALKANLAR VE ARNAVUT PRENSLİKLERİ	32
A. OSMANLI ÖNCESİ BALKANLAR	33
B. ARNAVUT PRENSLİKLERİ	35
1. Arber Prensligi	36
2. Arta Prensligi	37
3. Zenebisha Prensligi	38

4. Topia Prensligi	38
5. Muzakaj Prensligi.....	39
6. Arianit devleti.....	40
7. Balshaj Prensligi.....	40
C. OSMANLI ÖNCESİ DİN-TOPLUM İLİŞKİSİ	41

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI'NIN BALKANLARA GİRİŞİ VE SONRASINDA ARNAVUTLUK'UN DURUMU

I. OSMANLI'NIN BALKANLARA GİRİŞİ	45
A. ARNAVUTLUK'UN OSMANLI İDARESİ ALTINA GİRMESİ	50
1. Tahrir Defterleri	53
2. Timar Sistemi	54
4. Zımmi Statüsü ve Millet Sistemi.....	60
4. Arnavutluk'ta İskân, Sürgün ve İstimalet Politikası	61
5. Arvanit Sancağında İsyandar	63
B. ARVANİD SANCAĞININ KURULUŞU.....	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSKENDER BEY İSYANININ ARVANİD SANCAĞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

I. İSKENDER BEY'İN (GJERGJ KASTRIOTİ 1405-1468) HAYATI, ŞAHSİYETİ VE ARNAVUTLUK TARİHİNDEKİ YERİ	68
A. İSKENDER BEY'İN HAYATI VE ŞAHSİYETİ.....	68
B. İSKENDER BEY'İN ARNAVUTLUK VE AVRUPA TARİHİNDEKİ YERİ	72
1. İskender Bey'in Arnavutluk Tarihindeki Yeri	72
2. İskender Bey'in Avrupa Tarihindeki Yeri	75
II. İSKENDER BEY'İN İSYANI	76
A. İSKENDER BEY İSYANININ BAŞLAMASI VE GELİŞMESİ.....	76
1. İskender Bey İsyanının Başlaması	76

2. İskender Bey İsyanının Gelişmesi.....	78
B. İSKENDER BEY'İN AVRUPA İLE İLİŞKİLERİ	81
IV. İSKENDER BEY İSYANININ ARVANİD SANCAĞI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	83
A. İSYAN SONRASI ARVANİD SANCAĞININ SOSYAL YAPISI	83
B. İSYAN SONRASI ARVANİD SANCAĞININ EKONOMİK YAPISI	85
SONUÇ	87
BİBLİYOGRAFYA	88
ÖZGEÇMİŞ.....	94

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.md.	: adı geçen madde
a.g.t.	: adı geçen tez
Bas.	: Baskı
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivleri
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Dan.	: Danışman
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
İSAM	: İslâm Araştırmaları Merkezi
M.	: Miladi
MAD	: Maliyeden Müdevver Defterleri
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
No	: Numara
Nşr.	: Neşreden
s.	: sayfa
S.	: Sayı
S.B.E.	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi
S.Ü.	: Sakarya Üniversitesi
t.	: Tarih
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTD	: Tapu Tahrir Defteri
TTK	: Türk Tarihi Kurumu
V	: Vilayet
vb.	: ve benzer
vd.	: ve diğer
vr.	: varak
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Arnavutluk tarihinin sistematik olarak yazılması ve eğitim öğretime yansması 1912’te bağımsızlığın elde edilmesinden sonra başlamış, yoğun olarak 1950 yıllarında gelişme kaydetmiştir. Bölgenin istikrarsızlığı sebebiyle geç tarihlerde başlayan fakat yazıldığında Komünizm rejiminin üzerinde önemli bir etkisi olması sebebiyle, Arnavutluk tarihi objektif bir bakış açısından ziyade ideolojik bir çerçeve içerisinde sistematizeleştirilmiş ve yorumlanmıştır.

Yazılı tarihte Osmanlı İmparatorluğuna karşı beslenen düşmanlık ve Rusya ile Çin ideolojilerinden yansımaların olması bunu açık bir şekilde göstermektedir. Hatta ilk kaleme alınan Arnavutluk tarihi serisindeki eserler bile, Arnavut ve Rus tarihçiler tarafından müşterek olarak yazılmıştır. Komünist rejim boyunca dünya ile bağlantıları çok kısıtlı olan Arnavut toplumu, yeterli yazılı kaynaklara sahip olmadığından, geçmiş ile bağlantıyı ancak şifahi olarak aktarabilmişti.

1990 yılından sonra Arnavut toplumu geri dönülmez bir dönüşüm sürecine girecektir. Artık insanların medya, basın, yazılı kaynaklar ve internet aracılığıyla daha çok bilgi edinme imkanlara sahip olmuşlardır. Üniversite sayılarının ve öğrenci kapasitesinin artması, gündün güne artan toplum ihtiyaçları, özellikle Avrupa ülkelerine göçler ve Avrupalı yatırımcılarının Arnavutluk’ta faaliyet göstermesi gibi etkenler, toplumu bir kimlik arama ve oluşturma çabasına itmişlerdir. İşte bu etnik, dini, kültürel ve en önemlisi tarihsel kimlik arayışında toplum ve ülke tarihini doğru bir şekilde yazma çabaları da başlamış, ortaya farklı kurum ve şahıslardan, hatta farklı ideolojiyi yansıtan tarih kitapları ortaya çıkmıştır. Artık üniversiteler ve Tarih Enstitüleri tarafından tarih kitapları, Arnavutluk yazılı tarihinin omurgasını oluşturmuştur. İşte bu omurgada elbette ki Osmanlı İmparatorluğunun Arnavutluk’ta hakim olduğu beş yüzyıllık tarihi önemli bir konumdadır. Bu noktada her iki ülkede mevcut olan arşiv belgeleri de önem arz etmektedir. Nitekim iki yıl önce Türkiye Başbakanı’nın Arnavutluk ziyareti sırasında Arnavutluk hükümeti yetkilileri tarihlerinin yeniden

yazılması gerektiğini ve bu konuda Türk tarihçilerinin de yardımlarına ihtiyaç duyduklarını belirtmişti.

Bu durumda diyebiliriz ki, Arnavut tarihçileri hiç bir baskının altında olmadan ve hiçbir ideoloji ve felsefeden etkilenmeden Arnavutluk tarihini objektif bir bakış açısıyla yazmalılar. Zira başkalarını yazdığı tarihle hiçbir ulus ileriye doğru sağlıklı bir şekilde hareket edemez. Bu durumun farkında olduğumuz için Arnavutluk tarihinde çok önemli bir yeri olan ve millî kahraman olarak bilinen İskender Bey’i ve isyanını çalışmamızda konu edindik. Konunun daha iyi anlaşılması için önce Arnavutluk kronojisini ardından da Osmanlı öncesi Arnavutluk’un toplum yapısına, Osmanlı İmparatorluğunun bölgede hakimiyet kurmasına ve Arvanit Sancağı’na yer vermeye çalıştık. Dileriz, bir nebze de olsa bu dönemi aydınlatıcı bilgileri aktarma imkanı bulmuş oluruz.

Arnavutluk Tarihi Kronolojisi

Arnavutluk’un eski çağ tarihi hakkında yeterince bilgilendirici ve aydınlatıcı bilgiler elimizde bulunmamakla birlikte, tarih eserlerinde genel itibariyle tahmini dönemler ve yıllar ile, Paleolitik çağından günümüze kadar bir tarih kronolojisine yer vermek bir gelenek haline gelmiştir. Böylece, özellikle yabancı okur ve yazarlar için, zihinde bir ‘Arnavutluk tarihi resim taslağı’ oluşturmak, daha kolay hale getirilmektedir. Çalışmamızın konusu M.S. XV. yüzyıl ile alakalı olmasına rağmen, bu sebepten dolayı, çalışmanın başında, bir giriş babında, ana hatlarıyla kronoloji eklemeyi uygun bulduk:

Paleolitik Çağı: Daha yoğun olarak son yüzyılda Arnavutluk’un farklı bölgelerinde¹ yapılan kazı çalışmalar sonucunda, paleolitik devri ortalarına (M.Ö. 40.000- 30.000 yıllar) ait olduğu düşünülen muhtelif iş aletleri ve mezarlara rastlanmış ve insanlığın bu topraklarda ilk varlığı için kesin delil ve bilgi niteliğinde kabul edilmiştir. Paleolitik çağı boyunca hayatta kalabilme ihtiyacından dolayı, gruplar halinde yerleşik olmayan bir hayat süren kabileler halkı, daha çok doğa mağaraları, samandan veya çamurdan yapılan kulübelerde yaşıyorlardı.

---

¹ Saranda bölgesindeki Xarres, Apollonia yakınlarındaki Krygjat ve İşkodra bölgesindeki Gajtan adlı yerler.

Neolitik Çağı (Geç Paleolitik Çağı): M.Ö. 30.000-10.000 yıllarda Saranda, Tiran, Fier ve İşkodra bölgelerinde yapılan arkeolojik çalışmaların neticesinde önceki dönemlerden daha gelişmiş ahşap ve taştan iş aletlerine rastlanmıştır.

Bronz (Mezolit) Çağı: M.Ö. 10.000-7.000 yılları bölge sakinleri için mağara yaşamından çıkış ve yerleşim birimlerinde yaşamının başlangıcını ifade etmektedir. Bu dönemde tarım ve ziraata doğru ilk adımlar atılmıştır. Bu gelişme ile birlikte, göçebe hayattan yerleşik hayata geçiş yapılmış, aynı zamanda, az sayıda da olsa yerleşim birimlerine de rastlanmıştır.

Neolit Çağı: M.Ö. 7.000-3.000 yılları kapsayan çağ boyunca ilkel halk dönemin en ciddi gelişmeleri yaşanmıştır. Bu çağda ilk yüksek duvarlı yapılar, hatta sahil ve iç bölgelerde bile yerleşim birimlerinin izlerine rastlanmıştır. Özellikle Korça (Görice) bölgesinde yoğun nüfusun yaşandığını gösteren bulgular elde edilmiştir. Bunun dışında bu döneme ait oluğu düşünülen yerleşim birimlerinin izlerine Kolonja, Mat, Fier, Kukës, Librazhd ve Debrë'de (Dibra) rastlanmıştır. Bunların arasında Vashtëmi (Korça), Çakran (Fier) ve Maliq yerleşim birimleri, yapılarından dolayı önemli bir yer tutmaktadır. Maliq bölgesinde çok zengin bulgulara rastlanmış, günümüze kadar ulaşmanın sebebi ise 1948'e kadar Devolli nehri yatağının altında bulunmasıydı. Bulunan bazı öğeler, bu bölgede hayatın daha erken tarihlere dayandığına ifade eder. Neolit çağında köyler kurulmuş, insanlar yeni meslek ve sanatlar edinmişlerdir.

Eneolit (Bakır) Çağı: M.Ö. 2.600-2.000 yıllarında bölge halkı bakır kullanmaya başlamış ve genel olarak metaller günlük yaşam kullanımına dahil edilmiştir. Bölgenin en önemli yerleşim birimleri Maliq-Korça, Velçe-Vlore ve Nezir-Mat birimleriydi. Hala bazı bölgelerde mağaralarda yaşam devam etmesine rağmen, insan eliyle yapılan konutların kullanımı da artmıştı. Tarım ve ziraat ekonominin en önemli kolları olmakla birlikte, balıkçılık ve çömlekçiliğinin varlığına dair bulgular da rastlanmıştır.²

---

² Frasher, Kristo, *Historia e Qyteterimit Shqiptar- Nga Kohet e Lashta Deri ne Fund te Luftes se Dyte Boterore (Arnavut Medeniyetinin Tarihi- İlkel Dönemlerden II. Dünya Savaşına Kadar)*, Akademia e Shkencave e Shqiperise, Tiran 2008, s. 3-5

İliryalılar

Arnavutların ataları olan İliryalıların soyu Pellazglılara dayanmaktadır. Her ne kadar aralarındaki soy bağları kesin bir şekilde ortaya konulmamışsa da, her iki kabileler grubunun kültürleri, yaşama biçimleri, kullandıkları dilleri ve örf ile adetlerinin arasındaki ciddi benzerlik, bilimsel olarak olmasa da mantıken aralarında kesinlikle bir soy bağının olduğuna delil teşkil etmektedir.³

M.Ö. IV-III yüzyıllar arası dönemde, kabilelerin bir arada yaşayışından toplumsal özelliğine geçiş yapılmış ve komşu ‘topluluklara’ göre belirleyici nitelikleri olan düzenli bir toplum oluşmaya başlamıştır.

M.Ö. III. yüzyılın başlarında toplumsal biçimin kazanımına müteakip, bugünkü Arnavutluk’un Güney’inde *Epir Devleti* kurulmuştu. Aynı yüzyılın ortalarında güç kazanan İliryalı ilk devlet bir kaç modern araştırmacılarına göre genel arenada gücünü hissettirmiş ve *Ardian devleti* olarak da anılmaya başlanmıştı.

M.Ö. 250 yılında Kral Agron yönetimindeki İlir devleti neredeyse tüm Balkan Batı deniz kıyılarını hâkimiyeti altına almıştı.

M.Ö. 229-168 yılların arasında, bu hızlı gelişmeler karşısında dönemin büyük güçlerinden olan Roma İmparatorluğu, Batı İlirya’yı işgal etmiş ve böylece İlirya devletine ait sadece bugünkü iç Arnavutluk bölgeleri geriye kalmıştı. Daha çok Dubrovnik ile Lisus (bugünkü Lezha bölgesi) arasındaki bölgeler işgalden kurtulabilmişti. Aynı zamanda bu dönemde Dyrrachion (Dyrrahium, Dıraç) ile Konstantinopol’u bağlayan tarihi *Via Egnatia* inşa edilmişti.⁴

M.Ö. 167 yılında Roma İmparatorluğu Gent (Genthius) kralını yenerek bütün İlirya’yı ele geçirmişti. Bu dönemden itibaren Roma hâkimiyeti altında yaşamını sürdüren İliryalılar, yeni *Arber* adıyla tanınmaya başlamışlardı.

³ Kola, Aristidh, *Gjuha e Perendive (Tanrıların Dili)*, Çev. Spiro Xhai, Plejad Yay., Tiran 2003, s. 7

⁴ *Via Egnatia*, Romalıların, Adriyatik’i, İstanbul ve Çanakkale boğazlarına bağlama amacıyla inşa ettikleri yoldur. Yol daha ziyade Osmanlı İmparatorluğu’nun posta hizmetlerinin rahatça yapılabilmesi amacıyla kullanılmıştır. *Via Egnatia*, barbar istilaları esnasında önemini yitirmiş olsa da Bizans hâkimiyeti ile birlikte eski önemini yeniden kazanmıştır. I. Murat zamanında Osmanlılar Avlonya’nın da alınması ile birlikte *Via Egnatia* üzerinde hâkimiyet kurmayı başarmışlardır. Yol üzerinde Osmanlı hâkimiyeti tamamen sağlanınca adı değişmiş ve *Via Egnatia sol kol* şeklinde anılır olmuştur. <http://sozluk.sourtimes.org/show.via.egnatia> son erişim 03.08.2010

M.Ö. 160- 927 arasında Slav halkları Arnavutluk dağlarına akın ederek dağlık kesimleri istila etmişlerdi. Kısa bir süre bu bölgelerde kalan ve özellikle günümüz Kosova bölgelerinde yağmalama yapan Slavlar, bir süre sonra buralardan çekilmişlerdi.

M.Ö. 395 yılında artık *Arberia* şeklinde adlandırılan bölge Bizans İmparatorluğuna yönetimine verilmişti.

M.S. 529-640 yıllarında bugünkü Arnavutluk'un Doğu kısmı Hunların yönetimine geçmişti. Görüldüğü üzere o dönemde coğrafi olarak sınırları çok geniş olan ve doğa zenginlikleriyle tanınan bu bölgenin geneli, hep daha büyük güçlerin ilgi alanında olmuş, bu yüzden de kısa veya uzun süreli hâkimiyetler sürekli değişmişti. Roma'nın baskıları ve özellikle de Slav akınların dağlık kesimlerinde etkin olması sebebiyle Arnavut halkı dağlık bölgelerden deniz kıyıları ve ovaların bulunduğu bölgelere yerleşmeye başlamışlardır. Dağlık kesimlerinde yerleştikleri bilinen bölgeler ise daha çok günümüz Orta Arnavutluk dağlarının etrafındaki bölgeler idi (Mali me gropa vs.).

M. S. 851-1010 yılların arasında Arnavut toprakların üzerinde Bulgar kraliyeti hâkimiyet kurmuştu.

M.S. 1054 yılında Hıristiyanlık dünyasında, bir dönüm noktası olan büyük skizmanın gerçekleşmesiyle birlikte, Hıristiyanlık dininin nüfusun kısmen veya tamamı tarafından kabul edildiği bölgelerde ciddi etkiler yaşanmıştı. Coğrafi konumu itibarıyla Arnavutluk Hıristiyanları da büyük darbe almış ve iki yoldan birini seçmek zorunda kalmışlardı.

M.S. 1081-1100 yılların arasında İtalya tarafından gelen Normanlar bölgede hakimiyetlerini sürdürmüşlerdi.

M.S. 1096 yılında ilk Haçlı orduları Arnavutluk toprakları üzerinde geçmişlerdi.

M.S. 1190 Arnavutluk'un Kuzey'inde, Akçahisar/Kruja şehrinin başkent olduğu Arberia'nın ilk feodal devleti, diğer bir ifadeyle Arberia Prensiği bağımsızlığını ilan etmişti. Bu devletin yaşam süresi 1190-1216 yıllar arası sürmüştü.

M.S. 1272 yılında Kuzey İtalya'dan gelen Napoli Kralı I. Karlos, Arberia krallığını kurarak kendini Arnavutların Kralı olarak ilan etmişti. Aynı dönemde orta

Arnavutluk'ta Bizans ve Sırp prensler hâkimiyet sürdürmekteydiler. Bu hâkimiyetleri 1356 yılına kadar devam etmişti. Bu dönem içerisinde Arnavutluk'ta Hıristiyan Katolik mezhebi ciddi oranda nüfuz kazanmıştı.

1344'te Sırp kralı Stefan Duşani'nin işgal politikası sonucu bugünkü Arnavutluk'un geniş bir kısmı, Tesalya, Epir ve Makedonya bölgesi Sırp hâkimiyetinin eline geçmişti. Kral Stefan Duşani'nin ölmesiyle gücünü kaybeden Sırp krallığının elinden kurtulan bölge yönetimi, bu sefer Arnavut prenslerinin eline geçmişti. Küçük devletler kurarak bölgeyi parçalayan feodal prensler arasında şehir krallıkları elde etmek amacıyla uzun süre devam edecek iç kargaşalar başlamıştı. Kuzey'de İşkodra'yı başkent yaparak Balsha kabilesi prensliğini kurmuştu. Topia ailesinin merkezi Dıraç ve civarı, Muzakaj ailesinin merkezi Berat ve civarı, Zenebiş ailesinin merkezi Ergiri Kasri (Gjirokastra) ve civarı, Arta ailesinin merkezi ise Arta şehri ve civarı idi.

Avrupa'nın geçit yolları üstündeki stratejik konumu Arnavutluk'un sırasıyla Romalılar, Alanlar, Vizigotlar, Hunlar, Avarlar, Slavlar, Bulgarlar, Bizanslılar, Sırp ve Sicilyalı Normanların işgaline uğramasına yol açmıştır. Roma İmparatorluğu'nun 395 yılında ikiye bölünmesi ile Doğu ve Batı İmparatorlukları arasındaki sınır Arnavutluk bölgesinin tam ortasından geçmiştir. Arnavutluk'un gelişmesi ve stratejik önemi bu şekilde artmıştır.⁵

Osmanlı Dönemi

1352 yılından itibaren Arnavutluk tarihinde yeni bir dönem başlamıştı. Bu tarihten itibaren Arnavutlar günden güne büyüyen Osmanlı İmparatorluğu ile tanışmaya başlamışlardı.

1431 yılında Osmanlı imparatorluğu Yanya bölgesini ele geçirmiş ve akabinde Arnavutluk bölgelerinin büyük bir kısmında hâkimiyet kurmuştu.

1433 yılında Kuzey'den Güney'e kadar etkili olan, Osmanlı hâkimiyetine karşı Arnavut prenslerinde Arianiti'nin isyanı cereyan etmişti.

1444 yılında (28 Ekim) Osmanlı ordusunda büyük başarılarla imza atan meşhur komutan Arnavut İskender Bey, Osmanlı ordusundan ayrılarak yanındaki 300 askerle

---

⁵ Külçe, Süleyman, *Osmanlı Tarihinde Arnavutluk*, İzmir Yay., İzmir 1944, s. 12

Sultanın bilgisi dahilinde babasına ait Kruja başkentli Kastrioti prensliğini geri alarak bağımsızlığını ilan etmişti. Sembol olarak atalarının prensliğinin sembolü olan iki başlı kartallı bayrağını kullanmıştı. Aynı yıl içinde İskender Bey, Arnavutluk'taki birçok prens ile birlikte Lezha şehrinde bir araya gelerek (Lezha Birliği) güçlerini birleştirme kararını almışlardı.

1450 yılında İskender Bey Osmanlı'ya karşı daha rahat savaşabilmek için Venedik ile anlaşma imzalamıştı. Aynı yılda Sultan II. Murat Kruja'yı beş ay boyunca muhasara eder ancak Napoli Kralı I. Alfonso'nun da yardımlarını alan İskender Bey'e karşı yenik düşmüştü.

1455 yılında İskender Bey Berat şehrinin yakınlarında Osmanlı ordusuna saldırmış 6.000 kişi gibi büyük bir kayıpla yenilerek tekrar Kruja'ya geri dönmüştü.

1457'de Osmanlı ordusu İskender Bey ve beraberindeki prenslere 60.000 kişilik bir ordu ile saldırmıştı. Bu harekatinde Arnavutluk'un büyük bir kısmını tekrar ele geçiren Osmanlı ordusu, Kruja şehrini hâkimiyet altına almadan geri dönmüştü.

1463 yılında Osmanlı Devleti-Venedik devleti arasında ilk büyük savaş gerçekleşmişti. Akabinde Sultan II. Murat tekrar Arnavutluk'u ele geçirir, ancak Kruja şehri konusunda başarısız olur.

1468 yılında (17 Ocak) Lezha şehrinde bulunan İskender Bey hastalanarak vefat etmişti.

1478'de Sultan II. Mehmet Kruja şehrini ele geçirmişti, ancak İşkodra şehrinde hala isyanlar etkili olmaya devam etmişti.

1479'da Osmanlı İmparatorluğu ve Venedik arasında bir anlaşma imzalanarak Venedik elindeki Arnavut topraklarını Osmanlı İmparatorluğuna vermeye kabul etmişti. Venedik toprakları arasında İşkodra şehri ve civarı da vardı. Durres, Tivari ve Ulqini dışında Arnavutluk'un tüm bölgeleri Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyeti altına girmişti.

1501 yılında geri kalan üç şehirden Draç'ı (Durres) da ele geçirerek bütün Arnavut toprakları Osmanlı İmparatorluğunun hâkimiyeti altına girmiş ve 1912 yılına kadar Osmanlı idaresinin altında kalmıştı.

1555’de Gjon Bozuku “Meshari” adlı ilk Arnavutça eserini kaleme almıştı (Meshari i Gjon Bozuk’ut).

1571’de Osmanlı güçleri, Venedik hâkimiyetinde bulunan Ulqini şehrini ele geçirir. XV.-XVI. yüzyıllar arası Arnavutluk’tan İtalya, özellikle de Sicilya bölgelerine doğru göçler gerçekleşir. Böylece günümüzde hala ciddi bir nüfusu olan İtalya Arbereshleri’nin İtalya tarihindeki varlıkları başlamış olur. Bu dönemde Hıristiyan nüfusu arasında Kuzey’de Katolik, Güney’de ise Ortodoks mezhebi hâkim durumda görünmektedir.

1670’de İşkodra Paşası olan Buşatlı Mehmet Ali Paşa ve Ali Paşa Tepelena Osmanlı’ya karşı koymak üzere Arnavutluk’un Kuzey’indeki beyleri bir araya getirerek bir isyan hareketini başlatmış, üç Osmanlı ordusuna karşı zafer kazandıktan sonra, Güney Arnavutluk’ta mağlup olmuşlardır. İsyancıları sırasında özellikle komşu güçlerden olan Yunan beyliklerinden yardım alan Arnavut Beyleri, Osmanlı İmparatorluğu ile Yunan devleti arasındaki tarihi düşmanlığa bir şekilde katkıda bulunmuşlardır. İşkodra ve Yanya’da kurulan Paşalıkların konumu ve Arnavutluk tarihindeki rolleri ile ilgili tarih boyunca tartışmalar sürmüştür.⁶

1831’de Paşalıkların gücünü kaybetmesiyle birlikte, Arnavut tarihi yeni bir döneme girmişti. Bu tarihten itibaren Arnavutluk Milli Mücadele grupları oluşmaya başlayacaktır.⁷

---

⁶ Mehmet Ali Paşa, Osmanlı’ya karşı bağımsızlık savaşı veren Yunan beylikleri ile ittifak ederek, Osmanlı İmparatorluğuna büyük zararlar vermişti. Aslında tarih boyunca Yunanlar ve Arnavutların arasında dostluk yaşanmamış ancak Mehmet Ali Paşa bu tabuyu yıkarak Arnavutluk siyasi tarihinde bir ilke imza atmıştır.

⁷ Yunanlıları örnek alarak ortaya konulan bu Milli Mücadele, Arnavutları bir ‘milli inanca’ itmekte idi. Tarihi kitaplarında yer almadığı halde burada belirtmemiz gereken çok önemli bir husus vardır. Özellikle XIX. yüzyılda cereyan etmiş Milli Mücadele’nin arkasında Vatikan gücünü olduğudur. Vatikan arşivlerinde bulunan vesikalar, raporlar ve bazı diğer belgelere göre, Vatikan’ın onaylayıp Arnavutluk’ta görevli olarak gönderdiği neredeyse tüm kilise sınıfı, aslında Vatikan’ın bölgedeki nüfuzu korumak, gerçekleşen olayları en kısa zamanda merkeze bildirmek ve en önemlisi, halkı mevcut yönetime karşı milli mücadeleye kışkırtmaktı. Bu konuda yabancı rahipler ile yerli rahipler arasında anlaşmazlık yaşandıysa da, Vatikan raporlarında yer alan ayrıntılara göre, bölgede siyasi faaliyetlerinin büyük bir kısmının arkasında Vatikan yönetiminin olduğu tespit edilmiştir. Geniş bilgi için bkz; Zamputi, İnjac, *Dokumente te Shekujeve XVI-XVII per Historine e Shqiperise (1593-1621) (XVI.-XVII. Yüzyıllar Arası Arnavutluk Tarihi İçin Arşiv Belgeleri)*, Tiran 1990, Akademia e Shkencave e RPS te Shqiperise, c. II. Arnavutluk tarihinde ve Rönesans yıllarında önemli şahsiyetler olan üç Frasheri kardeşlerinden biri, Türkiye’de Şemseddin Sami olarak bilinen Sami Frasheri ve bazı aydınlar ise, bu faaliyetlerinin halka verdiği zararları belirterek, var gücüyle karşı çıkmışlar ve eserleriyle halkı tuzağa düşmemeleri için de uyarıda bulunmuşlardır. Bkz. Sami, Şemseddin,

1878’de Kosova’nın Prizren kentinde “Prizren Birliği” düzenlenmiş, bu oluşunun temsilcilikleri Arnavutluk’un her bölgesinde kurulmuş, birlik kararları ve talepleri dünya siyasetinde de duyurulmaya başlanmıştı.

1887’de (8 Mart) Arnavutluk’ta ilk lâik Arnavutça okulu hizmete açılmıştı.

1908’de Manastır şehrine Arnavut aydınları bir araya gelerek, Arnavutça dilinin resmi kullanımı için İstanbul alfabesi ve Latin harflerden oluşan bir alfabeyi sundular. Bu iki alternatif arasında daha sonra Latin harfli alfabe seçilerek resmî olarak Arnavutça bu harflerle yazılmaya başlanmıştı.

1911’de Arnavut aydınları Karadağ’da toplanarak Osmanlı yönetiminden 12 maddeyi içeren daha geniş hakları içeren talepte bulunmuşlardı. Bu maddelerin arasında bağımsızlık istemi, zgr seçimler gerçekleştirebilmek için imkanların tanınması, okullarda eğitimin Arnavutça dili ile yapılması gibi hususlar yer almaktaydı. Aynı talepname Avrupa güçlerine de bildirilmişti. XIX. yüzyılda okullarda eğitim üç dilde gerçekleşmekteydi; Müslüman nüfus için Arapça (Osmanlıca), Ortodoks kesim için Yunanca ve Katolik kesim için ise Latince.⁸ Buna rağmen halk nezdinde geçerli olan parola “Feja e Shqiptarit eshte Shqiptaria“ (Arnavut halkın dini Arnavutuluk’tur) şeklindeydi.

Arnavutluk Devleti’nin Bağımsızlığı

1912’de Osmanlı parlamentosunda vekil olan İsmail Kemal Bey Vlora’da Arnavutluk’un değişik bölgelerinden gelen temsilcilerle birlikte 28 Kasım tarihinde Arnavutluk’un bağımsızlığını ilan etmişti. Böylece Arnavutluk’ta ilk liberal-demokrat hükümet kurulmuş bulunmaktaydı.

1913’de (29 Temmuz) Londra’da elçiler toplantısında da Arnavutluk’un bağımsızlığı tanınmış ve Arnavutluk’un ülke sınırları çizilmişti. Büyük Gleri’in kararları doğrultusunda Büyük Arnavutluk parçalanarak Kosova bölgesinin tamamı

Kamusu'l-A'lâm, Kaşgar Neş., İst. 1996, Dili Osmanlıca, c. I-VI; Bilmez, Bülent, “şemseddin Sami Frasheri’nin Bazı Metinlerinde Arnavut ve Türk ‘Biz’in İnşasına Katkıda Bulunan Otanticilik ve Köken Mitleri”, *Kritik*, S. 2, İst. Gz 2008.

⁸ Beduli, Dhimiter, “Perkthimet dhe Librat Liturgjike ne Shqip”, www.orthodoxalbania.org son erişim 02.08.2010

Sırbistan devletine, Güney bölgelerinin bir kısmı da Yunanistan'a verilir. Arnavut halkının yarısı farklı devletlere verilerek parçalanan Arnavutluk, Protektorat adıyla bugünkü sınırları içermekteydi.⁹

1913'de Londra kararlarını uygulamak için Sırbistan, Arnavutluk bölgelerine askerî birlikleri göndermişti.

1914-1918 yılların arasında Arnavutluk, Karadağ, Avusturya, İtalyan, Fransız, Yunan, Bulgar ve Sırp orduları tarafından istilaya uğramıştı.

1914'de Avusturya ve Macaristan tarafından önerilen Alman prens Wilhelm von Wied Arnavutların kralı olarak atanmıştı. Aynı yılda Arnavutlar Kral'a karşı ayaklanarak prensin uzaklaşmasına sebep olmuşlardı.

1914 yılın sonlarında İtalya ordusu Vlora'yı ve Arnavutluk'un Güneyini, Sırp ve Karadağ ordusu ise Arnavutluk'un Kuzeyini, Avusturyalı güçleri onları bölgeden kovuncaya dek, ele geçirmiş durumdaydı.

1915'te Yunanistan güçleri, Arnavutluk'un Güney'inde *Kuzey Epir* adını vererek bir devlet kurmayı başarmışlardı.

1917'de Avusturya-Macaristan ordusu Arnavutluk'u tamamen bölmüştü. Bunun sonucunda Arnavutluk'un Kuzey'i Avusturya-Macaristan'ın; Batı-Güney bölgesi İtalya'nın; Güney bölgesi Yunanistan'ın; Korça şehri ise Fransa'nın eline geçmişti.

1917'de İtalya, yönetimi altında büyük Arnavutluk'un bağımsızlığını ilan etmişti. Bunun karşısında Fransa da, tepki olarak, üç ay sürecek Korça Otonom Cumhuriyetinin bağımsızlığını tanımıştı.

1920'de Arnavutluk'un her bölgesinden bir araya gelen heyetler, Lushnja (Luşnya) kentinde bir araya gelmiş, yeni devletin anayasasını oluşturmuşlar, Tirana'yı başkent olarak ilan etmişler ve İtalya güçlerinin bölgeden çekilmesini talep etmişlerdir.

---

⁹ Bu karardan memnun olmayan Arnavutlar, yıllardır Arnavut toprakları birleştirmeye, Osmanlı İmparatorluğun kurmuş olduğu Arvanit Sancağını yeniden bir araya getirmeye hayal ediyorlar. Londra'da alınan kararın geçerliliği 2012 yılına kadar devam edecek ve bu da Arnavutların ortak hayali olan Büyük Arnavutluk'a doğru bir gelişme olabilir ihtimalini getiriyor akıllara. Özellikle de son zamanlarda Kosova'nın bağımsızlığı, Makedonya'daki Arnavutların Makedonyalılar ile anlaşmazlıkları ve aynı zamanda Yunanistan'daki Arnavut Çamların ABD'nin senatosunda eskiden beri kendilerine yapılan haksızlıkların telafini istemeleri Arnavutları daha da heyecanlandırmak ve ümitlendirmektedir. Bu durumda ister istemez soruyoruz: Arvanit Sancağı yeniden mi kuruluyor?

17 Aralık 1920'de Birleşmiş Milletler, 1913 yılında Londra Antlaşmasında tanınan sınırları tekrar Arnavutluk sınırları olarak kabul etmiş, İtalya güçlerinin bölgeden çekilmesini sağlamış ve Sırp ve Yunanistan itirazlarına rağmen Büyük Britanya, Lushnja Birliğinde alınan kararları desteklemişti.

28 Aralık 1921'de ilk seçimler gerçekleşir ve Arnavutluk tarihinde ilk defa siyasî partiler oluşmuş (Demokratik, Progresiv ve Halk Partisi). Ahmet Zogu ise Devlet Bakanı olarak atanmıştı.

1922'de Konstantinopol Patrikhanesi tarafından Berat Kongresi'nde Arnavut Ortodoks Kilisesi, kendi bağımsızlığını ilan etmişti.

Aralık 1922'de Ahmet Zogu¹⁰ Progresiv Parti'nin lideri olarak kurduğu hükümetin başına geçmiş ve hem Başbakan hem İçişleri Bakanı olarak görevini görmüştü.

1923'de yeni kurulan hükümete karşı memnuniyetsizliğini ifade eden çok sayıda protestolar düzenlenmişti.

1924 seçimlerinde Liberal-Demokrat partisini temsil eden rahip Fan Noli seçimleri kazandı. Bu arada Ahmet Zogu Sırbistan'a kaçmış, Noli ise hükümetince bir takım reformların yapılabileceğini senyallerini vermişti.

Eylül 1924'te Ahmet Zogu'yu desteklemek amacıyla Sırp ordusu Arnavutluk'a girdi ve bunun sonucunda Noli hükümeti devrilmişti.

1925'de Ahmet Zogu General olarak tekrar yönetimin başına geçmiş ve ilk seçimlerde Arnavutluk'un ilk Cumhurbaşkanı olmuştu. Eylül 1926'da Zogu, İtalya ile dostluk ve güvenlik anlaşması imzalamıştı.

Eylül 1928'de Anayasa Senatosu Arnavutluk'u Krallık, Ahmet Zogu'yu ise Arnavutların ilk kralı yani, I. Zogu ilan etmişti. I. Zogu Macar prensesi Geraldine Appony ile evlendikten sonra ilk ve tek oğlu Leka dünyaya gelmişti.

---

¹⁰ Tam adı Ahmet Muhtar Zogu şeklindedir. 1924-28 yılları arasında Cumhurbaşkanlığına seçilmiş ve 1928-1939 yılları arasında meclis tarafından Zog I adıyla Kral ilan edilmiştir. 1939'da İtalya'nın Balkanlar'ı işgal politikası sebebiyle, Arnavutluk'u işgalinden 1945'te Enver Hoxha yönetiminin kuruluşuna kadar da bu ünvanı sürgünde taşımış bir Arnavut siyasetçisidir.

Nisan 1939'da İtalya Arnavutluk'a girmiş, bunun üzerine Ahmet Zogu ailesiyle birlikte önce Yunanistan'a, sonra da Türkiye'ye geçerek kaçmıştı.

İtalya Arnavutluk'u işgal ettikten sonra III. Viktor Emanuel'i Arnavutluk'un kralı olarak ilan etmişti. II. Dünya Savaşı sırasında İngiltere'ye geçen Ahmet Zogu, kısa bir süre sonra Mısır'da, buradan ihraç edildikten sonra da Fransa'da yerleşmişti. 1961'de Fransa'nın Paris kentinde vefat etmişti.

Kasım 1941'de Tiran'da Arnavutluk'un her bölgesinden gelen Komünist gruplar Komünist partisini kurmuştu. Devamında Eylül 1942'de işgal güçlere karşı direniş ordusu oluşturulmuştu. 1943'de Enver Hoxha Komünist Partisi'nin genel sekreteri seçilmişti.

Eylül 1944'de Almanlar, İtlayan ordusunu Arnavutluk'u terk etmeye zorlamıştı. Aynı yılın içerisinde Enver Hoxha direniş güçlerinin başına geçmişti.

Direniş ordusunun mücadelesi sonucunda 28 Kasım 1944'de Arnavutluk'un birçok şehri işgal güçlerinden kurtarılmış ve bu tarih Arnavutluk'un kurtuluş tarihi olarak kayda geçmişti.

Ocak 1946'da Anayasa Yüksek Kurulu Arnavutluk'u "Arnavutluk Halk Cumhuriyeti" ilan etmişti. Aynı yılda Yüksek Kurul, Arnavutluk'un ilk anayasasını oluşturarak resmi anayasa şeklinde ilan etmişti.

1946'da ABD ve İngiltere Arnavutluk ile ilişkilerini tamamen kesmişti.

Kasım 1948'de Komünist Partisi I. Kongre'sinde ismini Komünist Halk Partisi şeklinde değiştirmişti.

1949-1953 yılların arasında Batı güçleri, Arnavutluk'taki Komünistleri bastırmaya epeyce uğraşmış ancak başaramamıştı.

Aralık 1955'te Arnavutluk, BM'e üye olmuş, ABD ve İngiltere ise oylamada çekimser oyu kullanmışlardır.

1957'de Arnavutluk'un başkenti Tiran'da Arnavutluk'un ilk Üniversitesi açılmıştı.

1960'da Arnavutluk Halk Cumhuriyeti Rusya ile olan güçlü ilişkilerini kesmiş ve Çin ile ilişkilerini güçlendirme kararı almıştı.

1967'de Arnavutluk'ta bütün din faaliyetleri kanunen yasaklanmıştı. Bu tarihten 1990 yılına kadar, ülkede sadece Bektaşiler rahat hareket edebilmişlerdi.

Ekim 1970'de Arnavutluk'un bütün bölgelerine elektrik ulaştırılmıştı.

1981'de Arnavutluk Çin ile ilişkilerini kesmiş ve bundan sonra dünyaya tamamen kapalı olarak yoluna devam etmiştir.

1985 Arnavutluk'un diktatörü Enver Hoxha vefatından üç gün sonra varisi Ramiz Alia Parti sekreteri seçilmişti.

1986'da Arnavutluk Türkiye ile diplomatik ilişkiler kurmuştu. Bir yıl sonra da Kanada ve Batı Almanya ile diplomatik ilişkiler kurulmuştu.

1985-1990 yılların arasında Arnavutluk çok derin bir ekonomik krizden geçmişti. Ekonomik iç kriz, dış baskılar ve hükümetin dış politikasının değiştirmesi sonucu, Arnavutluk yönetimi köklü bir sistem değişikliğine imza atmıştı. 1990 yılında halkın sokağa dökülmesiyle patlak veren protesto ve kanlı olaylar, komünizm sisteminin tamamen değişmesine sebep olacaktır.

Şubat 1991'de Arnavutluk'ta Öğrenci Toplulukları sokağa dökülmüş ve halkın büyük bir kısmını da peşlerinde sürüklemişlerdi. Halkın desteği sistemin değişmesini kaçınılmaz hale getirmişti.

20 Şubat 1991'de Arnavut halkı başkent Tiran'daki Enver Hoxha'nın heykelini yıkarak, Komünizm rejimine resmen son vermişti.

Aralık 1991'de hükümet ilk defa çok partili sistemini kabul etmiş ve bunun üzerinde Öğrenci Toplulukları ile bazı aydınlar tarafından Demokrat Parti kurulmuştu. Bu durumda yeni reform paketleri hazırlamak zorunda kalan hükümet, yönetimdekilerin tamamı Kümünist rejimine ait olmasından dolayı, bu reformların hiçbirini gerçekleştiremişti. İşte bu olaylar 1992 Mart ayında yapılan ilk demokratik seçimlerde, Komünist Partisinin tamamen nüfuzunu kaybetmesine sebep olmuştu. Demokrat Partisinin halkın desteğini almasıyla artık her şey değişmişti.

Yeni yönetim tarafından din yaşamına özgürlük tanınmasına, din faaliyetlerinin serbest bırakılmasına, dış yatırımlara izin verilmesine, hatta teşvik edilmesine, ilk defa bir çok ülke ile hem ekonomik hem politik ilişkiler inşa edilmesine yönelik alınan kararlar, köklü değişikliğinin en bariz işaretlerinden sadece bazılarıydı. Özellikle Avrupa ekonomisinden büyük firma ve yatırımcılar, bu yeni durumlardan sonra Arnavutluk'ta yatırım yaparak bölgede ciddi nüfuz kazanmaya başlamışlardı.

Bu tarihlerde Arnavutluk -Türkiye ilişkileri ise sadece siyasî ve askerî alanlarla sınırlı idi. Bu yüzden de bugün Arnavutluk'un dış yatırımcılarını sıralayacak olursak, Türkiye yatırımcıları ancak üçüncü sırada olur.¹¹

Güneydoğu Avrupa'da Balkan Yarımadası'nda, Adriyatik ve Yon Denizleri'nin kıyısında, Yunanistan, Makedonya ve Sırbistan-Karadağ ile komşu olan ve 28 Kasım 1912 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Arnavutluk Cumhuriyeti'nin yüzölçümü 28.748 km² olup coğrafi boylamı, 42o 39' Kuzey (Vermoshi), 39o 39' Güney (Konispoli); Coğrafi enlemi ise, 21o 40' Doğu (Vernik), 19o 16' Batı (Sazan)'dır. Arnavutluk temelde dört doğal bölgeye ayrılır: Arnavutluk Alpleri, Merkezi Dağlar Bölgesi, Güney Bölgesi ve Batı Düzlük (ova) Bölgesi.

Arnavutluk nüfusu 2004 yılı itibariyle 3.544.808, başkenti Tiran'dır. Ülke sınırlarının dışında ise yaklaşık ülkede yaşayan nüfus kadar Arnavut yaşamaktadır. İdarî olarak 36 ayrı şehrin bulunduğu ülkede başkent Tiran'a ilave olarak, Durres, İşkodra, Elbasan ve Vlora en önemli şehirleridir.¹²

---

¹¹ Geniş bilgi için bkz. Zavalani, Tajar, *Histori e Shqipnis*, 2. Bas., Phoenix Yay., Tiran 1998; Göktaş, Oktay, *Balkanlar'ın Anahtar Ülkesi Arnavutluk*, Gazi Ü., S.B.E., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1995; Akyol, Gürkan, *Balkan Politikasında Arnavutluk- 1912 Sonrası*, Dan. Timuçin Kodaman, SDÜ. SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2007
Ayrıca bkz. <http://www.forumishqiptar.com/showthread.php?t=29061>, son erişim 02.08.2010

¹² Göktaş, a.g.t., s. II; Akyol, a.g.t., s. 4

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI ÖNCESİ ARNAVUTLUK'A GENEL BAKIŞ

I. ARNAVUTLUK'UN TOPLUM YAPISI

A. PELLAZGLAR VE İLİRYALILAR

1. Pellazglar

Genel olarak Balkanlar, özel olarak da Arnavutluk ile ilgili tarihçiler tarafından kaleme alınan tüm akademik çalışmaların başında, Osmanlı öncesi dönemi vuzuha kavuşturacak yeterince kaynaklarının bulunmadığı ifade edilmektedir. Bu alanla ilgilenen araştırmacıların kaynak yetersizliği bir çok konunun gerektiği şekilde çalışılmamasına yol açmaktadır. Arnavutluk bölgesi, Doğu ile Batı'yı bağlayan bir köprü işlevi görmesi açısından, tüm zamanlarda özellikle de Osmanlı öncesi dönemde, önemli bir konuma sahip olmuştur.

Paleolit ve Neolit çağında Arnavutluk topraklarında yaşayan sakinlerinin hangi kabileden olduklarını belirlemek mümkün değildir. Zira komşu bölgelerde olduğu gibi bu kabileler göçebeydi. Etnik gruplar ancak yerleşik hayata başladıklarında belirlenebilmişti. Bu da, söz konusu dönemlerine ait olduğu düşünülen bulgular incelenmesinden mümkün olabiliyordu. Bunlardan yola çıkarak denebilir ki, bu topraklarda ilk başta Akdeniz etnik-dil grubuna ait kabilelerin, sonra da eneolitik çağında Balkan Yarımadasına Kuzeydoğudan gelen Hintavrupalı kabile grupları gelip Yarımadasının Güney kısmında yerleşmişlerdir. Bunlar ilkel yaşamdan uzaklaşmaya yakın, seramik işlenmesine özen gösteren, onlu (on, yirmi, otuz) sayım sistemini kullanan uzun boylu, mavi gözlü, sarışın tipli insanlardı. İşte bazı tarihçilere göre bu kabile grupları, Pellazg dediğimiz milleti oluşturuyorlardı. Bazı tarihçilere göre onların bölgedeki varlıklarını Demir çağında metallerin işleyişi, tarım ve ziraatın geliştirilmesi, iş aletleri, silah ve takılarının üretildiği dönemle ilişkilendirmek gerekiyor. Aynı zamanda bu dönemde kabile ve milletler arasında fazla olan malların değiştirilmesi, alış

verişleri başlamıştı. Pellazg toplumunda aile ataerkil yapıya sahipti ve genel olarak Pellazglar politeistti.

Demir ağı boyunca Balkan yarım adasında Grekler, Traklar ve İliiryalılar de akın etmişti. Balkan Yarımadasının Güneyinde yerleşen Grekler, yerlilerle yakınlaştıktan sonra Helen milliyetini (etnos) oluşturmuşlardı.¹³ Böylece ilk olarak Helen medeniyetiyle iç içe yaşayan Pellazglar, bazen sulh bazen de savaş yılları boyunca özellikle dil, örf ve adetler açısından birbirinden ciddi bir şekilde etkilenmiştir. Mesela bugün Yunanca'da Tanrı anlamında kullanılan *Zeos* kelimesi bile Pellazg halkına ait *Zot* kelimesinin zaman içinde bozulmuş halidir ki, halen Arnavutların genel olarak aynı şekilde kullandığı bir kelimedir.¹⁴ Helen dünyasının ardından dünyaya miras olarak kalan tüm mimarî güzide eserleri aslında neredeyse tamamı Pellazg ustalar tarafından yapılmıştır. Son tarihlerde her iki bölgede gerçekleşen kazı çalışmalarında Pellazg yapılarının Yunan'dakilerine göre daha eski ancak her ikisi arasında ciddi bir benzerlik tespit edildiği bilinmektedir. Pellazglar ile İlirya halklarının aslında aynı kütükten geldikleri ve aralarında kesin bağlantıların olduğunu henüz tarafından kesinleşmemesi, Arnavutluk tarihi açısından büyük bir eksiklik niteliğindedir. Yüzyıllardır Arnavut tarihçilerinin bu konu üzerinde durması genel kanıyı değiştirmeye yeterli olmamıştır. Oysa ki dünyada en eski tarih kaynaklarındaki atıflar, kazı çalışmalarının bulguları ve örf ile adetlerinin, hatta inançlarının bile aynı olması bu tarihi gerçeği destekleyecek mahiyettedir.¹⁵ Arnavut tarihçileri, çalışmalarının yanı sıra bölgedeki kazı çalışmalarından elde edilen bulguları dünyaya tanıtmaya çalışmışlar ve böylece yeni nesillere de doğru yazılıp çizilen ve bilinen bir 'tarih' bırakmayı amaçlamışlardır. İliiryalılardaki *tuma* şeklinde mezarlar ile komşu bölgelerden daha fazla mimari yapının bulunması, bu halkı diğer komşulardan ayırt eden özelliklerden sadece bazılarıdır.

---

¹³ Frasheri, Mehdi, *Mendimi Shqipetar, Historia e Lashte e Shqiperise dhe e Shqipetarve (Arnavut Düşüncesi, Arnavutluk ile Arnavutların Eski Tarihi)*, Phoenix Yay., Tiran 2000, s. 6-7

¹⁴ Kola, a.g.e., s. 35

¹⁵ Yabancı tarihçiler ilk ağ ve orta çağda yaşayan halk ve kabilelerin asıllarıyla ilgili günümüze ulaşan bilgilere şüphe ile yaklaşmaktadırlar. Hatta tarihte kendilerine yer tutan büyük şahsiyetler hakkındaki asıllık meselesi de hala tarihçiler arasında münakaşa konusudur. Büyük İskender ile Epir kralı örneğinde olduğu gibi. Büyük İskender'in aslen Arnavut, yani İliryalı olduğunu iddia eden Arnavut tarihçilere şöyle bir tahlilden yola çıkmaktadırlar: Büyük İskender döneminde Güney Batı Balkan'da sadece İliryalı ve Grek halkları yaşamaktaydı. Onun bu bölgeye gerçekleştirdiği saldırıların hiç biri İlirya halkına yönelik olmaması, Arnavut tarihçilerin tezini güçlendirecek niteliktedir.

Bunların yanı sıra, Pellazglardan itibaren dünyanın tüm diğer toplumlardan tamamen farklı olan Arnavutça dili ve yapısı, bu halkı diğer halklardan ayıran çok önemli bir husustur.¹⁶

2. İliryalılar

Antik çağda İliryalılar adı verilen boyları Balkan Yarımadası'nın Batı'sında, Adriyatik Denizi'nin genel olarak Durazzo'dan (Draç) Trieste'ye kadar uzanan Dalmaçya Kıyıları'nda yerleşmişlerdi. Daha sonra ana kütlede ayrılan bazı kabile grupları İtalya Yarımadasının Güneybatı bölgelerine yerleşmişlerdi. Buraya geldiklerinde daha önce yerleşen diğer Balkan milletleriyle karşılaşmışlardır. Günümüz Arnavutluk, Karadağ, Kosova, Batı Makedonya ve Epir bölgesinde yerleşen İliryalılar, Pellazglarla karşılaşmış ve biririlerinin örf, adet ve dillerini benimsemişlerdir. Bu asimilasyon sürecinin (M.Ö. XIII-VIII.) ardından komşu Helen ve Traklardan farklı etnik kültürel özelliklere sahip İlir milleti oluşmuştu. Kuzey ve Güney İliryalıları arasında ise buldukları bölgede benimsedikleri örf, adet ve kültürlerden dolayı fark vardı. Bu iki gruptan Güney İliryalılar kesin olarak Arnavutların atalarıdır.¹⁷

İliryaların bilinen ilk hükümdarları *Bardyllis* (Bardhyl) olup M.Ö. IV. yüzyılda hüküm sürmüştür. En önemli kentleri İşkodra merkezine yakın olan Lissus (Lezhë) ve Epidamnus'tur (Durrës). Lissus başkentli ilk yerel yönetim merkezi üzerinde sürekli Helen ve diğer komşu akınlarına uğramıştır. İliryanın en büyük boyları merkezde Japydes, sahil bölgesinde Liburni ve Drin nehrine kadar olan Güney bölgede Dalmati boylarıdır. Daha sonra Taulanti kabilesinin Durazzo'ya karşıki savaş Helen akınlarıyla birleşince bölgede ciddi istikrarsızlık oluşturmuştu. Ohri ve Prespa üzerinde geçiş hakkı tanımayan İliryalıları karşı M.Ö. 359 yılında Alessandro Mango'nun babası Philippe savaş açmış ve uzun süren savaş sonucunda bölgede sosyo ekonomik yapı, ciddi darbe almıştı. 239 yılında İlirya Kraliçesi Teuta'nın Roma'ya savaş açması üzerinde Roma

---

¹⁶ Georgiev, V., "İlirët dhe Fqinjet e Tyre" (İliria ve Komşuları), *Kuvendi i Studimeve İlire (İlirya Araştırmalar Meclisi)*, Akademia e Shkencave e RPSH, Tiran 1972, S. 2, s. 54; Konuyla ilgili örnek bulgular resimleri için bkz. Frasheri, a.g.e., s. 8-15

¹⁷ Frasheri, a.g.e., s. 15-16

İmparatorluğu Brindisi ve Arnavutluk genelinde hakimiyet kurmak için daha güçlü bir orduyla akın etmiş ve iki yıl içinde bölgeyi istila etmişti.¹⁸

B. TOPLUMUN SOSYAL VE EKONOMİK YAPISI

1. Toplumun Sosyal Yapısı

Bir toplumun sosyal ve ekonomik yapısını birbirinden kesin çizgilerle ayırmak mümkün değildir. Bir toplumun ekonomisini incelerken mutlaka sosyal yapısına da değinmek gerekir. Bir toplumun sosyal yapısı ise neredeyse tamamen ekonomik yapısına bağlıdır. Yukarıda belirttiğimiz gibi Arnavutluk toprakları tarih boyunca Doğu ile Batı'yı 'bağlayıcı' rölüyle dikkat çekmiştir. Belki de bölgenin dağlık olmasından dolayıdır ki halen Arnavutluk ve Arnavutların yaşadıkları Kosova, Makedonya ve Karadağ'da neredeyse her köyün, kasabanın adetleri, folklor kostümü ve şarkılar bölgeye hastır. Böylece toplum heterojen bir özellik kazanmaktadır.¹⁹ Bu özellik elbette İliryalıların da heterojen olmasından kaynaklanıyordu. Batı ve Güney bölgeleri dış etkenlere karşı daha az korunabilmişti.²⁰ İlk önce Helen kültürüyle, sonra Roma ve Bizans ve daha sonra da Osmanlı ile kültürlerini senkretize haline getiren Arnavut toplumu, bugün çok renkli bir yapıya sahiptir. Dağlık bölgelerde asırlardır kendilerine ait has oyun ve kutlamalar hala mevcut iken, Batı ve Güneyde ise kutlama ve oyunlarına her geçen gün daha çok yabancı unsurlar eklenmiştir. Arnavutluk'un Güney'i Helenlerle uzun zaman kültür ve ekonomik alışverişinde bulunmuş, bu yüzden bazı bölgelerde halen Helenler gibi etek giyen erkek folklor grupları vardır. Toplumun sosyal yapısını daha doğru inceleyebilmek için, toplum üzerindeki etkileşimi Roma'dan önce ile Roma'dan sonra şeklinde ayırmak gerekmektedir.

İliryalıları ilk Balkan Yarımadasına akın ettiklerinde onların en küçük toplum birimi patriarkal aile idi. Bu ailelerin toplamından kardeşlikler, ardından da kabileler oluşuyordu. Genel olarak söyleyecek olursak bu dönemde İliryalıların yönetim şekli

---

¹⁸ Barbarich, Eugenio, *Albania Monografia Antropopeografica*, Edt. Enricho Voghera, Roma 1905, s. 155; <http://tr.wikipedia.org/wiki/İlirya>, son erişim 03.08.2010

¹⁹ Dağlık bölgelerinde iklim, yüksek rakım gibi koşullar nedeniyle bazen bir köyün insanları uzun zaman yerleşim bölgesinden uzaklaşamıyordu. Bugün hala bazı bölgelerde kış ayları çok soğuk olduğu için, kışın gıdasını bir önceki yazdan itibaren toplamaktadırlar.

²⁰ Bozbora, Nuray, "Arnavutların Kökeni", *Balkanlar El Kitabı*, Karam Vadi Yay., Ankara 2007, c. I, s. 262

Patriarkal Kabile Demokrasi sistemiydi. Toplumun nüfusu büyüdükçe kabileler arası mücadele ve savaşlar da başlamıştı. Maddi olarak daha zengin olan aile ve kabileler zamanla bu milletin kabilevî askerî aristokrasi sınıfını oluşturmuştur.²¹ Demirli iş aletlerinin üretimi artınca tarım ve ziraatte de gelişme kaydedilmiş, ardından ticarî merkezler de büyümeye başlamıştı. Bir çok açıdan gelişme gösteren kabileler yerine böylece küçük şehirler oluşmaya başlamıştır. Sahil bölgelerde Durres, İşkodra, Lezha, Oriku ve Butrinti, iç bölgelerde ise Apolloni, Byllisi, Amantia, Ulpiana dhe Lyhnidi şehirleri kurulmuştu.²²

İlirya döneminde yerel yönetim küçük prenslikler (şehir devletleri) sistemi üzerinde işlemekteydi. Prensliklerin arasındaki rekabetlerden dolayı en güçlü (başkent, merkez) sürekli değişmekte idi. Roma İmparatorluğun İlirya ile savaşı sırasında Durres (Draç) prensliği en güçlü prenslikti ve Roma'ya karşı meşhur olay ile tarihe geçmiştir. Yon ve Adriatik denizlerinde İlirya korsanları Roma'yı son zamanlarda tedirgin etmişti. Bundan dolayı Roma, Draç prensliğinin başı olan prenses Teuta'ya bir elçi göndererek korsanlığı durdurmasını talebinde bulunuyor. Korsanların prenses emrindeki adamlar olduğunu ima eden elçilere çok kızan prenses Teuta, elçileri kılıçtan geçirir ve böylece Roma ile amansız bir savaş başlamış olur. 10-15 yıl kadar süren savaş sonrasında İlirya ilk defa yabancı güçlerin eline düşmüş olur. Roma'ya karşı 10-15 yıl savaştıktan sonra İlirya ilk defa yabancıların hakimiyetinin altına girer.²³ Roma'nın bölgedeki yeni hakimiyeti sadece Batı İlirya bölgesi tanıdı, Doğu bölgesi ise dağlara sığındığından uzun süre bağımsız kalabilmişti. Sadece İlirya değil, tüm Balkan bölgeleri dağlık olması hasebiyle tanınır. Sıra-dağları onu dışarıdan gelen tüm tehlikelere karşı bir kalkan olarak kullanılmıştır. Geç dönemlerde Arnavutluk'ta hakimiyet kurmak isteyen İtalya güçleri, işte bu coğrafi yapı sebebiyle ulaşamadığı bölgelere ulaşmak adına dağlık bölgelerde yol yapım çalışmaları gerçekleştirmişlerdir. Romalılar bölgede asimilasyon politikasını uygulamış ve bazı bölgelerde başarı elde edebilmişlerdir.²⁴ Tarih

---

²¹ Frasheri, a.g.e., s. 18-19

²² Frasheri, a.g.e., s. 22-23

²³ Daha önce Pellazg veya İlirya ile Helenler arasında gerçekleşen savaşlarda hiç bir taraf diğerinin üzerinde hakimiyet kurmamıştır.

²⁴ Anamali, Skender, "Nga Iliria tek Arberit" (İlirya'dan Arberia), *Kuvendi i Studimeve Ilire (İlirya Araştırma Meclisi)*, Akademia e Shkencave e RPSH, Tiran 1973, s. 28

kaynakların çoğunda İliya Bizans döneminde *Arberia* şeklinde tanımlanmaktadır. Bizans devleti ile kilise kayıtlarına göre Arberia üç bölgeye ayrılmaktadır:

1. İliya Bölgesi (bu bölge Bugünkü Orta ve Kuzey Arnavutluk'u kapsayan bölge)

2. Epir Bölgesi (bugünkü Güney Arnavutluk'u kapsayan bölge)

3. Makedonya (bugünkü Makedonya'yı kapsamakta idi).²⁵

VIII.-XV. yüzyıllar arası Arnavut toprakları üzerinde sürekli değişik ordular ayak basmıştır. Bölgede hakimiyet kuran tüm güçler de kendilerine ait özelliklerle halkı etkilemeye çalışmışlardır. Özellikle Sırp kraliyeti (1344-1394) bu konu üzerinde çok daha fazla kararlılıkla durmuş ve ağır uygulamalar yapmıştır. Çalışmanın başında eklediğimiz Arnavutluk tarih kronolojisinde özetle bu hakimiyetlerin hakkında bilgiler mevcuttur. Coğrafi ile yeraltı zenginliklerinden dolayı Balkanlar hep işgalci güçlerin gözdesi olmuştur. Kronolojide adı geçen ordulardan daha fazlası İliya'dan geçmiştir. Ayrıca şunu da belirtelim ki, bazen asker konumunda ordular ile birlikte gelen Doğu askerleri veya Doğu ordusu de vardı. Böylece diyebiliriz ki dolaylı de olsa Arnavutlar 850 yıldan itibaren İslam'la tanışma fırsatını bulmuşlardır.

Arnavutlar, tarih boyunca hakimiyet kabul etmeyen, âsî, dağlarda yaşamaya alışkın, millî duyguları dinî duygulardan daha ağır basan, örf ve adetlerine sınıksız bağlı kalan özelliklere sahiptirler. Coğrafi konumu sebebiyle sürekli büyük güçler ile İmparatorluklarının hedefi olması, halkı topraklarını muhafaza etmeyi konusunda başarısız kılmıştır. Belki bu, o halkın şanssızlığıdır. Ancak diyebiliriz ki, Arnavutlar hiç bir zaman hiç bir hakimiyete karşı tam anlamıyla boyun eğmemiştir. Tarihte çok önemli başarılarla imza atmalarını da unutmamak gerekir. Arnavutlar, bu bahsettiğimiz özelliklerinden ve tarihlerinden dolayı, kendilerine göklerin kralı olan "kartal" diye hitap etmektedirler.

---

²⁵ Frasheri, M., a.g.e, s. 12

2. Toplumun Ekonomik Yapısı

Pellazglar ile İliryalılarda toplumsal dönüşüm ve gelişmeler az çok diğer dünya toplumlarıyla aynı çizgide devam etmiştir. Ancak nüfus olarak kalabalık olan İliryalılar, özellikle Demir çağında demir ve bakırdan iş aletlerini üretmeleri, tarım ve ziraate elverişli olan toprakları ekip biçmeleri, elde edilen ürünlerden fazla olanları başka milletlere satmaları, bunların yanı sıra çömlekçilik, seramik kullanımı ve süslenmesi, takı yapılması ile balıkçılık gibi toplumun sosyal ve ekonomik yapısını zenginleştirecek meslek ve zanaatleri edinmeleri, onları çok ciddi bir ilerlemeye sevketmiştir. Göçebe yaşamından tamamen kurtulan ve yerleşik düzenli bir hayata altyapı oluşturan İliryalılar, kısa sürede ahşap evleri yapmaya başlamışlar ve demir ile ahşap ustası olarak bir çok komşu bölgelerde de çalışmışlardır. Korça'nın Maliq bölgesinde yapılan kazı çalışmalarının sonucunda o döneme ait ahşap evlerine benzeyen birkaç yapı bulunması bunu teyid etmektedir. Bunlar ne Grek yapılarına, ne de Balkanlar'ın diğer ülkelerdeki yapılarına benzemektedir. Elde edilen bulguların arasında bugünkü 'Arnavut kaldırımı' dediğimiz kaldırımın da izlerine rastlanmıştır.

'Batı ve Güney'in bağlantı yolu' olarak da tanımlanan Egnatia yolu, bölgede ticaretin canlanması konusunda önemli bir konumdaydı. Bu yol üzerinde geçen kervanlar ve getirdikleri ticari ürünler, bölgenin ekonomik yapısına katkıda bulunmaktaydı. Ortak görüşlere göre Egnatia yolu, siyasi, kültürel ve askerî çıkarlar doğrultusunda Roma tarafından yaptırılmıştır. Yolun yapımından hemen sonra bölgede ciddi gelişmeler kaydedilmiştir. Mimari yapısı açısından dayanıklı bir yapıya sahip Egnatia Yolu, dünyada belki de ilk defa çok uzun bir yol bu kadar ağır şartlarda yapılabilmektedir. Dolayısıyla, günümüzde bile bazı kısımlarında kalıntıları mevcut olan bu yolun bir mimari mucizesi olarak tarif edilebilmesi şaşırtıcı değildir.

İlirya bölgesinin ekonomisi genelde tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Roma İmparatorluğunun hakimiyetinde Güney-Batı bağlantısı tamamen Arnavutluk üzerinden sağlanmıştı. Doğudan gelen ticarî ürünler İlirya'dan geçmeye başladıktan sonra bölgenin ekonomik durumunda hareketlenme yaşanmıştı. Bu durumdan istifade eden bölge halkı yeni meslekler öğrenmeye başlamıştı. Ayrıca bölgeye dışarıdan gelen tüccarlar İlirya'nın Batı bölgesindeki Adriyatik kıyılarında yerleşmeye başlamıştı.

İlirya'da rastlanan ilk yerli paranın Teuta krallığına ait olup Roma İmparatorluğu girişinden önce basıldığı tahmin edilmektedir. Durres (Draç) şehrinde yapılan kazı çalışmalarında bulunan maden paraları bunun bir göstergesi olsa gerek. Toplumda uzun süreli savaşların sürekliliği ve toplum üzerinde farklı sistemlerin dayatılmaya çalışılması, ekonomik gelişme ve yenilikleri engellemiştir.

3. Osmanlı Öncesi Arnavutluk'ta Şehir Yapısı ve Şehirleşme Süreci

Yüzyıllardır İlirya topraklarında yaşanan savaş, yağmalamalar ve bölge yıkımı gibi olaylar sebebiyle İlirya'daki şehir hayatı ve şehirleşme süreci büyük darbeler almıştı. Öyle ki Batı İlirya'dan bazı yerleşim bölgeleri (Nishi, Doklea, Amantia, Onkezmi, Euoria) barbar saldırılardan dolayı yok olmuştur. Apoloni, Butrinti, Adrianopoli ve Bylisi (Glavinica) şehirleri ise önceki dönemlerinde olduğu parlıtıyı ve ticaret merkez vasıflarını kaybetmiş, sadece piskoposluklar veya askerî yerleşim yerleri olarak geç dönemlere kadar hayatta kalabilmişlerdir. Bu yüzden de bu yüzyıllarda bazı yerleşim bölgeleri kaynaklarda artık şehir olarak değil, kale (kastellia, polismata) şeklinde adlandırılırdı. Bu adlandırmanın nedeni de, bu yerleşim biriminin ekonomik ve sosyal çöküşe uğradığını göstermek içindi. Bunlara rağmen, her ne kadar birçok saldırı veya yağmalamalara maruz kaldılsa da, İşkodra (Scutari), Lezha, Ulqini ve Liknidi (Ohri) şehir vasıflarını hiç kaybetmemişlerdi. Bazı yerleşim birimlerinin sakinleri ise, saldırılardan emin olma düşüncesiyle yeni inşa edilen şehir surları içerisinde yerleşmek üzere bölgelerini terk etmişlerdi. Kruya, Kanina ve Petrela buna örnek verilebilir. Bölgede gerçekleşen saldırılarla aynı oranda eski ve güçlü kalelerin ile yüksekte bulunan yerleşim birimlerinin de değeri artmaktaydı.²⁶

Durres şehrinin konumu ise, diğer şehirlerden hep farklı olmuştur. Ortaçağ'dan itibaren İlirya metropolü işlevini görmüş, liman şehri olarak Via Egnatia'nın başlangıç noktası olmuş ve bu vesileyle Bizant İmparatorluğu'nu İtalya ve genelde Batı'daki toprakları ile bağlayan en önemli nokta olmuştur.

---

²⁶ Malltezi, Luan, "Qyteti dhe Fshati ne Shoqerine Shqiptare Shek. XI-XV" (XI-XV. Asırlarda Arnavut Toplumunda Şehir ve Köy), Universiteti i Tiranës, İnstitutu i Historisë dhe Gjuhësive, Nihal Duri Yay., Tiran 1990, s. 123-125

XIII. yüzyılında artık Drishti, Deja, Shasi, Prizren, Lezha, Kruja, Berati ve Kanina da, kale ile çevrili askerî birimlerden kent merkezi olma yönünde gelişmeler göstermiştir. Bu yeni şehirlerde genelde mahalleler, surlar içi ve surlar dışı şeklinde vasıflanıyordu. Ekonomik açıdan ilerleme kaydedilen mahalleler de hep kale dışında yeni inşa edilen mahalleler olmuştur. Ancak Berat örneğinde olduğu gibi, dışa açılan bu mahalleler bir saldırı tehdidi ile karşılaştıklarında şehrin tamamını içine alacak şekilde surlar inşa edilmiştir. Daha sonra, gelir kaynağının en çok ticaret ve gümrüklerden sağlandığı dönemlerde nehirlere yakın yerleşim birimleri kurulmuştur. Elbette her büyük şehrin köy, bağ, orman, yayla, zeytinlik, mısır arazileri sayısı da çok olurdu. Bir çeşit il-ilçe ayırımı ise daha çok İşkodra, Durresi, Kruya ve Avlonya'da (Vlora) mevcuttu. Mesela 1274'te Avlonya bölgesinde iki ana ilçe, her iki ilçenin de 15'ten fazla köyleri mevcuttu. 1343'te de Kruya etrafında 17 köy yerleşmiş ve bunların bir kısmı Kruya şehrinin kenarlarında yaşıyormuş. Etraftaki doğa zenginliklerinden istifade etmek için şehirli yerleşimler ya kendi çalışıyor ya da ırgatla toprak ekim biçimini gerçekleştiriyordu. Şehir sınırları çok eskiden beri belirlenmişti. En ufak bir sınır ihlalinde ise şehirler arasında silahlı çatışmalar çıkıyordu. 1399 yılında Ulqin ve Shas ile İşkodra ve Sarda arasında yaşanan çatışmaların nedeni de buymuş.²⁷

XIV. yüzyılın ilk yarısında şehir nüfusunda, köylerin şehre taşınmasından dolayı, ciddi bir artış kaydedilmiştir. Örneğin bu dönemde Durres şehrinin nüfusu 25.000 civarındaymış. İki büyük şehir veya dönemin metropollerini olarak her ikisinde de bu dönemde nüfusun köylerden şehre bir geçişi olmuştur. Genel itibarıyla yerel yönetimler bu iç göçe olumlu yaklaşmışlar ve onu şehrin yararına olacak şekilde politikalar geliştirmişlerdir. Her ne kadar bu şekilde toplum sınıflaşmaları daha çok belirginleştiyse de, iç göçle beraber büyüyen nüfus, şehrin ekonomisine katkıda bulunmuş, böylece köy halkı için de daha çok gelir kazanmalarını sağlamıştı. XIV. yüzyıldaki kentleşme sürecinde farklı meslek ve zanaatlara ait atölye ve iş yerleri de halkın hizmetine girmiş, zamanla toprak beyliğinin yanı sıra, farklı ekonomiyi geliştirme yollarıyla köyden

---

²⁷ Frasheri, a.g.e., 59-60

gelen nüfus ‘şehirli’ vasfını elde etmiş, hatta yerel yönetimde bile söz sahibi olmuşlardır.²⁸

Arnavutluk’ta her uzun saldırı ve akınlardan sonra bazı şehirler tarihe karışmıştır. Diyebiliriz ki, şehirlerin kaderi direk bölgenin istikrarı ve sosyo ekonomik yapısıyla yakından ilgilidir. Savaşların yanı sıra, toplumun ağır yara aldığı ise kıtlık, ölümcül hastalıklar ve doğa afetleri olmuş, bunlar şehirlerin nüfus ve yapısını etkilediği gibi bölgenin genelini de etkilemişti. Ölümcül hastalıklar, özellikle salgınlar nüfusun yoğun olduğu şehirlerde daha çok kendini göstermişti. Mesela Durres’ta 1362, 1401 ve 1481’de genel salgın yaşanmıştı. 1481’de Avlonya’da kendini gösteren salgın, kaynaklara göre nüfusun yarısından fazlasını tehdit etmiş, bu yüzden bir çoğu civardaki köylere dağılmışlardır. Veba ve kolera hastalıkları da ara ara bölgede hakim olmuştur. Bunların yanı sıra, yukarıda da dediğimizi gibi, şehirlerin hayatını tehdit eden bir diğer unsur sık sık yaşanan deprem, sel ve yangınlar olmuştur. Nitekim 1269 tarihli deprem Durres şehrini neredeyse tamamını harabe haline getirmiş, bu yüzden nüfusun birçoğu Berat veya İtalya’ya göç ederek bölgeyi terk etmişlerdi. 1356 tarihli deprem ise, bir önceki depremedelerinin de sığındığı Berat şehrini vurmuş, 1452’de ise yıldırımlar sonucu Deja şehrinin tamamı yanmıştı. Her ne kadar doğa afetlerden ve aynı zamanda şehirde genel hijyeni sağlamak için büyük şehirler statü oluşturduysa da, bu pek etkili olmuyordu. Yaşam şartları, eski asil mahallelerinin dışında, pek iyi derecede değildi. Nitekim tahta ve samandan yapılan evler, dar ve karanlık sokaklar, çöplerin toplanacağı belli bir yerinin olmaması ve kanalizasyon sisteminin bulunmaması gibi sebepler şehirdeki yangın ve epidemik hastalıklara davetiye çıkarıyordu.²⁹

‘Şehirli’ vafına sahip şehir sakinleri asil ve popüler (halk) sınıf şeklinde ikiye ayrılıyordu. Aristokrasinin en üst kısmında yer alan asil sınıfı, genelde büyük gayri menkullerin, gemilerin, atölyelerin sahipleri ve yerel yönetim personelinde oluşuyordu. Genelde onların evi kalenin içinde, şehrin en emin bölgesinde bulunuyordu. Daha eski tarihlerden itibaren asillere ‘Zot’ unvanıyla hitap edilirdi. Halk sınıfı ise daha

---

²⁸ Pulaha, Selami, “Kontribut per Studimin e Ngulitjes se Katuneve dhe Krijimin e Fiseve ne Shqiperine e Veriut ne Shekujt XV-XVI” (XV-XVI. Yüzyıllarda Kuzey Arnavutluk’ta Köylerin Şehirlere Göcü ve Ailelerin Kurulması Çalışmaları İçin bir Katkı), Universiteti i Tiranës, İnstituti i Historisë dhe Gjuhësise, Nihal Duri Yay., Tiran 1975, 95-96

²⁹ Malltezi, a.g.m., s. 125-127

düşük mülkiyete sahip tüccar, zanaatkâr, çırak, ırgatlar ve gemicilerden oluşmaktaydı. Şehir sakinlerinin beylerine ya da şehir başındakilere belirli vergiler ödeme mecburiyetindeydi. Bu yüzyıllarda şehir içi, şehirlerarası ve komşu ülkelerle yaşanan sorun ve çatışmalar, işte daha çok bu toplumun sınıflaşması, vergi ödeme mecburiyeti, çiftçiler ile aristokrasi arasındaki farklardan kaynaklanmaktaydı. Bu durumlarda halk tepkisini sokağa çıkıp protesto ederek gösteriyordu. Bazı bölgelerde, mesela İşkodra ve Drisht'te, bölge beylerbeyinin Arnavut olmaması, köy halkı ayaklandıran etkenlerden biri olabilirdi. Ancak İşkodra'daki genel protestolardan sonra Arnavut toprakları genelinde üç dört Arnavut ailenin yönetimi ele geçirmeleri ile beraber bu sorunlar bitmiş değildi. Belki de bu sorunların en temel nedeni akrostik, *census*, *dacium* ve *tributum* gibi, şehirlilerin yönetimdekilere vermek zorunda olduğu vergilerdir. Venedik ve Ragusa azınlıklarının ayrıcalıklı hakları vardı. Bu azınlıklar yönetime kadrosuna dahil edilmiyorsa da şehrin ekonomisine katkıda bulunuyor ve kendilerine ait mahallelerde oturuyorlardı.³⁰

C. DİNÎ İNANÇLAR

1. İlirya Paganizmi

Paganizm sınıflandırılmasından bahsedilirken genelde iki tiplmesi ön plana çıkar: Yunan ve Roma Paganizmi. Oysa ki Pellazgarın ve İliryalıların yaşadığı paganizmin de kendine has özellikleri vardı ve yoğun olarak yaşanmaktaydı. Günümüzde Tomor dağında Bektaşilerin yıllık kutlamalarının yapıldığı yerde çok eskiye dayanan güneş Tanrıçasına ait bir heykel bulunmuştur.³¹ Buna benzer birçok örnek mevcuttur. Eski Yunancadaki *Zeos* kelimesi, Latincedeki *Dios* ve Pellazgça *Diell* kelimeleriyle eşanlamda kullanılmaktadır.³² Pellazg dilinde *diell* kelimesi güneş anlamındadır. İliryalıların paganizm ile bağlantıları ve buna bağlı ritüeller Pellazglara göre daha fazladır. Örneğin İliryalıları tabiatına ve kişiliğine bağlı olarak değişik mezar

³⁰http://sq.wikipedia.org/wiki/Qytetet_në_Shqipëri_shk.XI_-_XIV,
<http://www.forumishqiptar.com/showthread.php?t=459> son erişim 04.08.2010; Duka, Ferit, Berati ne Kohen Osmane Shek. XVI-XVII., Toena Yay., Tirane 2001

³¹ Kola, a.g.e., s. 58

³² Kola, a.g.e., s. 60

ve defin törenleri düzenliyorlardı.³³ Defin törenlerinin farklılıkları bu kadarla sınırlı olmayıp değişik bölgelerin kendilerine ait has tören ve defin şekilleri de bulunmaktadır. Tarih boyunca Arnavutların pagan anlayışları her dönem başka bir anlam kazanmıştır. Halen bazı ritüellerin günümüzde yapılıyor olması ve en önemlisi, bunun bir pagan inancına dayalı olduğunu farkında olmadan yapılması, bahsettiğimiz senkretizmin bir parçası olsa gerek.³⁴

Roma İmparatorluğunun bölgedeki ilk yüzyıllar hakimiyeti boyunca, bütün çabalarına rağmen, kendi milletlerinin paganizm inançlarını İliya milletine benimsetememişti. İliyalılar, manevi ihtiyaçlarını daha iyi tatmin eder ve onların ideolojik oluşumlarına daha iyi uyum sağlar diye, eskiden geliştirdikleri pagan inançlarına bağlı kalmışlardır. Roma'nın bölgede uyguladığı kölelik, halkı zorla tabi ettirme ve mal mülklerini ele alma politikaları, İliyalıları sıklıkla isyan etmeye sevk etmiştir. Hakimiyeti kabul etmeyen bazı kabileleri (Ardian ve Pirusta) ise ya yok etmiş veya uzak bölgelere sürgün etmişlerdi. Bunların yanı sıra vergilerin sürekli artması da halkı, Roma İmparatorluğu içinde asimile olmamasına neden olmuştur. Bu ve benzer baskılara karşı toplum pagan inançlarına daha çok sarılmış ve onları kuşaktan kuşağa miras bırakmışlardır.³⁵

2. Hıristiyanlık

Roma hakimiyeti İliya topraklarından çekildikten sonra diğer bölgelerden gelip buralara yerleşen Hıristiyan grupları, İliyalılara Hıristiyanlıkla tanışma imkanını vermiştir. Ancak kaynaklar bize bu ilk tanışmanın yaklaşık olarak ne zaman gerçekleşmiş olabileceğini öğrenebilme konusunda el vermemektedir. I-IV yüzyıllar arası dönemi Arnavutluk'taki Hıristiyanlık tarihinin karanlık dönemi olarak niteleyebiliriz. Zira bu dönemde Hıristiyanlık dinine dair nasıl gelişmelerin yaşandığı konusunda hiçbir bilgi mevcut değildir.³⁶ Kitab-ı Mukaddes'te, Hıristiyanlık dinin

³³ Hammond, N.G.L., "Varrimi me Tuma ne Shqiperi dhe Problemet e etnogjezes" (Arnavutluk'ta Tuma Mezarları ve Asliyet Sorunları), *Kuvendi i Studimeve İlire (İliya Araştırmalar Meclisi, Akademia e Shkencave e RPSH, Tiran 1973, s. 156*

³⁴ Elbasan şehrinde her yılın 14 Mart tarihinde insanlar yazın ilk gününü kutlamak amacıyla bir araya geliyorlar ve farklı törenler düzenleniyor.

³⁵ Frasher, a.g.e., s. 34-35

³⁶ Qiriaz, Dhori, *Krishterimi ne Shqiperi (Arnavutluk'ta Hıristiyanlık)*, L.M.G. Yay., Tiran 2000, s. 25

bugünkü haline gelmesi konusunda önemli bir rolü olan Aziz Pavlus'un Romalılara yazdığı mektuptaki şu aşağıdaki ifadeye binaen, Hıristiyanlığın ilk dönem misyoner faaliyetlerinden İliryalıların da payesini aldığı anlaşılmaktadır. İfade tam olarak şöyledir: “Yeruşalim’den başlayıp İlliricum (İliryalıları) bölgesine kadar dolaşarak Mesih’in Müjdesi’ni her yerde duyurdum.”³⁷ Roma İmparatorluğu bu yeni dini resmî olarak henüz kabul etmediğinden IV. yüzyılına kadar İlirya’da bu faaliyetler gizli bir şekilde yürütülmüştür. Bu gizli safha sürecinde bu dini kabul edenler olduysa da inançlarını gizli tutmuşlardır. Çünkü Roma İmparatorluğu bu gibi faaliyetlerde bulunan ve bunlara muhatap olan herkesi cezalandırma yoluyla bu dinin yayılışını engelleme amacını gütmekte idi. M.S. 380 yılına kadar gizlilik süresi devam ede gelmiştir.³⁸

380. yıl ise Hıristiyanlık tarihi açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilmiş çünkü bu yılda büyük Roma İmparatoru Theodosius Hıristiyanlığı Roma İmparatorluğunun resmî dini olarak ilan etmiştir. Belki de beklenmeyen bu tutumu daha çok siyasî sebeplere bağlamak mümkündür. Bu dönem ayrıntılarıyla incelenirse hemen fark edilir ki İmparator bunu yapmakla halkı siyaseten ve dolayısıyla da dinen kendi tarafına çekmek istemişti. Şimdiye kadar Hıristiyanlık dininin yayılmasını yasaklayan İmparatorluk, bundan sonra ona yardım eden, onu ayakta tutacak ve en önemlisi onun yayılması için misyonerlik faaliyetleri yürütecek İmparatorluk.³⁹ Bu dönemden itibaren meşrutiyetini kazanan Hıristiyanlık, (ki burada aslında kastettiğimiz Hz. İsa’nın tebliğ ettiği tevhid merkezli inançların toplamı değil de, Pavlus tarafından daha sonraki dönemde yeniden yorumlanmış ve sistemleştirilmiş olan Hıristiyanlık), diğer bölgelerde olduğu gibi Arnavutluk’ta da farklı bir boyut kazanacaktı. Arnavutluk’ta artık Hıristiyan dininin mensupları için yeni bir dönem başlamış oldu. Şöyle ki IV. asırdan itibaren bu güne kadar bu bölge üzerinde düzenlenen misyoner faaliyetleri doğrudan Vatikan tarafından yürütülüp denetlenmektedir. V. yüzyılda Arnavut Hıristiyanların ibadetlerini daha rahat bir şekilde yerine getirebilmeleri için Vatikan desteğiyle kendilerine mabed inşa edilmiştir. Ancak Vatikan merkez yönetimi tarafından rahiplik yapmak üzere

³⁷ *Kitab-ı Mukaddes*, Pavlus’un Romalılara mektup, 15:19

³⁸ Mirdita, Zef, “İlirya Arnavut Topraklarında Hıristiyanlığın İlk Altı Yüzyılı”, *Arnavutlar Arasında Hıristiyanlık*, Uluslararası Sempozyum, 16-19 Kasım 1999-Tiran, Edt. Nike Ukgjini; Willy Kamsi; Romeo Gurakuqi, Phoenix Yay., İşkodra 2000, s. 35-40

³⁹ Tümer, Günay; Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, 4. Baskı, Ocak Yay., Ankara 2002, s. 262

buralara gönderilen rahipler diğer kiliselerde de yapıldığı gibi ayinlerini Latince dilinde gerçekleştirirlerdi. Bu ayinlerin muhtevasını anlamayan, dolayısıyla da okuduklarından haz alamayan Arnavutlar zamanla bu dine karşı soğuk davranmaya başlamışlardır. İliyya ve diğer bölgelerde Vatikan tarafından düzenlenen misyoner faaliyetlerinin amacı Hz. İsa'ya Allah tarafından vahyedilen tevhid dinini daha geniş kitlelere tanıtılabilmek ve yaşanması için gerekli imkanları sağlamak değildi. İmparatorun amaçladığı, bu din vasıtasıyla daha geniş kitleler üzerinde kendi nüfuzunu arttırmak, bu kitlelerin asimilasyonunu kolay hale getirmektir. Kaldı ki, ilk kaleme alınan İnciller de Latince olarak yazılmamıştır. Roma hükümeti Hıristiyanlığı önemli bir maddi kaynak haline getirmiştir. Şöyle ki, hakimiyetindeki bölgelerde kiliselerin inşası ve faaliyetlerinin devamı ile misyoner faaliyetlerinin yürütülmesi için halklara ağır vergiler ödetmekteydi. Buna benzer bir çok sebepten dolayı Arnavut halkının yüzde yüz Hıristiyanlığı kabul ettiğine ve o dönemde toplumda tek bu dini inancın hakim olduğunu söylemek güçtür. Zamanla kilise, dolayısıyla Hıristiyanlık halk gözünde elinde kalan o az parayı da gasp etmek isteyen ve kendisinden nefret edilen bir otorite haline gelmiştir.⁴⁰

a. Doğu Batı Kiliselerinin Ayrılması (Büyük Skizma)

Doğu ve Batı Kiliselerinin ayrılışının sebebi olarak genellikle 1054 yılında Papalık delegeleri ile İstanbul'daki ruhban sınıfının ileri gelenleri arasında yaşanan tartışmalar gösterilmektedir. Ancak bu tarih, iki tarafın karşılıklı olarak afarozlaşmalarının, ayrılığın resmileştirilmesinin tarihidir. Halbuki Hıristiyanlığın Doğu-Batı ve Ortodoks-Katolik şeklinde ayrılması, uzun bir tarihi sürecin sonucudur.

---

⁴⁰ 1990 yılından sonra din özgürlüğünün tanınmasıyla beraber İslam ve Hıristiyanlık dini literatürler oluşmaya başlanmıştır. Misyoner faaliyetlerinin yoğunlaşmasıyla ve ardından Arap ve Türk medrese ile kolejlerinin hizmete açılmasıyla, maddiyata daha çok önem veren toplum, benimsediği bilgi ve inançları sorgulamadan yaşamaya başlamıştır. Kilise sınıfının her yayın ve propagandasında Miladi ilk asırdan itibaren toplumun tamamının Hıristiyan olduğunu ve buna benzer bilgilerin vurgulanması toplumun şuur altında doğru bilgi ve tarihi gerçek olarak yerleşmesine yol açmıştır. Özellikle Kriptohıristiyanlık şeklinde adlandırdıkları gizli Hıristiyanlık meselesiyle Osmanlı döneminde dahil, aslında toplumun büyük kısmının Hıristiyan olduğunu, ancak ekonomik, sosyal ve toplumsal nedenlerden dolayı Müslüman kimlikleri altında yaşadıklarını ifade etmektedirler. Bu konuda geniş bilgi için bkz. *Arnavutlar Arasında Hıristiyanlık*, Uluslararası Sempozyum bildirileri, 16-19 Kasım 1999 Tiran. Ancak bu gibi bilgilere, henüz o dönemlerle ilgili objektif bir şekilde bilimsel çalışmalarının yapılmadığı için, ihtiyatla karşılamak lazım. Eğer gerçekten iddia edildiği gibi olsaydı, öyleyse nasıl olur da Osmanlı döneminde, özellikle XVI-XVII.yüzyıllarda toplumda toplu İslamlaşmalar yaşanmış veya nasıl olur da halen nüfusun en az 70%'i Müslümandır, gibi sorular akla gelmektedir.

Bu ayrılığa zemin teşkil eden en temel sebepleri ise bunlardır: Sezaropapizm (Sezar'ın yani sivil iktidarın, kilise yönetiminde de yetki sahibi olması), İkonoklazm meselesi, kilise'de "Beş Patriklik" anlayışının ortaya çıkışı (beşli yönetim), Roma ile İstanbul Kiliseleri arasındaki Kilise hiyerarşisi konusundaki çekişmeler, lisan farklılığından dolayı ortaya çıkan karşılıklı bilgisizlik ve yanlış anlamalar ve Filioque meselesidir. 380-1054 yıllar arasında bu ve benzer nedenlerden dolayı birbirinden farklı olan özellikler belirginleşmiş, 1054 yılından sonra da her iki kilise çok sayıda kiliseye ayrılmıştır.⁴¹

b. Büyük Skizma'nın Toplumaya etkisi

Bu ayrılığın Arnavut toplumuna yansımaları ve toplumda yarattığı etki, hatta ileride her iki kilisenin toplumda yürüteceği nüfuz mücadele faaliyetleri, her iki tarafın ortasında kalan toplumu günümüze kadar ciddi bir şekilde menfi yönde etkilemeye devam edecektir. Arnavutluk'ta halen Helenleştirme ve Latinleştirme faaliyetlerinin etkin olması, coğrafi ve stratejik konumu sebebiyle toplumun uğradığı zararlarının açık bir ifadesidir.

Arnavutluk'un "mezhepler arası" çatışmanın merkezi olmasıyla kardeşler arası tartışma ve çekişmeye de sebebiyet vermiştir. Yeni oluşan durumlar karşısında halk ikiye ayrılmış; az miktarda kazandıkları parayı kilise yetkililerine vermeye razı olan ile bunu kabul etmeyip vermemekte direnen Arnavutlar. Aslında Roma İmaratlığı 'zihniyeti'nin bölgede çok sayıda taraftar bulduğunu ve toplumda derin bir şekilde yerleştiğini söylemek mümkün değildir. Günümüzde de aynı adla anılan ve Orta Arnavutluk'ta bulunan Mat nehri iki kilisenin sınırıydı. 1054'te Katolik Ortodoks kiliselerin ayırımından sonra bölgede yürütülen politikalar doğrultusunda Arnavutluk'un kısmen Batı ve Kuzey bölgelerinin tamamı Roma tarafından, Güney bölgesi ise Konstantinopolis tarafından yönetilmeye devam etmiştir. Roma ile Konstantinopolis arasındaki çekişmeler, cereyan eden birkaç olayla beraber yaşamın farklı sahalarına yansıtacak şekilde 730-1054 yılları arasında devam etmiştir. Ancak bu iki güç arasında çekişmeyi en ağır şekilde ödeyen yine iki güç arasında sıkışıp kalmış

---

⁴¹ Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Eroğlu, Ahmet Hikmet, "Doğu Batı Kiliselerinin Ayrılış Sebepleri", *Dini Araştırmalar*, Eylül-Aralık 1999, Ankara, c. II, S. 5, s. 387-412

Arnavutlar ödemişti.⁴² 800 yıllarda Bulgarların bu topraklara intikal etmesinden sonra kilise sınıfında bir kargaşa yaşanmıştı. Bulgarlar arasında Müslüman askerlerin de bulunduğunu söylenmektedir. Bu hususu İslam başlıklı bölümünde ele alacağımızdan şimdilik bu kadarla yetiniyoruz. Ancak şunu da belirtelim ki, halk nezdinde Hıristiyanlara karşı duyulan kin ve nefret Bulgarların lehine olmuş, hatta elde ettikleri zaferin sebeplerin bir tanesiydi de buydu denebilir. Bulgarlar kiliseyi dokunmamış, hatta devam ettirmek için zaman zaman hem Roma'dan hem de Konstantinopolis'ten yardım istemiştir. Bulgarlar buradan uzaklaştıktan sonra mezhep savaşları yeniden gündeme gelmişti. Aralarında inanç ve uygulama, yani ibadet açısından pek bir fark bulunmadığı halde siyaset bu iki mezhebi uç noktalara sürüklemiştir. Kilise devlet ilişkisi sürekli hep iç içe olmuştur. Bu durumda hangisinin öncelikli olduğunu söylemek mümkün değildir. Haçlı seferleriyle Arnavutluk'ta ve diğer ülkelerde dengeler yeniden yapılandırmaya çalışılmıştı. Ancak bu süreç tam anlamıyla tamamlanmış sayılmaz, çünkü daha sonra Osmanlı İmparatorluğun etkisiyle her şey eskisi gibi olacaktı. Bu dönem sadece Arnavutlar için değil, bütün Balkanlar için karanlık bir dönem niteliğindedir. Hıristiyanlık kısmen hakim olmuşsa da hakim olduğu insanlar önceki dini (pagan inançları) tamamen terk etmiş değillerdi. Bir çaresizlik önünde olan papazlar bütün pagan adetleri tek tek kendi dinin içine almaya başladılar. Örnek olarak şimdiye kadar kısmet çıksın diye put şeklini alan dağlara tapılma meselesini verebiliriz. Papazlar bu gibi adetleri yasaklamak yerinde onları dinin bir parçası haline kabul ettirme yolunu tercih etmişlerdir. Halen de Arnavutluk'ta görünüşte çok fazla ehemmiyeti olmayan bu gibi davranışların köklerini aslında Paganizm'de aramak gerekmektedir.

3. İslam

İlk dönemlerde Roma imparatorluğun başlattığı ve daha sonra Bizans'ın da uyguladığı eğitimsizlik politikası sebebiyle Ortaçağ'da Arnavutluk'ta eğitim kalitesi zayıf durumdaydı. Arnavutçayı bilen insan sayısı çok azdı ve onlar da gizlice öğrenebilmiş ve öğretmiştir. Arnavutça öğrenimin yasak olmasının sebebi ise olabilecek her hangi bir iç isyana yardımcı nitelikte unsurları yok etmektir. Buna rağmen halk

---

⁴² www.kristjanizmi.com.al/historia, son erişim 02.08.2010

arasında genelde Arnavutça konuşuluyor ve şifahen kuşaktan kuşağa miras bırakılıyordu. Maalesef bu dönemde Batı'da hakim olan cehalet karabulutları dolaylı olarak Arnavutluk'ta da etkiliydi.

Özellikle son yirmi yılda kaleme alınan çalışmalarda, Arnavut tarihçileri, Osmanlı İmparatorluğunun bölgede hakimiyet kurmasından önce, hatta birkaç yüzyıl öncesinden itibaren aslında Arnavutların İslam'la tanıştığını ve az sayıda da olsa Müslüman nüfusun var olduğunu ispat etme çabasındadırlar. Bu tezi destekleyecek atıf ve konuyla alakalı dolaylı bilgiler mevcut ise de, elimizde kesin bir kaynak bulunmamaktadır. Ancak Arnavutluk'un Berat kentinde Osmanlı öncesi döneme ait olduğu tespit edilen bir mescit bulunmuştur. Bu mescidin oraya ticari amacıyla gelen birkaç Araplardan inşa edildiği tahmin edilmektedir.

Osmanlı öncesi İslam'ın bölgede varlığı ile ilgili bir başka delil de Arnavutluk ile Sicilyalı ve Endülüslü Müslüman tüccarların ticari münasebetlerdir. Sicilya'dan gelen Müslümanların Yon denizin sahillerinde yerleşmişlerdir. Bu kıyılardaki Arapların varlığı tahminen 1034 yılına kadardır. Sicilya'dan bu kıyılara yapılan çok sayıda askeri ve ticari seferler bunu ispatlamaktadır. Sicilya üzerinden gelen Müslümanların değişik bölgelere ayrılıp yaşadığını söylenmektedir.⁴³ Arnavutluk'tan pek uzakta bulunmayan Mostar köylerinde 744-750 yıllarına ait altın paralar bulunmuştur. Bu paranın bir yüzünde İhlas süresi ve öbür yüzünde de kelime-i şahadet yazılmıştır.⁴⁴ Bu paranın varlığı Müslümanların bu topraklarda çok çeşitli bir beraberlik hayatı sürdüklerinin göstergesidir.

Arnavut tarihçilerinin ileri sürdükleri rivayete göre Peçenekler İlirya topraklarında adaleti, dürüstlüğü ve samimiyetleriyle tanınmaktadır. Peçenekler İlirya (Arnavutluk) topraklarında VII. yüzyıldan itibaren yaşamışlardır. Ancak Peçeneklerin bu topraklarda ne derecede etkili ve ne kadar Müslüman oldukları konusunda ihtilaf söz konusudur. Onların içinde İslam dinin çok iyi bir şekilde bilen ve onu yaşayanların var

---

⁴³ Ibrahim, Nexhat, *Islami në Trojet İliroshqiptare Gjate Shekujve (Arnavut Topraklarında İslam Asırlar Boyunca)*, Logos-A Yay., Shkup 1999, s.208-209

⁴⁴ Basha, Ali M., *Islami në Shqiperi Gjate Shekujve, (Asırlar Boyunca Arnavutluk'ta İslam)*, Tiran 2000, s. 35

olduğunu savunanlar olsa da, bu konuda kesin bir şekilde söylemenin doğru olmadığı kanaatindeyiz.

Bir başka tahmin ise Müslümanların bu topraklara Bulgar Kraliyeti vasıtasıyla gelmiş olmalarıdır. Bulgar kraliyetinin içinde Müslüman varlığı konusunda şüphe yoktur. Bulgar kraliyetinin ordusunda çok sayıda Müslüman katılmıştır.⁴⁵ Bulgarlar yaklaşık 250 yıl Balkanlarda hakimiyet sürdürmüşlerdir.

Gayri Müslim yazarlar İslam'ın Osmanlı ordusundan önce geldiğini fakat yine de İslam'a tebliğde bulunan kişilerin Türk olduğunu savunmaktadırlar. Gelen Müslümanlar çok mütevazı ve iyi ahlaklı oldukları için kilisenin onları memnuniyetle karşıladıklarını yazmaktadırlar. Bu insanları aynı zamanda Osmanlı ordusunun birer casusu olarak kabul edenler de vardır.⁴⁶

Görüldüğü gibi bu konuda farklı rivayetler vardır ancak tek bir şeyin şüphesiz doğru olduğunu diyebiliriz: İslam'ın Balkanlarda ilk izleri Osmanlı İmparatorluğun zamanında değil ondan çok daha önce rastlanmaktadır. Zaten İslam dinin mevcudiyeti Osmanlıların bölgede yerleşmesini sağlayacaktır. Böylece "İslam sadece Arnavutluk'ta değil bütün Balkan ülkelerinde Osmanlı tarafından kılıçla yayıldı" şeklindeki ifadenin bir kez daha asılsız olduğunu söyleyebiliriz. Osmanlı İmparatorluğunun gelmesiyle ise bölgede asırlardır süren mezhep çatışmaları da son bulmuştur.

II. OSMANLI ÖNCESİ BALKANLAR VE ARNAVUT PRENSLİKLERİ

Arnavutluk'ta Osmanlı İmparatorluğun hakimiyet sürdüğü uzun yüzyıllar ile toplumda gerçekleşen toplumsal dönüşüm hasebiyle Arnavut tarihçilerinin en çok üzerindeki durdukları konulardan biridir. Yazılan eser ile makalelerin farklı kaynaklar üzerinde hazırlanması ve farklı bakış açılarından etkilenmiş olmasından dolayı ortaya birbirinden muhtelif tezler ortaya çıkmıştır. Birçok Batı ve Arnavut tarihçileri maalesef bu konuyu işlerken birinci derecede kaynak ve dönemin şahitliğini yapan Osmanlı arşiv belgelerinden yeterince istifade etmemektedir.

---

⁴⁵ İbrahimi, a.g.e., s. 210-211

⁴⁶ www.albkristiyan.com.al, son erişim 02.08.2010

A. OSMANLI ÖNCESİ BALKANLAR

Balkanlar'ı bir kaç kelimeyle ifade edecek olursak, bu bölgerin hep savaş bölgesi olduğunu, çokuluslu milletlerin yaşama mücadelesini verdiğini ve yüzyıllar boyunca farklı kültür ve dinlerden oluşan bir senkretizmin sembolü olduğunu söyleyebiliriz. Her ne kadar Yunan ile Sırp tarihçileri, Arnavutluk halkının bölgede hakimiyet kuran hiç bir medeniyetten etkilenmediğini söylerlerse de, hala günümüzde Arnavutluk'ta farklı dine, ırka, kültüre, siyasî düşünceye mensup insanların hoşgörü içerisinde bir arada yaşamaları, bunun tam tersinin göstergesidir.

Roma İmparatorluğu Balkanlar'a girmeden önce yarımada da yaşayan en eski iki halklar, yani Yunan ve İliryalılar arasında zaman zaman küçük çapta da olsa savaşlar yaşanmıştır. Roma İmparatorluğu bölgede hakimiyet kurunca yarımada nın önemi daha da artmış oldu. Bölgede alt yapı çalışmaların yapımı başlanması, ticarî hayatın hareketlilik kazanması ve Doğu ile Batıyı bağlayan bir yer olması bunun sebeplerinden bir kaç ı idi. Bu durumda kültürlerin kaynaşması da elbette kaçınılmazdı.

Bundan sonra bölge bir çok savaş ve toplu göce tanıklık yapacaktır. İliryalıların misafirperverliklerinden dolayı dışarıdan bölgeye gelen göçler güzel karşılanmıştı. İliya güçlü bir imparatorluğun idaresi altında olmasına rağmen VI. yüzyılda Slav istilasına uğramıştı.⁴⁷ Sırlar her şeyi yağmaladıktan sonra bölgeye yerleşerek uzun vadeli yerli halkların baş belası olmaya devam ettiler.⁴⁸ Arnavutluk'un kuzeyini neredeyse tamamını işgal ettiler ve burada yerleştiler ancak zaman zaman Arnavutların isyanları sayesinde belli bölgelerden kovulmuşlardır. Sırların yağmalaması o kadar şiddetli idi ki, kiliseler bile bu yağmalamanın hedefinde olmuştur.⁴⁹ İstilalarından sonra uzun bir süre sessiz kalan sırlar Duşan kabilesiyle yeniden canlanıp İliya'nın kuzeyinde büyük bir devlet kurmuşlardır. Stefan Duşani'nin tahta gelmesiyle de neredeyse bütün İliya'yı ele geçirmiş oldular (1340).⁵⁰ Stefan'ın vefatından sonra Sırp krallığı gücünü yitirince Arnavut prenslikleri buna istifaden geniş çaplı bir ayaklanma

⁴⁷ Karagöl, Recai; Karagöz, Hasan, *Türkiye Arnavutluk İlişkilerin Dünü- Bugünü- Yarını*, Harp Akademisi Komutanlığı Yay., İstanbul 1995, s. 19

⁴⁸ Wachtel, Andrew Baruch, *Dünya Tarihinde Balkanlar*, Çev. Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Kitap Yay., İstanbul 2009 s, 44

⁴⁹ Qiriazi, a.g.e., s, 43

⁵⁰ Karagöl; Karagöz, a.g.e, s.19

gerçekleştirerek tekrar Bizansa biat etmişti. Bunun için Bizans ayaklanma organizasyonunda rölü olan bütün prenslere rütbe ve toprak tahdis edilmişti. Venedik'e karşı Osmanlı güçlerinden yardım isteyen Arnavut prensliklerinin Kosova savaşında Sırların tarafında saf tutması, İliryalıların Sırp kültür değerlerini benimseyip taşıdığını anlamına gelmemektedir. Bu daha fazla bir siyasî neden olabilir, zira Osmanlı İmparatorluğu bölgeye ciddi bir şekilde sistematik olarak yerleşmeye başlamıştı ve Arnavut prensliklerin bazıları çıkarları doğrultusunda hareket etmeyi uygun görmüşlerdir. Yine de Kosova savaşında Sırların tarafında fazla Arnavut yoktu çünkü bir çok Arnavut prenslikleri Osmanlıya biat etmişti.

VII. yüzyılda Danubi kıyılarında kurulan Bulgar kraliyeti IX. yüzyılda çok güçlenmiş ve Bizans'ın üzerine yürümeye başlamıştı. 847-851 yılların arasında *Presiani* önderliğinde Bulgarlar Arnavutluk'un Orta ve Güneyini sınırlarına dahil etmişti. Boris önderliğinde ise Belgrad'ı (Berat) almaya başardılar.⁵¹ Simone krallığın sırasında Bulgarlar sınırlarını daha da genişleterek Arnavutluk'un geniş bir kısmına sahip olmuşlardır. Bulgar krallığında Arnavutluk toprakları *Kutmiçevica* adını taşıyordu ve yöneticisi Bulgar kralın en güvenilir derebeylerden biri olup adeta Bulgar krallığından bağımsız gibi bir yönetim şekline sahipti. Arnavutluk'u aldıktan sonra Bulgar kraliyetin feodal yapısı çok fazla güçlendi ve sosyal ile eğitim faaliyetlerinde artış kaydedildi. Simone kralın vefatından sonra Bulgar krallığı feodal kavgaların yüzünden zayıflamaya başlamıştı ve Doğusu Bizans imparatorluğunun eline geçmişti. Böylece Bulgarların ana merkezi İliya olmuş ancak II. Vasil 1018 yılında Bulgarları bozguna uğratarak Arnavutluk topraklarını yeniden Bizansa bağlamıştı.⁵² Bu dönemin toplum üzerindeki izleri hakkında elimizde çok fazla bilgi mevcut değildir. Günümüze kadar gelen az Bulgar izlerinden bir tanesi Pogradec şehrinde bulunan *Naumi* manastırındır.

Arnavutluk dahil Balkanlar'a dışarıdan gelen bir akın da Türkler tarafından gerçekleşmişti. Türklerin Osmanlı İmparatorluğun bölgeye yerleşmeden önce farklı kabilelerden farklı zamanlarda geldiklerini hatta yerleştiklerini biliyoruz. Diğer akınlar

---

⁵¹ Bulgar kralı ile birlikte Bulgar halkı da 866'da Hıristiyanlığı kabul edip resmi din şeklinde ilan edilmişti.

⁵² www.letersia.fajtori.com/Historia/Sundimi_bizantin/sundimi_bullgar Sundimi Bullgar në truallin e Shqipërisë (851-1018), Son erişim: 05.08.2010

gibi Türk akını da Arnavut toplumunda etkili olmuştur. Zira bugün iki millette görülen ortak adet ve örflerin tamamen Osmanlı zamanından kalmamıştır. Buna örnek olarak tasavvuf kültürünü gösterebiliriz. “Anadolu'dan Balkanlara gelip yerleşmiş ilk Müslüman velisi olarak, Baba Sarı Saltuk'un kişiliği hakkında menkıbeler yazılmıştır. Cem Sultan emri üzerinde, Rumeli Türklerinin büyük destanı, *Saltukname* adı ile Ebu'l-Hayr Rumi tarafından toplanmıştır. Bu büyük destanda Sarı Saltuk, Balkanlar'ı İslamiyet'e ve Türklere açan büyük bir veli-gazi olarak kutlanmaktadır. 1484'de Osmanlı Sultanı II. Bayezid, Bogdan seferinde Dobruca'ya geldiğinde, onun kabri üzerinde bir türbe yaptırmış, vakıflar adamıştır. Böylece Rumeli gazilerinin gönlünü almak istemiştir.⁵³ İki Türk kolu olan Hunlar ve Peçenekler Balkanlar'dan gelip geçtiğine dair bir çok bilgi varsa da Arnavut topraklarında ne kadar kaldıkları konusunda bir bilgiye sahip değiliz. Yukarıda belirttiğimiz gibi Bulgar kraliyeti Arnavutluk'u yaklaşık 150 sene yönetimin altında tutmuştu. Buralarda yerleşen Bulgar krallığının aslında bir Türk krallığı olduğunu ileri süren bir çok Arnavut ile Türk tarihçi vardır.

İslam tarihçisi Prof. Dr. Ali M. Basha “Neper gjurmet e İslamit” (İslam İzlerinde) adlı çalışmasında Bulgar krallığın Türk olduğunu ve aralarında Müslümanların varlığından bahsetmektedir. İslam'ın Arnavutluk'ta ilk izlerini Adriyatik denizi tarafından gelen Araplara bağlayan araştırmacı, ikinci bir aşama olarak Bulgar ordusunu zikretmektedir. Osmanlı dönemin öncesine ait olduğu düşünülen camii, tekke ve mezar taşların kalıntıları belli bölgelerde erken Türk yerleşimini dolayısıyla da İslam'ın varlığını tasdik eder mahiyettedir. Sarı Saltuk tarafından 1299'da yaptırılan Dobruca'daki Balkanlar'ın en eski meclisi tezi desteklemektedir.

B. ARNAVUT PRENSLİKLERİ

Bölgede idari değişim ile sosyo-ekonomik gelişmelerden etkilenen Arnavut toplumu, ilk önce akın ve savaşların sahnesi olmuş, sonra da yerel yönetimin adına büyük feodal aileler ortaya çıkmıştı. Bunun akabinde ise dışarıdan gelen tehlikeyi daha iyi savurmak ve gündün güne artan toplum ihtiyaçlarını karşılamak adına bu büyük feodal aileleri prensliklere dönüştürdü. Akınların sonucu Bizans'ın Arnavutlar

⁵³ İnalçık, Halil, “Türkler ve Balkanlar”, *Türklük Bilgisi 3*, BALTAM Yay., Prizren 2005 s, 21

üzerindeki etkisi çok zayıflamıştı. Akınlar Bizans tarafından teker teker bastırıldıkları halde, Bizans Arnavutlar üzerindeki üstünlüğüne tekrar kavuşamamıştı. Önce Bulgar sonra da Sırp kraliyetleri bölgedeki Bizans nüfuzunu neredeyse yok etmişlerdi. Halk üzerinde güç dengesinin bozuk olduğu zamanlarda feodal ailelerin bazıları Bizans'tan bağımsızlığı ilan ederek ilk prenslikleri kurmuşlardır. Bu feodal ailelerin bir kısmı buldukları bölgenin ulaşılması konumundan yararlanarak bu girişimde bulunabilmişlerdir. Bazıları ise bu aşamada Venedik ile Napoli kraliyetlerine yardım talebinde bulunmuşlardır.

1. Arber Prensiği

Bizans İmparatorluğunun İtalyan Normanlarıyla karşı karşıya gelmesi ve XI-XII. yüzyıllarda Haçlı Seferlerinin gerçekleşmesi, bu karşılaşmaların ortasında kalan Arnavutların ve Arnavut topraklarının rolünü ön plana çıkartmıştı. Ayrıca aylık ve yıllık ödeme koşullarından dolayı Arnavut halkı mevcut hakimiyetten memnun değildi. Arnavutların bu duruma karşı tutumları, Batının askeri seferleriyle karşılıklı politikalarını da belirlemişti. Bu yüzden Bizans İmparatorluğu çeşitli metotlarla Arnavut feodallerini hoşnut tutmaya çalışmıştı. XI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tarih kaynaklarında bu aileler Bizans İmparatorluğunun tanıdığı önemli ünvanlar taşımaktaydı: Skura, Arianiti, Muzaka, Topia, Meksha, Jonima, Pliti, Blinishti, Kamona. Zamanla gittikçe güçlenen feodal aile ve beylerinden en çok gelişme gösteren Arnavutluk orta bölgelerinde topraklara sahip olan Arber ailesinde olmuştur. Her ne kadar uzun bir süre daha Bizans otoritesini tanımak mecburiyetinde kaldıysa, Arberi ailesinin başı olan Andrea, siyasi idari özerkliğini gittikçe geliştiriyordu. Andrea'nın Papa ile olan ilişkilerini iyi tutmasından dolayı özerkliği boyunca Kruya merkezli topraklarında Katolik kiliseleri çoğalmış (1153) ve halkta kabul görmüştür. Sonraki yıllarda Bizans İmparatorluğunun merkez yönetimi zayıflamış, bunu fırsat bilerek yönetim ve politikalarda farklı hedefleri konu alan Arnavut beyleri prenslikleri kurma yoluna gitmişlerdir. Papa III. İnnocent'in 1208'de Arber ileri gelenlerinden Dhimitri'ye "prens" unvanını vermesiyle, tarihte bu devlet yapısı "Principata e Arbrit" şeklinde tabir edilmiştir. Arta merkezli Epir Despotluğun başı ise "despot" diye bilinirdi. Komnenlerin gücünü kaybetmesiyle beraber Arber bölgesi daha çok bağımsız bir devlet özelliklerini kazanmaya başlamıştı.

Bunun kurucusu olan Progoni'nin (1190-1198) ardından oğulları Gjini (1198-1206) ve Dhimitri (1206-1216) yönetimi ele almışlardır. Muhtemeldir ki bu isimler Arber prensliğinin en önemli ailelerinden olan Skura ailesinden gelmekteydiler. Dhimitri'nin Bizans İmparatorunun torunu ve Sırp kralının kızı Komnen ile siyasi nedenlerden dolayı gerçekleştirdiği evlilik de bölge istikrarına katkıda bulunmuştu. Nitekim Stefan Nemanja'nın Balkan'daki istilalarında Arber prensliği zarar görmemiş ve sınırlarını büyük ölçüde koruyabilmiştir. Genel itibariye Arber prensleri Batı kültürü ve feodalizmden etkilenmişlerdi. 1208'de Prens Dhimitri'nin Ortodoks inancından Katolik inancına geçmesi buna bir işaret olabilir. Buna rağmen Bizans geleneği de hala güçlü bir şekilde kendini göstermekteydi.⁵⁴

Kurulmasından bir kaç yıl sonra bağımsızlığını ilan eden Arberia prensliği Bizans'a vergi ödemeyi bırakmıştır. *Dhimitri* zamanında 1190-1216 yılları arası prenslik altın çağını yaşayan Arberia prensliğinin sınırları, bugünkü Arnavutluk'un büyük bir kısmını kapsamaktaydı. Dhimitri'nin vefat etmesi üzerinde Bizans asıllı *Konstandin Haberoni* adlı prens tahta oturmuştur. Bununla birlikte prenslik tamamen etkisini kaybetmeye başlamış ve zaman için tarih sahnesinden silinmiştir. Bu prenslik 1272 yılında Bizans tarafından Sicilyalı I. Karl Anzhuin'e teslim edilmişti. Arberia prensliği Arnavutların ilk devlet anlayışına sahip olması hasebiyle özel bir öneme sahiptir.

2. Arta Prensliği

Arta Prensliğinin tarihteki ilk varlık izleri 1304 yılına aittir. Shpata ailesi tarafından yönetilen bu prenslik, zaten aristokrat ve nüfuzlu bir ailenin imkanlarının yanı sıra, bugünkü Güney Arnavutluk'un tamamını da kapsamaktaydı. Sırp kraliyetinin yönetiminde yaşadığı sorunlar neticesinde bölgeden çekilmesiyle uygun ortamı elde eden Shpata ailesi sınırlarını genişletmeye başlamıştı. Bunun üzerinde bölgede nüfuzlu olan Bizans temsilcisi II. Niqofiri Engjëlli Osmanlı birliklerinden de yardım isteyerek bir hareket düzenlemişti ancak yenilgiye uğramıştı. Bundan sonra Shpata ailesinin bölgedeki tek rakibi Sırp temsilcisi *Simeon Uroshi* adındaki kişidir. Sırp derebeyi bu sefer hem Bizans hem de Osmanlı ordusundan yardım alarak Arta prensliği ile uzun mücadeleler gerçekleştirmişti. Bu şekilde istediği amaca bir türlü ulaşamayan Simeon,

⁵⁴ <http://www.shqiperia.com/lajme/lajm/nr/105/Principata-e-Arbit>, Son erişim: 27.07.2010

Shpata ailesine kız kardeşini vermeyi önermiş ve Ndue Shpata ile evlendirmişti. Uzun süre Arnavut sivillerini katleden Simeon bu stratejisiyle de olumlu bir sonuç elde edemeyince Yanina kalesinde sığınarak mücadeleye son vermiştir. Arta prensliği Sırların Epir bölgesindeki geride kalan tüm izlerini yok etmekle uğraşırken, bu sefer de Napoli krallığı ile Epir bölgesinin sahillerini ele geçirmek için savaş başlatmıştı. Ancak Arnavutluk tarihinde sıkça rastladığımız iç kargaşalar dolayısıyla Arta prensliği de nasibini almış ve Napoli Kralı tarafından yenilgiye uğratılmıştı. Napoli kralı Karl Tokos, Arta prensi Yakup Shpata'ya Arta şehrinde tuzak kurmuş ve öldürmüştü. Bunun ardından Arta prensliği toprakları Napoli kraliyetinin eline geçmişti.

3. Zenebisha Prenslığı

Bizans arşivlerinin verilerine göre bu prensliğin ilk izlerine 1304'te rastlanmıştır. Varlığın ilk izleri Bizans arşivlerine göre 1304 yılıdır. Prenslığın altın çağı Gjon Zenebisha dönemine aittir. Gjon Zenebisha'nın merkezi Ergirikasri (Gjirokastra) olup bu şehir ile civarı bölgelere sahip idi. Zenebisha ailesi ve Shpata ailesi öldürünceye kadar Yanina Sırp beylerbeyine karşı beraberce savaşmışlardır. Bundan sonra Osmanlı İmparatorluğu güçlerine karşı mücadele verecek Zenebisha ailesi 1414 yılında Venedik'e yardım talebinde bulunmuş ancak bundan olumlu bir netice alamamıştı. 1418 yılında Osmanlı ordusu Napoli kralın isteği üzerine Gjon Zenebisha'nın üzerine gelir ve Gjon'u öldürüp Gjirokastra'yı ele geçirmiştir. Bu da Zenebisha prensliğinin sonu olmuştu.

4. Topia Prenslığı

Topia ailesi XIII. yüzyıl itibariyle tarihte yerini almaya başlamıştır. Stefan Duşan'ın ölümü ve İmparatorluğunun çözülmesinden sonra Arber prenslikteki Skura ailesinin tüm imtiyazları Topia ailesinin liderlerine geçmişti. Arnavut beylerinden Tanush Topia'nın oğlu Karl Topia, Napoli krallığı ve Vatikan'ın yardımları sayesinde Kruya merkezli bazı Orta Arnavutluk bölgelerinin sahibi olmuştu. Çok kısa bir sürede komşu feodallerinin de topraklarını ele geçirmeye başarmıştı. Hatta Arber prensliği ve Tanush Topia'nın eskiden sahip olduğu topraklarını bile ele geçirmişti. Onun prensliği Kuzey'de Mat, Güneyde Shkumbin nehrine kadar uzanmaktaydı. Arnavutluk'ta Durres hariç tüm bölgeleri prensliğe dahil ettiren Topia, deniz donanması kurarak Durres'i ele

geçirmeye amaçlamıştı. Onun bu büyük başarılarına karşın İşkodra merkezli Balsha feodalleri, bir Arnavut deniz donanmasının oluşabileceğinden rahatsız olan Vatikan ve Draç'ı elden bırakmak istemeyen Anjuinler, engel olmaya çalıştılar akat muvaffak olamadılar. 1364'te Gjergj Balsha'yı rehin alan Topia, 1368'de Draç'ı ele geçirdi ve 1372'de Siçilyalıları Draç'tan kovmuştu. Bu geniş hakimiyetine kendisi Arberia Prenslığı adını verdi ve bu prenslik Büyük Güçlerden de tanındı. 1366'da Venedik Topia'yı "Draç sahil bölgelerinin sahibi" şeklinde adlandırıldı. Bu gibi bir çok unvanı alan Topia, Draç'ı (Durres) almak için Napoli ve Venedik Cumhuriyetini karşısına almıştı. Bunun üzerine Napoli ordusu üzerine yürümeye başlamıştı. Bu durumda Topia, Osmanlı İmparatorluğundan yardım ister, savaştan sonra Osmanlı ordusu Kruya'yı ele geçirmesyle Topia ailesinin sonu gelmişti.⁵⁵

5. Muzakaj Prenslığı

Eski tarihlerden itibaren önemli bir Arnavut ailesi olan Muzakaj ailesinin merkezî yeri Korça yakınlarında bulunan Opari bölgesidir. I. Gjon Muzakaj Bizans'ın tarafını tutarak Napoli ile savaşa girmiş ve esir düşmüştü. Arnavut bürokrasinin itiraz sonucunda tekrar serbest bırakılan I. Gjon Bizans İmparatorluğundan bir çok arazi ele geçirmişti. Büyük başarılarla imza atan II. Andrea ise prensliğin en önemli şahsiyetlerinden biridir. Arnavut prensliklerin ortat özelliği olan karışık dış ve iç politika Muzakaj prensliğinde de hakimdir. Arnavut prenslikleri Sırp krallığından başka dönemin her hakim gücü ile kendi çıkarları doğrultusunda işbirliği yapmışlardır. Bunun sebebi tam olarak bilinmez ama günümüze kadar Arnavutlar ile Sırp'ların arasında hiç bir zaman güzel ilişkiler kurulmamıştır. Muzakaj prensliği, Sırp'ların karşısında izledikleri sert tavrından dolayı bütün Arnavutların sevgisini kazanmaya başarmışlardır. II. Andrea Muzakaj öldükten sonra prenslik düşüşe geçmişti. Osmanlı'nın vasalı olduktan sonra da varlıklarını Osmanlı İmparatorluğun içerisinde sürdürmeye tercih etmişlerdir.

Her ne kadar Arnavut tarihçileri Muzakaj ailesinin Osmanlı İmparatorluğunun Arnavutluk'a girmesiyle tamamen etkisiz hale geldiğini iddia ediyorlarsa da, Osmanlı

---

⁵⁵ Frasheri, a.g.e., s. 97-98

vasalı olduktan kısa bir süre sonra İslam'ı kabul eden Muzakaj ailesi, uzun yıllardır bölgenin istikrara kavuşması için çaba sarfedecektir.

6. Arianit devleti

Arianitler XI. yüzyılın başlarından itibaren nüfuzu olan bir Arnavut ailesidir.⁵⁶ Arianit ailesinin sahip olduğu topraklar genelde İşkumbi (Shkumbin) nehrinin etrafındaydı. Bu araziler Doğu'da Manastır'a kadar uzanmaktaydı. Bu 'küçük devlet' ile alakalı en falza göze çarpan özellik onun komşularıyla olan ilişkilerdir. Sürekli aleatlarını değiştirmişler, anlaşmaya vardıkları güçlerle aralarında evlilik yapmışlar ve bir şekilde Arnavut politikasının tipik modelini çizmişlerdi. Yerel halkın nezdinde en çok sevilen Arnavut ailelerinden biridir. Bir de sonraki dönemlerde Osmanlı İmparatorluğuna karşı zaferler elde etmeleri, onları Arnavut tarihçilerinin gözünde daa da önemli ve itibarlı kılmıştır.⁵⁷ *Arianit* kelimesinin Osmanlı tarafından *Arvanit* şeklinde kullanıldığını iddia edenler var ise de bu iddialar doğruyu yansıtmamaktadır.

7. Balshaj Prenslığı

Balshaj prensliğinin başlangıcı hakkında pek falza bilgi bulunmamakla birlikte Arnavut tarihçilerin ortak fikrine göre bu prensliğin Sırp akınından öncesine kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Stefan Duşan dönemleri prensliğin etkisiz oluşu yılları olarak bilinmektedir. Bu zamanın çerçevesinde neredeyse hiç bir faaliyette bulunmayan Balshaj prensliği Stefan Duşan'ın ölümünden sonra güçlenmeye başlamış, hatta zaman zaman bugünkü Arnavutluk'un Güney'ine kadar uzanan bölgelerde hakimiyet sürdürmüştür.⁵⁸ İlk başta Balsha aile başı, sonra da 1362 yılından itibaren üç oğlu, ardarda Kuzey Arnavutluk'ta hüküm sürenleri yenerek geniş bir bölgeyi ele geçirdiler ve İşkodra merkezli bir bağımsız Prenslik kurdular. En çok yayılmayı Sırp güçlerinin hakim olduğu Kuzey bölgelerine doğru gerçekleştirmişlerdir. 1369 yılında Balsha Prensliği toplu bir şekilde Ortodoks geleneğini terk ederek Katolik mezhebe bağlanmışlar ve Prenslik yakınlarında bulunan diğer Katoliklerle bağlantılarını

⁵⁶ Eski Arnavut tarihçisi olan Gjergj Kadreni'nin *Hikaye Özetleri* adlı kitabında Arvanitlerden bahsetmektedir. Ona göre Bizans İmparatoru 1001-1018 David Arianiti'yi önce Selanik sonra da Üsküp ordu yöneticiliğine atamıştı.

⁵⁷ <http://shqiptarja.publiku.com/note/40283/principatat-shqiptare-principata-e-zenebisheve-topiajve.html>

⁵⁸ <http://www.starbucks.ca/Athens/1579/historia.htm>

güçlendirmişlerdir. Bu politika ile Prenslik bölgede daha geniş nüfuza ulaşmayı amaçlıyordu. 1370'lerde Sırp güçlerden aldığı bölgeleri kaybetmiş ve Güney ile doğu bölgelere yönelmişlerdir. Gjergj Balsha yaptığı evlilikten dolayı Avlonya, Kanina ve Berat'ı ele geçirmiş, sonra da Shkumbin nehrine kadar Myzeqe ovasını ele almıştır. Aynı dönemde Kosova ve Makedonya'nın Batı bölgelerini ele geçirmiştir. Böylece 1370 yılların sonunda Balsha Prensliği sınırları içerisinde sadece Arnavutluk topraklarını kapsamaktaydı. Balsha Prensliğinin genişlemesiyle Topia Prensliği her tarafına sarılmış oldu. Nitekim ileride iki Prenslik arasında savaş çıkmış ve Osmanlı'nın Arnavutluk'a girmesini kolaylaştırmışlardır.⁵⁹

C. OSMANLI ÖNCESİ DİN-TOPLUM İLİŞKİSİ

Aslında tüm bu olup bitenlerin sebebinin sadece dış istilalar ve savaşların olmadığını, bunu daha çok halk arasında birlik ve beraberliğin olmamasına, bu yüzden yüzyıllar boyunca tek bir idare altında bölgelerin bir araya getirilmemesine bağlamak gerekmektedir. Arnavutlar genel itibarıyla millî duygularıyla tanınsa da, tarih boyunca bu duygularını doğru zaman ve yerde ön plana çıkarmamışlardır. Nitekim az önce bahsettiğimiz üzere Arnavut prenslikleri iç ve dış politika konusunda sorun yaşamışlardır.

Roma İmparatorluğunun Hıristiyan dinini resmi din olarak kabul etmesi, hakimiyetini genişletme politikasında bir ölümcül silah olarak kullanmak istemesine dayandırılır. İliya halkının Pagan inançlarına bağlı olmakla birlikte, sosyo-ekonomik açıdan daha refah duruma kavuşmak adına önemli ölçüde (nüfusun tamamı değil) Hıristiyanlık dinini kabul etmesi, Arnavut toplumunu Roma imparatorluğu gözünde önemli kılmıştır. Ancak Osmanlı dönemine kadar çoğu Hıristiyan nüfuslu olarak bilinen bu toplum üzerinde, din mensubiyetlerinden ve sonra da mezhep mensubiyetinden dolayı oluşan etkiler bir çok alanda menfi etki yaratmıştır. Roma imparatorluğunun bir çok konudaki politikaları diğer güçlerden örnek alınmış ve geliştirilmiştir. Zaman içinde kiliselerin ayrımı ve Roma İmparatorluğu ikiye ayrılması birbirini tetiklemişler ve 1054'ten günümüze özellikle Başkanlarda mezhep çatışmaları sürmüştür. İşte bu

---

⁵⁹ Frasheri, a.g.e., s. 72-72

çatışmaların merkezi Arnavutluk olunca da, Osmanlı dönemi hariç, bölgede istikrarsızlık daim olmuştur.⁶⁰

Osmanlı fethinden önce 732 yılında Arnavutluk dinî bakımından İstanbul Patrikhanesi yönetimine verilmiş ve 1054 yılında İstanbul Kilisesi ile Roma'nın ayrılması üzerine, Kuzey Arnavutluk Roma'nın etkisi altına girerek buralarda Katoliklik yayılmıştır. Ortodoks Arnavutlar nüfusu ise başlangıçta Ohri'deki Bulgar Başpiskoposluğuna bağlanmış, daha sonra 1453 yılında İatanbuş fethedilip Rum Ortodoks kilisesi yeniden kurulunca, bu kilise, Katolikliğe karşı Arnavutluk'a yakın ilgi duymaya başlamıştır. Esasen Arnavutluk Hıristiyanları Katolik Kilisesi ile Ortodoks Kilisesi arasında duruma göre yer değiştirmiş ve bu, Arnavutlar arasında Hıristiyan dinî bakımından manevi bir çöküntü yaratmıştır. İlk Osmanlı fethinden itibaren, Arnavutluk'ta Müslümanlığın hızla yayılmasında bu durumun önemi büyük olmalıdır.⁶¹ Denilebilir ki Osmanlıların Balkanları fethetmesiyle, Başkanlar'daki Katoliklik Batıya kaymıştır. Daha başka bir deyimle, Osmanlıların Balkanlar'a geçmesi, buralarda Katolikliğin aleyhine olmuş ve hemen hemen bütün Balkanlar Ortodokslaşmıştır.

Coğrafik konumundan dolayı Arnavutluk'ta Hıristiyanlık dininin en çok taraftar bulunduğu bölge Batı ve Güney bölgeleri idi. Kiliselerin ayrılmasıyla ise Arnavutluk'un her iki kilisenin arasındaki sınır olması hasebiyle, durumu daha da kötüleşmiş, böylece Kuzey'de Katolik, Güneyde ise Ortodoks Hıristiyanlar ikamet etmekteydi. Gücünü yitirmesine rağmen Roma İmparatorluğu, özellikle batı Balkan bölgelerinde papazlar aracılığıyla etkin olmaya devam etmekteydi. Papazların bu dönemlerdeki görevleri sadece dini törenleri düzenlemek değil, aynı zamanda halkı ilgili çıkarlar doğrultusunda yönetebilmektir. Yani buldukları bölgede bir 'mini devlet' rolündeydiler. Buna bağlı bir çok papazın gizli ajan olmaları aslında şaşırtıcı değildir. Özellikle Osmanlı döneminde bu yönleriyle ön plana çıkan kilise sınıfı, yerli halkı mevcut yönetime karşı ayaklandırmak adına ellerinden geleni yapmışlardır.⁶² Bu gibi iç meselelerden dolayıdır

⁶⁰ Arnold, T. W., *İntişar-i İslam Tarihi*, Trc, Hasan Gündüzler, Akçağ Yay., Ankara 1971, s. 273-275; Bozboru, Nuray, "Arnavutların Kökeni", *Balkanlar El Kitabı*, Karam Vadi Yay., Ankara 2007, c. I, s. 264

⁶¹ Ercan, a.g.m., s. 700; Süsheim, İ.A., "Arnavutluk" md., M.E.B. Yay, İstanbul 1965, c. II, s. 584-584

⁶² Zamputi İnjac, *Dokumente te Shekujve XVI-XVII per Historine e Shqiperise*, Tiran 1990 Vellimi II, s.25-35

ki, asırlardır 'Besa'ya (ahde vefa) ne kadar bağlı oldukları biline Arnavutlar zaman zaman bu prensiplerinden uzaklaşmışlar ve kardeşler arası kavgalar bile gerçekleşmişlerdir. Arnavutluk topraklarında coğrafi konumu itibariyle iki mzehebi veya kiliseyi ayıran İşkumbi (Shkumbini) nehri olmuştur. Shkumbin'in Kuzey tarafındaki nüfus Katolik, Güney tarafındaki nüfus ise Katolik kilisesinden ayrılarak Ortodoks kilisesine bağlanmıştır. Aslında Arnavutların dini yaşama heveslerinin tarih boyunca pek etkin ve derin olduğu söylenemez⁶³ ama bu siyasi durumda biraz da mecburen ilgili kiliselere bağlanmak zorunda kalmışlardı.

Günümüzün politikalarında Batı'ya benzeme çabaları ne ise, o zamanlar da Roma ve Bizans'a benzeme çabaları böyleydi. Sırp ve Bulgar işgalci güçleri kendi dinlerini halka kabul ettirme konusunda kısmen başarılı olmuştu. Hatta bu akıncı milletler zamanla kendi kiliselerini bile kurmuşlardır.⁶⁴ Bulgar akını sırasında Arnavutluk'un farklı bölgelerinde Ortodoks kiliseleri inşa edilmiş ve eğitim de bu doğrultuda verilmiştir. Aynı zamanda Kuzey'de yerli halk için Katolik kiliseler inşa ettirdi ve kilise kültürünün yaygınlaşması için büyük çaba sarfetti. Bulgarlardan sonra Arnavutluk'ta Sırp akınları yerleşmişti. Daha önce kilise bağımsızlığını ilan eden Sırp lar işgal altındaki Arnavut topraklarında kendi kilise propogandasını yapmaya başlamışlardı. Bulgar kilisesini de sayacak olursak bölgede dört ayrı kilisenin etkisinden söz edebiliriz. Nüfuzlarını artırma amacıyla olan güçler arasında çatışmalar yaşandığı gibi, sürekli başka bir kiliseden etkilenen ve bağlı olduğu kiliseyi değiştirmek zorunda kalan Arnavut Hıristiyanlar arasında da sorunlar yaşanmaktaydı. Ancak bu durumda halkı en çok yakından ilgilendiren mesele de kilise veya kiliselere vermek zorunda oldukları vergiler olmuştur. Zira kilise ile ilgili tüm harcamalar halkın cebinden çıkmaktaydı. Düzenli bir şekilde ödemeyen aileler üzerinde ise sürekli kilise baskı uygulamaktaydı. Hatta Osmanlı öncesinden itibaren İslam'ı kabul edip gizli tutan ve diğer Hıristiyan nüfus gibi kiliseye vergi vermeye devam eden bir kitle varlığından da haberdarız.

---

⁶³ Süsseim, a.g.md., 576

⁶⁴ Nesimi, Qani, *Arnavut Otosefal Ortodoks Kilisesi*, SÜ, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2009, s. 18, 20

Arnavut toplumunu sosyo-ekonomik açısından bir çıkmazın içine sürükleyen de işte bu sebepler olmuştur, yani bölge savaşaları, dış akınlar, i hesaplamalar, devletlerin ortaya çıkması ve ortadan kaybolması gibi nedenlerdir. Feodal aileleri ile kilise sınıfının vergileri toplum üzerinde bir baskı yaratıyor ve toplum hiçbir ciddi gelişimi gerekleştiremiyordu. Halkı ve çıkarlarını düşünen ve serbest bir politika uygulayan Osmanlı İmparatorluğunun hızlı bir şekilde bölge üzerinde nüfuz elde etmenin etkenlerinden biri de bu olabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI'NIN BALKANLARA GİRİŞİ VE SONRASINDA ARNAVUTLUK'UN DURUMU

I. OSMANLI'NIN BALKANLARA GİRİŞİ

“Balkan” şüphesiz “ormanlık dağ, sıradağ veya dağlık” anlamına gelen Türkçe bir sözcüktür ve öteki dağ oluşumları için de kullanılmış olmasına karşın, Bulgaristan’ın bir ucundan diğerine uzanan sıradağların adı olmuştur. Sonraları “Türkiye’nin Avrupa toprakları”, “Güneydoğu Avrupa” vb. isimlerin yanı sıra, bütün yarımada için bu ad kullanılmaya başlanmıştır.⁶⁵ Rumeli adını da Osmanlılar ilk başta Rum-ili (Rum memleketi) şeklinde Yunanlıların *Romania* adlandırmasından aldılar⁶⁶ ve Anadolu’ya karşı denizin ötesinden fethettikleri bölgeler için kullandılar.⁶⁷

Balkanlar veya Güneydoğu Avrupa, Orta Avrupa'nın Güneyi, İtalya Yarımadası'nın Doğusu, Anadolu'nun Batısı ve Kuzeybatısında yer alan coğrafi bölgedir. Diğer bir deyişle Hırvatistan, Sırbistan, Karadağ, Kosova, Slovenya, Arnavutluk, Makedonya, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan ve Trakya’yı içine alan bölgedir.

Coğrafyacılar Balkanların sınırını kuzeyde Tuna Nehri’ne dayamayı adet haline getirmişlerdir. Buradan Güneye, Adriyatik ve Akdeniz’le Ege Denizi’ne kadar olan parçası, Balkan Yarımadasını oluşturur. Üç tarafı denizle çevrili olmakla birlikte Balkanların özelliğini dağları oluşturur. Adriyatik Denizi’ne paralel olarak inen Dinarik Alpler, Pindos, Mora, Rodop, Balkan Dağları ve Tuna’nın kuzeyinde sınır oluşturan Karpatlar iklimi belirledikleri gibi, insanların yaşam ve üretim tarzlarına da damgalarını vururlar.

⁶⁵ Todorova, Maria, “Balkanlar’daki Osmanlı Mirası”, *Balkanlar’da ve Ortadoğu’da Osmanlı Damgası*, Ed. L. Carl Brown, Çev. Gül Çağalı Güven, İletişim Yay., İstanbul 2000, s. 71-72

⁶⁶ Bizanslılar kendilerine Romaioi, ülkelerine de Romania diyorlardı.

⁶⁷ İnalçık, Halil, *Doğu Batı Makaleler II*, Doğu Batı Yay., 2. Bas., Ankara 2009, s. 111

Balkanların ilk sakinlerinin kültürlerine ait izler hayli eski çağlara kadar gidiyor. Bölgeyi toptan etkileyen evrensel nitelikli ilk uygarlık ise Yunan uygarlığıdır. Bunu Roma uygarlığı izlemiştir. Günümüzdeki Balkanların yapısı üzerinde etkisi hala süren kültürler ve uygarlıklar açısından ele alırsak, birbirini izleyen Bizanslılaşma-Hıristiyanlaşma, Türkleşme (İslamlaşma)- Doğululaşma, Avrupalılaşıma-Laikleşme'yi görüyoruz.⁶⁸

Balkan Yarımadası, 'Pax Romana' (Roma barışı) olarak adlandırılan dönem dışında ilkçağlardan beri devamlı katliamlara, sürgünlere, göçlere sahne olan bir bölgeydi. Osmanlılar 1389 Kosova Savaşı'nda Sırp ordusunu yendikten sonra kalıcı olarak yerleştikleri Balkanlar'da dönemin şartlarına iyi uyum gösteren, tarıma dayalı bir sosyal düzen kurdular. Din ve ırk ayrımcılığı gözetmeyen bir siyasi yapıyı yaşama geçirdiler. Fethedilen bölgelerde Balkan köylülerinin kendi gelenek ve göreneklerini terke zorlanmamaları, dinlerini serbestçe uygulayabilmeleri yanında vergi yüklerinin hafiflemesi gibi faktörler kendilerini Osmanlı düzeni içinde güvenli ve rahat hissetmelerini sağladı.⁶⁹

Balkanlar İslam kültürü ve uygarlığı ile Türkler ve Türkçe aracılığıyla temasa geçmiştir. Bu sebeple Türk ve Türkleşme deyimleri, İslam ve Müslümanlaşma ile eşanlamlı olarak ve tercihen kullanılmıştır. Ancak Türkleşme ve İslamlaşma deyimlerini birbirinden ayırmak gerekir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Türkleşme demek, aynı zamanda İslamlaşma demektir. Fakat özellikle Balkanlarda İslamlaşma demek Türkleşme demek değildir. Sözgelisi Arnavutlar, Boşnaklar ve Pomaklar İslamlaşmış fakat Türkçeleşmemiş topluluklardır.⁷⁰

Osmanlı Türkleri'nin Balkanlar'a 1350'lerde ayak basmasından 1913'te bugünkü sınırlara çekilmesine kadar 5.5 yüzyıllık bir süre geçmiştir. Genelde Osmanlı tarihi çalışmalarında söz konusu süre bu şekilde ikiye ayrılıyor: 1683'de *İkinci Viyana*

---

⁶⁸ Koloğlu, Orhan, *Osmanlı Döneminde Balkanlar*, Balkanlar, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, Eren Yay., İstanbul 1993, s. 48

⁶⁹ Kutlu, Sacit, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2007, 161

⁷⁰ Ercan, Yavuz, "Devşirme Sorunu, Devşirmenin Anadolu ve Balkanlardaki Türkleşme ve İslamlaşmaya Etkisi", *Belleten*, c. L, S. 198, Ankara 1987, s. 679

Kuşatması'na kadarki 330 yıllık dönem, askeri ve siyasi açıdan devamlı genişleme süresi ve bunu izleyen 230 yılda ise sürekli toprak kaybı ve geri çekilme süresidir.⁷¹

Osmanlılar, Bizans tahtı için VI. İoannes Kantakuzenos ile Andronikos arasında çıkan iç savaştan yararlanarak Trakya'da hızla yayıldılar ve 1354 yılında Gelibolu üzerinden Balkan yarımadasına geçtiler. 1361 yılında Edirne'yi ele geçiren Osmanlılar bir dönüm noktasına imza atmışlardır.⁷² Gelibolu'yu ele geçirdikleri sırada Sırp Çarı Stefan Duşan ölmüş (20 Aralık 1355) ve kurduğu imparatorluk küçük devletler ve senyörlükler arasında parçalanmıştı. Bu kargaşada kurulan üç küçük Bulgar krallığı yıkılmak da Osmanlıların ilk işi olmuştur.

1362-1369 arasında I. Murad, Tuna'nın Güney'inde kalan Balkan topraklarının büyük bölümüne hâkim oldu ve yerel hanedanların çoğunu Osmanlı vasalları haline dönüştürmek suretiyle, tâbi devletlerden oluşan bir imparatorluk yarattı. Söz konusu Balkan ise, 1389'da Kosova muharebesinde başarısızlıkla sonuçlandı.⁷³ 1389 Kosova Meydan Savaşı'yla Sırbistan Türk hakimiyetine geçmiş, 1396 yılında Yıldırım Bayezid'in Niğbolu önlerinde Haçlı ordusunu hezimete uğratması ile Osmanlı Türkleri'nin Balkan hakimiyetini sağlamlaştırmıştır.⁷⁴ Bundan sonra Osmanlı ilerlemeleri, biri Selanik'e doğru, doğuda Dobruca ve ortada Beylerbeyi kumandasında Edirne'den Meriç vadisi boyunca Sofya doğrultusunda örgütlendiler. Bizans İmparatorluğunda Türk fethi tehlikesi ise Duşan devletinin dağılmasından sonra daha tehdit edici bir hal aldı; çünkü şimdi tümüyle Balkan yarımadasında, ilerlemekte olan Osmanlılarla mücadeleye girişebilecek, güçlü hiçbir devlet kalmamıştı.⁷⁵ XV. yüzyılın ortasında –kesin tarihi vermek gerekirse 29 Mayıs 1453'te- gücü iyice tükenen Bizans 'devi' bir daha geri dönmek üzere "Fatih" Sultan Mehmed yönetimindeki Osmanlı Türklerin eline geçti. Müslüman Osmanlılar, çokuluslu imparatorluklarını XX. yüzyılın

---

⁷¹ Koloğlu, a.g.e., s. 52

⁷² İnalçık, *Türkler ve Balkanlar*, s. 26

⁷³ İnalçık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600*, c. I, Eren Yay., İstanbul 2000, s. 47

⁷⁴ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu*, s. 29

⁷⁵ Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, TTK Yay., Ankara 1995, s. 491

başlarına kadar Konstantiniye'den yöneteceklerdi. Neredeyse aynı süre boyunca Balkan Yarımadası'nı da kontrol ettiler ve Balkan halkları üzerinde silinmez bir iz bıraktılar.⁷⁶

Genel itibariyle Osmanlılar, Rumeli'de ilk fetihlerini yaparken yerli halkı kendilerine meylettirecek şekilde muamele ettiler. Bunun için de istimalet politikasını, yani Osmanlıların Rumeli'de iskan politikasını uyguladılar. Balkan yarımadasının Osmanlı hakimiyetine bu kadar çabuk girmesi ve bu hakimiyetin yıllarca ciddi bir muhalefetle karşılaşılmadan devam etmesi siyasi, sosyal ve kültürel sebeplere dayanmaktadır.⁷⁷ Sultanların Hıristiyan prenseslerle evlenerek ve bunların din değiştirmelerini istemeyerek sürdürdükleri başarılı politika da burada zikredilmeye değer. Misal Orhan Gazi, Bizans İmparatoru'nun kızıyla; I. Murat, Bulgar ve Rum; I. Beyazıt, Sırp prensesleriyle evlenmişlerdir.⁷⁸

Osmanlı fetih yöntemleri ile ilgili ise neredeyse sistemli olarak uygulanan iki farklı safha öne çıkmaktadır. Birincisi, Osmanlılar komşu devletler üzerinde bir çeşit üst hükümdarlık tesis etmeye çabalarlar. Daha sonra yerli hanedanları tasfiye ederek, bu ülkeleri doğrudan denetlemeye çalışırlar. Osmanlıların doğrudan denetimi, temel olarak, ülkelerin kaynak ve nüfuslarının düzenli olarak tahrir defterlerine kaydedilmesine dayanan tımar sisteminin uygulanması anlamına geliyordu. Aslında tımar, tedrici bir temsil amaçlayan Osmanlı kurumlarıyla yerel şartların ve sınıfların ılımlı bir uzlaşmasıydı. Bunların yanı sıra yeniden yapılanma araçları olarak sürgün ve zorunlu göç gibi etkenler ile iskan sistemini kurarak fetihlerinde kolaylık sağlamışlardır.⁷⁹

Bizans İmparatorluğu tarihine bakılırsa Balkan ülkelerinin onun başarı ve mağlubiyetlerinde ne kadar önemli olduğu kolaylıkla tespit edilebilir. Coğrafi konumu sebebiyle Balkan yarımadasının Doğu ile Batı arasında bir işlev köprüsü niteliğinde olduğunu da hatırlayacak olursak, Osmanlıların hem Avrupa bölgelerine daha yakın olabilmek, kendi güçlerine güç katmak ve belki de imparatorluk açısından en önemlisi asırlardır medeniyetlerin başkenti olan İstanbul'u ele geçirebilmek için neredeyse bir asır boyunca Balkan bölgelerini hakimiyetlerini altına alması gerekiyordu.

---

⁷⁶ Wachtel, a.g.e., s. 63

⁷⁷ Karpat, a.g.md., s. 29

⁷⁸ Koloğlu, a.g.e., s. 65; Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Parlaz, Selim, *Osmanlı Devleti'nde Siyasi Evlilikler*, Pamukkale Ü., SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2007, s. 38-55

⁷⁹ İncalcık, *Doğu Batı*, s. 61, 78

Gerçekte, Rumeli’de yerleşme, İstanbul’un fethi gibi, tarihte yeni bir dönem açan bir olaydır. Boğazların ötesinde bir Osmanlı yerleşmesi olmasaydı, Osmanlı İmparatorluğu öteki beylikler gibi küçük bir Türkmen devleti olarak tarihe karışmış olacaktı.⁸⁰

Tüm Balkanlar kapsamında gerek kentsel gerekse kırsal alanda yüzyıllarca ortak bir yaşamı ve tarihi paylaşmış halkların yaşamlarının her alanında çoğul sosyal yapının etkileşimini bulmak olasıdır. Bu durum yerel dillerde dahi kendini göstermiş, sadece toponimlerde (yer adları) değil, Bulgarca, Yunanca, Sırpça, Arnavutça, Romence ve Macarca’da pek çok Türkçe kelime yerleşmiş ve bu ulusların sözlü ve yazılı edebiyatlarında da birbirlerine ilişkin etnografik ve sosyal motifler yer almıştır.⁸¹

Balkanlar’daki Osmanlı varlığı, yarımadanın bütün halkları için muazzam bir öneme sahipti. Osmanlı fatihler, bölgenin büyük bölümünde (Yunanistan, Sırbistan, Bosna, Bulgaristan) daha önceki yönetici aristokrasileri ya yok ettiler ya da sistemin bir parçası haline getirdiler. Bununla birlikte, bu aristokratların yönettiği toplulukları ortadan kaldırmadılar. Sadakat göstermeleri ve düzenli vergi ödemeleri karşılığında, onlara kendi dini önderlerinin yönetiminde geniş bir yerel denetim imkânı tanıdılar ve böylece Ortodoks cemaatlerinin uzun süre hayatta kalmasını garantilediler. Osmanlılar bölge için büyük ölçüde yeni bir din olan ve o noktadan itibaren Katoliklikle ve Ortodokslukla dini ve kültürel hakimiyet rekabetine giren İslam’ı da getirdiler. Balkan kültürel çeşitliliği XV. yüzyılın sonlarında İspanya’dan kovulduktan sonra Osmanlıların teşvikiyle bölgeye yerleşen çok sayıda Yahudi’nin gelmesiyle de zenginleşti. Batı Avrupayla kusursuz ilişkileri olan bu eğitimli insanlar kısa sürede ticaret hayatında öne çıktılar ve kent nüfusunun önemli bir kesimi haline geldiler.⁸²

Osmanlı yönetiminin Balkanlardaki mirası konusunda da genelde iki yorum göze çarpar. Bir yoruma göre Osmanlı, otokton Hıristiyan ortaçağ toplumlarına (Bizanslı, Bulgar, Sırp vb.) dayatılan dinsel, toplumsal ve kurumsal açıdan yabancı bir unsurdur. Ciddi bilimsel çalışmalarda kabul görmeyen bu görüşten başka diğer bir

⁸⁰ İnalcık, Halil, *Devlet-i Aliyye- Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, 37. Bas., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 49

⁸¹ Alp, Suat, “Balkanlar’da Osmanlı Dönemi Maddi Kültür Mirası Evreni”, *Milli Folklor*, Yıl 21, S. 84, 2009, s. 156

⁸² Wachtel, a.g.e., s. 65-66

yorum da Osmanlı mirasını Türk, İslam ve Bizans/Balkan geleneklerinin karmaşık bir sembiyozu olarak görür.⁸³

Ancak Türk ve Balkan arşivlerindeki vesikalar, Osmanlı devletinin Balkanlar'da yayılışı hakkında bazı görüşleri esastan değiştirmek mahiyettedir. Artık objektif bakış açısına sahip hiç bir tarihçi, Osmanlı hakimiyetinin yerli idareci ve askeri sınıfları, asilleri, ya kılıçtan geçirmek yahut zorla İslamiyete sokmak suretiyle ortadan kaldırdığı ve onların yerine imtiyazlı feodal bir hakim sınıf olarak müslüman Türklerin gelip yerleştiğini iddia etmiyor. Osmanlı tarihiyle yakından ilgilenen bir kısım araştırmacılar bazı dikkate değer noktaları tespit etmişlerdir: ilk önce Osmanlı devletinin din hususunda müsamahakâr siyaseti, gayri müslim reâyânın dinî işleriyle kendisini alakadar görmediği vakıası belirtilmiş, Balkanlar'daki Hristiyan tebaasına, devşirme ve gulam sistemi sayesinde idare sınıfına girme imkanları verdiği tekrarlanmıştır.⁸⁴

A. ARNAVUTLUK'UN OSMANLI İDARESİ ALTINA GİRMESİ

Anadolu Türkleri, Arnavutlar'ı ilk defa 1337'de Bizans İmparatorluğu ile yaptıkları ittifak neticesinde tanıdılar. Bizans'ta başlayan iç savaşlar sırasında Arnavutluk'taki dağlıların isyan etmesi ve pek çok yeri yağmalaması üzerine III. Andronikos Aydın Bey'i Umur Bey'den yardım istemiş⁸⁵ ve Umur Bey iki bin kişilik bir kuvvetle bölgeye gelmiştir.⁸⁶ 1355'te Sırp kralı Stefan Duşan'ın ölmesi ile Arnavutluk'taki Sırp baskısı sona ermiştir. On yıl içerisinde bütün Arnavutluk topraklarında bazısı Arnavut bazısı da Sırp kökenli feodal beyler müstakil küçük prenslikler oluşturarak birbirleriyle mücadeleye giriştiler. Feodal beyler arasındaki mücadeleler, Osmanlılara bölgede etkin olma imkanı tanımıştır.⁸⁷ Kuzeyde Shpani, Zaharia, Janina, Dukagin ve Balsha kabileleri; Orta Arnavutluk'ta Kastriota, Topia ve Arianiti kabileleri; Güney Arnavutluk'ta Muzaka ve Zenebishi kabileleri hakimiyetini sürdürmekteydiler. Epir bölgesinde ise Shpata ve küçük Frank asilzadelerinin hükümleri

⁸³ Geniş bilgi için bkz. Todorova, a.g.m., s. 72-79

⁸⁴ İnalçık, Halil, "Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğuna", Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar I, Ankara 1987, s. 4

⁸⁵ Basha, Ali M., *İslami ne Shqiperi Gjate Shekuje* (Arnavutluk'ta Asırlar Boyunca İslam), Tiran 2000, s. 46

⁸⁶ Bilge, Mustafa L., "Arnavutluk" md., DİA, TDV Yay., İstanbul 1993, C. III, s. 384

⁸⁷ Pamuk, Bilgehan, "Osmanlı Döneminde Arnavutluk", *Balkanlar El Kitabı*, c. I, Karam Vadi Yay., Ankara 2007, s. 341

geçmekteydi.⁸⁸ Bu beyler arasında kuzeyde Balsha kabilesi, merkezde ise Topia kabilesi en güçlü grubu oluşturuyorlardı. Her ikisi de çok mühim birer kabile idi. Avlonya, Berat ve Kanina'da hakimiyetlerini kuran Balsha kabilesi, Draç'taki derebeyi Karl Topia'yı tehdit ettiler. 1381 yılında, Kuzey Arnavutluk'ta, Papa tarafından desteklenen II. Balsha ile Türklerden yardım talep eden Karl Topia arasında savaş çıkar. Osmanlılar'dan yardım talep eden Karl Topia ile II. Balsha arasında 18 Eylül 1385 tarihinde Vyosa nehri üzerindeki Savra'da vuku bulan savaşta II. Balsha yenildi ve bu savaşta öldü.⁸⁹ Manastır ve Pirlepo Türklerin eline geçti, Karl Topia da, Durazzo'yu (Draç) ele geçirdi.⁹⁰

Zikredilen olaydan sonra Osmanlılar Durres'in yakın civarını tehdit ettiler ve orta Arnavutluk'ta bazı civar bölgelerde hakimiyet kurdular. Ancak tüm güçlerini Sırbistan güçlerine karşı toplama ihtiyacı üzerine Arnavutluk'tan çekilmek zorunda kaldılar.

1389'da Kosova Meydan savaşından sonra Osmanlılar, Paşa Yiğit idaresindeki Saruhanlılar'ı Üsküp civarında iskan ederek orada kuvvetli bir merkez kurdular. Bölgedeki hakimiyetlerinden rahatsız olan Venedik de Lezha, Durres, Drivasto gibi yerleri yıllık bir maaş karşılığı yerli beylerden aldılar. Osmanlılar ise, arazileri timar olarak vermek suretiyle yerli beyleri kendi tarafında tuttular ve neticede Konstantin Balsha, Gjon Kastrioti ile Gjergj Dukagjin gibi beyler Osmanlı tarafında yer aldılar.⁹¹ 1392 Ulqin ve İşkodra'yı, 1396'da da ikinci defa olarak bu iki şehir ile bunlardan başka Berat, Akçahisar (Kruja) ve Kesriye'yi işgal ettiler. Sekiz yıl kadar süren 'fetret' devrinden sonra Osmanlılar 1415'te Akçahisar'ı yeniden ele geçirdiler. 1417'de ise Avlonya'yı alarak ilk defa Adriyatik sahillerine yerleştiler.⁹² 1430'da Yanya, 1449'da da Arta alınır ve bu şekilde Epir prensliğinin kuzey bölgesi tamamen Türk toprakları haline gelir.⁹³

---

⁸⁸ Bartl, Peter, *Milli Bağımsızlık Hareketleri Esnasında Arnavutluk Müslümanları (1878-1912)*, Çev. Ali Taner, Bedir Yay., İstanbul 1998, s. 19

⁸⁹ Bilge, a.g.md., s. 384-385; Süsheim, K., "Arnavutluk" md., İslam Ansiklopedisi, c. I, M.E.B. Yay., İstanbul 1965, ö s. 485

⁹⁰ Bartl, a.g.e., s. 20

⁹¹ Bilge, a.g.md., s. 385

⁹² Süsheim, a.g.md., 584

⁹³ Bartl, a.g.e., s. 21

Fetret dönemindeki karışıklıklarda istifade eden Venedik, kontrolünün Batı-Yunanistan, Arnavutluk ve Mora Yarımadasına kadar genişletmeyi başarmıştı.⁹⁴ Osmanlılar, kendilerine has fetih politikası gereğince öncelikli olarak mahalli beylerin himaye edilmelerini yeterli görmüşlerdi. Bu himayeye karşılık ise mahalli beyler, oğullarını Osmanlı sarayına göndermek, ihtiyaç durumunda yardımcı kuvvet olarak Osmanlı ordusuna yardım etmek ve yıllık haraç ödemek gibi şartlar yerine getirmişlerdi.⁹⁵

İslam literatüründe, bir başka dine mensup şahsın, putperest veya dinsiz bir insanın Müslümanlığı seçmesine ve hayatını ona uydurmasına “ihtida” (conversion) denilmektedir. Tarihi süreç içerisinde din değiştirme olayına bakıldığında din değiştirme olayının sebeplerini psikolojik ve sosyo-kültürel faktörler olmak üzere iki temel gruba ayırabiliriz. Günahkârlık duygusu dramatik tecrübeler, iç çatışmaları ile manevi aydınlanmayı psikolojik faktörler, dini telkin ve irşatlar ile başka bir dinle teması da sosyo-kültürel faktörler arasında sayabiliriz.⁹⁶

Fakat Anadolu Müslüman halkının büyük bir kısmı Türk olduğu için, ihtida eden bir kimse en geç bir nesil sonra, yalnız dinini değil, dil, kültür ve geleneğini de değiştirmekte, yani Türkleşmektedir. Ancak Rumeli’de halk Türk olmadığı için din değiştirme olayları daha belirgin ve Anadolu’ya nazaran daha çoktur. Hatta Arnavutluk ve Bosna’da geniş çaplı ihtidalar olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu görünüşte, gerek Balkanlarda gerek diğer bölgelerde ihtidayı teşvik etmiş ve ihtida edenleri de ödüllendirmiştir. Fakat diğer yandan, verginin azalmaması ve İslam hukuku gereği, İmparatorluk sınırları içinde, geniş bir dinsel hoşgörü ve özerklik politikası uygulamıştır.⁹⁷

Günümüz Arnavutluk’un genel yapısından bahsedecek olursak; ülke nüfusunun etnik yapısı, % 95 Arnavut, % 3 Yunanlı ve % 2 diğer etnik gruplardan (Türk, Eflâk,⁹⁸

---

⁹⁴ İnalçık, Devlet-i Aliyye, s. 87

⁹⁵ Pamuk, a.g.m., s.341

⁹⁶ Selçuk, Hava, “Tapu Tahrir ve Maliyeden Müdevver Defterlere Göre Rumeli’de İhtida Hareketleri (1452-1482), <http://lozanmubadelesi.blogspot.com>, s. 2

⁹⁷ Ercan, a.g.m., s. 691-692

⁹⁸ Balkanlar’da Vlah (Eflak) kelimesi, genellikle Latince’nin bir diyalektini konuşan halk için kullanılır. Vlahların ataları Romalı kolonyalistlerle Romalılaşmış yerel halkların karışımından meydana gelen bir topluluktur. “Barbarların” Roma İmparatorluğu’nu istilası sırasında dağlara

Çingene, Sırp, Karadağlı, Makedon, Bulgar) meydana gelmektedir. Bu durum Arnavutça ile birlikte etnik azınlık dillerinin de kullanılmasını ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca nüfusun % 70'i Müslüman, %20'si Arnavut Ortodoks, % 10'da Rumun Katolik'tir. Kışların soğuk, bulutlu, yağışlı; yazların sıcak, açık, kuru geçtiği; iç kısımlarında daha soğuk ve daha rutubetli bir iklimin hakim olduğu Arnavutluk'un üçte ikisi dağlık ve tepeliktir. Bu durum tarıma uygun toprakların sadece % 20 seviyesinde kalmasına yol açmaktadır. Ekonomisi Avrupa standartlarının altında olan Arnavutluk, serbest piyasa ekonomisine geçiş dönemi yaşamaktadır. Tekstil ve ayakkabı, metal ve madensel cevherler, ham petrol, sebze, meyve, asfalt ve tütün ürünlerini ihraç eden Arnavutluk, özellikle makine ve teçhizat, gıda, tekstil, kimyasal ürünleri ithal etmektedir. Ticaretinin büyük bölümünü İtalya ve Yunanistan ile gerçekleştirmektedir. İthalatının % 7'lik bölümünü Türkiye oluşturmaktadır. Eğitim alanında Avrupa standardını yakalamak üzere büyük reformlar yapılan Arnavutluk'ta 9 yaş ve üzeri nüfus dikkate alındığında okur yazar oranı % 86,5 (2003 tahmini)'tir.⁹⁹

1. Tahrir Defterleri

Tahrir, Osmanlı mâlî idarî sisteminin esasını oluşturmaktadır. Osmanlı idaresine geçen bölgeler, bu idarenin gerektirdiği nizam ve teşkilat içerisinde timar sisteminin gereği olarak, gelir kaynaklarının tespiti maksadıyla tahrir tabi tutulur; yerleşme merkezleri (yani şehir, kasaba, köy, mezraa) ve burada oturan vergi vermekle mükellef evli veya bekar şahısların tek tek isimlerini, ziraat sahalarını, yetiştirilen mahsuller ve bunlardan alınan vergiler, belirlenerek "istatistikî kütük defteri" olarak da vasıflandırılan tahrir defteri hazırlanırdı.¹⁰⁰

Osmanlı tahrir defterleri gerek içeriğinde doğruluk ve kapsamlılık prensiplerinin uygulanışı bakımından, gerekse defterlerde kullanılan kayıt yöntemi, kısaltma, referans usulleri gibi kayıt metodları bakımından, XV. yüzyılda Avrupa'da görülen benzeri örneklerinden daha karmaşık, gelişmiş örnekler vermektedir. Bu metodlar, İslam

---

gçötüler. Sığır çobanlığı ile uğraştılar. Vlahların çoğu Ortodoks Hristiyandı. Balkanlar'ın Batı'sında yaşayanları ise Katolikliği seçtiler. Diğer bir görüşe göre ise Vlahlar, bugünkü Romanya içinde kalan, Aşağı Tuna ırmağı kıyısında bulunan eski bir prensliktir. 1859 yılında Boğdan ile birleşmesi sonucu Romanya Devleti oluşmuştur.

⁹⁹ Akyol, a.g.t., s. 5

¹⁰⁰ Selçuk, a.g.m., s. 1

Halifeliği, İran, Orta-Asya örneklerinin bir devamı olarak kadim Mezopotamya medeniyetlerine kadar izlenebilir. Patrimonyal merkezîyetçi bürokratik bir devlet olarak Osmanlı devletinin merkez bürolarında, Defterhane'de ayrıntılı istatistik defter koleksiyonları (toprak ve vergi tahrirleri, siyasî-idarî kararlar için mühimmeler, cizye defterleri, şikayet defterleri, timar icmal defterleri vb.) oluşturulması, geniş bölgelere yayılan Osmanlı devletinin merkezîyetçi idare sisteminin vazgeçilmez bir gereği idi.¹⁰¹

Elbette Arnavutluk'la ilgili tahrir defterlerinin tarihi H. 835 tarihli "Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid" ile başlamakta olup o dönemle ilgili en temel kaynak niteliğindedir. Osmanlı fetihlerinin ülkeye getirdiği yeni durum, bölgeye ait işte bu tahrir defterlerinin ihtiva ettiği ayrıntılı kayıtlardan anlaşılmaktadır. 1416'lara ait kayıtlarda muhtelif bölgelerde tabi olan feodal ailelerin reisleri zikredilmiştir. Bunlar arasında; Yuvan-ili (Gjon-ili), Balşa-ili, Komneno-ili, Pavlo Kurtik-ili, Kondo Miho-ili, Zenebiş-ili gibi bazı bölge adları bulunmaktaydı. Timar verilen aileler genellikle Hıristiyan olup timara sahip olmaları için İslamiyet'i kabul etmek zorunda değillerdi. Bölgedeki Türk nüfusu daha ziyade askerî ve dinî görevlilerden oluşuyordu. Türklerden timar sahibi olanların sayısı 800 kadardı. Arvanid sancak beyinin sancak merkezi Ergiri Kasri olup her vilayet merkezinde bir kadı ve subaşı vardı.¹⁰²

Arnavutluk'taki Osmanlı hakimiyeti Sultan II. Murad zamanında daha yaygın bir hale gelmiştir. Yanya'nın alınmasından (1430) sonra yeni bir arazi ve nüfus tahririnin yapılmış olması (1432), Arnavutluk'taki Osmanlı idaresinin kontrolünün arttığını göstermektedir.

2. Timar Sistemi

Osmanlıların bölgede yaptığı en önemli değişikliklerinden biri, ziraat arazisinin devlete mal edilerek şahıslara timar olarak dağıtılmasıydı.¹⁰³ Anadolu'da ve Balkanlarda birçok Türk sipahisine belli bir toprak (timar-dirlik) veriliyor, onlar da bu topraklarda çalışan köylülerin ürettikleri üzerinden vergi alıp, bir kısmını kendilerine ayırdıktan sonra, geri kalanını devlete veriyorlardı. Bunun karşılığında savaş sırasında

¹⁰¹ İnalçık, Doğu Batı, s. 283-284

¹⁰² Pamuk, a.g.e., s. 342; Frasherî, a.g.e., s. 103-104

¹⁰³ Pamuk, a.g.m., s. 343

devlete belli sayıda atlı asker sağlıyorlardı. Sipahilerin içinde hala Hıristiyanlık dinini koruyanlar da vardı. Timar babadan oğula geçmezdi; sultan birinden alıp başka birine verebilirdi. Bu yüzden bir timar sahibi yükümlülüklerini yerine getirmek istemediğinde ya da getirmediğinde, timarı elinden alınıp daha uygun birine verilebilirdi.

Timar topraklarını ekip biçenler, verili bir parsel üzerindeki yapıların yanı sıra bağ ve bahçelere de sahip olan Hıristiyan ya da Müslüman köylülerdi (reaya). Tıpkı timar sahibi gibi köylü de toprağın sahibi değildi; toprak sultana aitti. Yine de reaya, devlete ve timar sahibine çeşitli vergiler ödeme karşılığında toprak üzerinde daimî işletme hakkına sahip sayılırdı. Timar sisteminin çalışması için, belirli bir bölge timar sahibini beslemek için ne büyüklükte toprak gerektiğini hesaplayacak, timar sahibinin reayadan gereğinden fazla vergi almamasını sağlayacak son derece etkin bir bürokrasi gerekiyordu. Osmanlı merkezi yönetimi özellikle XV. ve XVI. yüzyıllarda, reayayı yerel yöneticilerin suistimaline karşı korumak için büyük çaba harcadı. Ne var ki bu sistem, 1590'larda merkezi denetim zayıflayınca bozulmaya başladı ve daha sonra birçok timar sahibi, çiftliklere (köylü yarıcılarının öncelikle ihracat amacıyla tarımsal ürün ürettikleri yurtluklar) dönüştürdükleri topraklarına daimi olarak sahip çıkmayı başardılar.¹⁰⁴

Bizans da, Osmanlı kadar olmasa bile, mümkün olduğu kadar ekilen toprak mülkiyetini devletin kontrolü altında tutacak pronia (timar) sistemini geliştirmişti. Osmanlı bu sistemi fazla değiştirmede. Osmanlı Bizans'ta "pronia" denilen, Bizanslılardan kalan timar sistemindeki Hıristiyan sipahileri aynen yerlerinde tutarak düzeni devam ettirmişti. XV. yüzyılda Hıristiyan timar sahiplerinin bütün timar sahiplerine oranı Balkanlarda Braniceva Bölgesi'nde %50, Vidin'de %3.5, Arnavut ili Liva'sında %30 civarındaydı. Artık XV. ve XVI. yüzyıllara gelindiğinde yeniçeri ordusunda gibi sipahiler de çoğunlukla devşirme ve kuldular. Bu devşirme sipahiler Müslümandılar ama Türk değildiler.¹⁰⁵ Nitekim H. 835 (M. 1431-1432) tarihli Arvanid-ili defterine göre Arvanid-ili sancağında 335 timardan 56'sı Hıristiyanlara aittir. Bu gibi bilgiler Osmanlı Devleti'nin Müslüman olma şartı aramadan tebaasına toprak verdiğini göstermektedir.

---

¹⁰⁴ Wachtel, a.g.e., s. 70

¹⁰⁵ Tokalak, a.g.e., s. 102-103

Osmanlının bölgeye uygulamaya koyduğu timar rejimi, feodal ilişkilerini tanımayan ve Arnavutluk'ta hüküm süren özgür dağlılar için, timar rejimi yeni ve ağır bir rejimdi. Bu yüzden ki, Osmanlı timar sistemini uygulamaya başladığında diğer Balkan ülkelere nazaran en çok Arnavutluk'ta mukavemetle karşılaşmıştı. Bunun farkında olan ve "Yıldırım" lakabını alan Sultan I. Bayazıt, Kosova savaşı zamanında tahta çıktığında Arnavut topraklarında timar rejimini uygulamak için acele etmemişti. Sultan öncelikle yerli prensleri topraklarının başlarında bıraktı, buna karşın da onları Sultan'ın vasalı olmaya mecbur etti. Bu süreçte Arnavut vasalları yıllık vergi ödemek, Sultan'ın gerek duyduğu zaman da Osmanlı ordusuna katılıp katkıda bulunmaları zorunluluğuna sahiptiler.¹⁰⁶ Bu durum karşısında toprakları üzerindeki hükümleri, Sultan'ın vasalı olsalar bile, kaybetmek istemeyen Prensler ve feodal sınıf, Osmanlı'ya karşı birlik kurup baş kaldırmamışlardı. Tüm Arnavut feodallerinin vasal olmakla birlikte toprak sahibi olarak tanınması, aralarında mücadele ve toprak sınırlarını genişletme çekişmesi başlamıştı. Bu durumda hem diğer feodallerden, hem de Osmanlı güçlerinden korunmak için, Arnavut asil sınıfı Osmanlı'nın Adriyatik denizinde hakim olmasıyla rahatsız olan Venedik Cumhuriyetinden yardım talebinde bulundular. Bu fırsatı değerlendiren Venedik, kısa bir sürede Arnavutluk sahil şehirlerini ele geçirmişti. Bunun karşılığında Prens ve feodal beylerinin önceki hakları aynı şekilde tanıdıklarını ve yıllık ödemeler yapacağı beyanını vermiştir. Neticede XIV. yüzyılın son on yılında Arnavutluk'un önemli kaleleri (Durrës, İşkodra, Ulqini, Drishti, Danja, Lezha Kruja, Vlora ve Kanina) Venedik Cumhuriyetinin eline geçmişti. 1402'de Osmanlı hakimiyetine karşı baş kaldıran Arnavutlar, aralarındaki çekişmeyi devam ettiriler ve 1415'te önceki mülkiyet sınırlarını tamamen ihlal edecek şekilde yeni prenslikler kurdular. Böylece bu tarihte Arnavutluk'ta en büyük hakimiyetler, Kuzey Arnavutluk'ta Dukagjin, Debre ve Mat bölgelerinde Kastriot, Shpat merkezli Orta Arnavutluk'ta Arianiti, Berat merkezli Muzakaj ve Güneyde Ergirikasri merkezli Zenebisha ailelerinin hakimiyetleri idi.¹⁰⁷ 1415 yılında ise tekrar Arnavutluk üzerinde sefer düzenleyen Osmanlı, feodal beylerinin arasındaki çekişmeden de faydalanarak Kruya, Berat, Avlonya ve Ergirikasri kalelerini ele geçirdiler. 1419'da ise onlar Güney Arnavutluk'ta

¹⁰⁶ Türker, Ali Sacit, *II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Devletinin Arnavutluk Siyaseti*, SÜ, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 1996, s. viii

¹⁰⁷ Süßsheim, a.g.md., s. 584

Muzakaj ailesinin de olmak üzere diğer tüm bağımsız hakimiyetleri üzerinde hüküm kurdular ve bu Güney bölgelerinde tımar rejimini uygulamaya koydular.¹⁰⁸

Arvanid Sancağının kurulmasıyla birlikte, diğer Balkan bölgelerinde olduğu gibi, Arnavutluk'ta da, tarımsal veya çorak tüm topraklar sancak toprakları, yani devlet toprakları olarak ilan edildi. Aslında tarımsal arazi üzerinde devlet mülkiyeti, Osmanlıların icat ettiği bir şey değildi. İslam hukukunda toprak mülkiyeti, son tahlilde, fetih kavramına ve İslam cemaatinin (ümme) tümüyle Allah'ın vekilleri olmaktan gelen hakkına dayanıyordu. Sadece az bir kısmı özel mülk veya vakıf mülkü olarak kabul edilirdi.¹⁰⁹ Özel mülk köylü ve şehirlilerin evleri, bağları, bahçeleri, zeytinliklerin üzerinde olduğu topraklar ve vakıf mülkü de, dinî kurumların istifade ettiği topraklardı. Tımar rejiminin uygulanması, köylü ailelerinin, gelirleri ve feodal yükümlülükleriyle birlikte tahrir edilmesiyle başlamıştı. Arvanid Sancağı mülkiyetlerini Sultan 335 derebeylik, tımar şeklinde taksim etti. Her tımar bir sipahiye verildi, bu şekilde sipahiler tımarın vergilerini toplamakla yükümlüydü. Her timarda da duruma göre bir veya daha köy sayısı olabilirdi.¹¹⁰ Tımar tevcihlerinin sınırları, mevcut köy, çiftlik ve mezraa sınırları gözetilerek çiziliyordu. Tımar sahipleri toprağı mülk edinmemek veya kendi yararlarına kullanmamakla birlikte, boş veya köylü reayanın tasarrufundaki tarım arazisi ile yine tımarları dahilindeki otlakları, çorak toprakları, yabanî meyve ağaçlarını, ormanları ve suları kontrolleri altında bulundurmaya kanunen yetkiliydiler. Yani tımar sınırları içinde sipahinin “bölgesel” veya “teritoryal” haklarına sahipti. Onun görevi, tımar bölgesinde kendi üzerine yazılan köylülerin şahıslarını ve haklarını korumak ile, sefere çağrıldığında İmparatorluk ordusuna katılmaktan ibaretti. Tımar hiyerarşisinin ziamet sahibi üst kademeleri de, kendi kontrol alanlarındaki güvenlikten sorumluydular ve dolayısıyla daha alt düzeydeki sipahilerin tımarlarında kesilen para cezalarının gelirini paylaşırlardı. Ziamet sahiplerinin toprakları serbest, yani özerk veya dokunulmaz olarak tanımlanan özel, ayrıcalıklı bir kategoriye girerdi. Kural olarak, herhangi bir sipahi öldüğünde, oğlu veya oğulları tımar almaya aday olur; alabilecekleri tımarların büyüklüğü, babalarının dirliğinin derece ve gerçek büyüklüğüne göre

---

¹⁰⁸ Frasheri, a.g.e., 102-103

¹⁰⁹ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu*, s. 145

¹¹⁰ Frasheri, a.g.e., s. 104-105

belirlenirdi. Ancak bir sipahi hayatta iken de tımarından vazgeçip yönetimden aynı tımarın kısmen veya tamamen oğlu ya da oğullarına tevcih edilmesini isteyebilirdi. I. Süleyman'dan (1520-1566) önce her sipahi tasarrufuna bir çiftlik genişliğinde arazi, aynı zamanda bir bağ, çayır, meyva ağaçları ve un değirmeni verilirdi. Bu, Bizans ve Balkan devletlerinde Osmanlı öncesi bir uygulamaydı. Bu tasarruf biçimi hâssa olarak bilinirdi.¹¹¹

Batılı kaynaklarda genelde Osmanlı İmparatorluğunda tımar rejimin uygulamada olduğu sürece Hıristiyan tebaanın tımar sahibi olmama hakkının olduğu söylenir. Oysa 1400'lerden hazırlanmaya başlayan tahrir defterlerine göre o dönemin Balkan vilayetlerinde Hıristiyan sipahilerinin de tımar sahibi olduğu öğreniliyor. Mesela H. 835 tarihli Arvanid-ili defterine göre 335 tımandan 56'sı Hıristiyanlara aittir. H. 859 tarihli Tırhala Livası defterinde Tırhala'da 182 tımandan 36'sı Hıristiyan sipahilerine aitti.¹¹² Genel olarak II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed devrine ait tımar ve tahrir defterlerine göre, Balkanlar'da Osmanlı yayılışının tamamıyla muhafazakâr bir karakter taşıdığını, âsi bir fetih ve yerleşme bahis mevzuu olmadığı, eski Rum, Sırp ve Arnavut asil sınıfları ve askerî zümrelerin yerlerinde bırakılarak mühim bir kısmının Hıristiyan tımar-erleri olarak Osmanlı tımar kadrosuna sokulduğu ve XV. yüzyılda Osmanlı devletinin hiç bir şekilde bir İslamlaştırma politikası gütmeyeceğini diyebiliriz.¹¹³ Tapu tahrir ve maliyeden müdevver defterlere göre yeni Müslüman olmuş tımar sahipleri belirlenmiştir. Arvanid-ili defterine göre altı (6) kişi yeni Müslüman olmuş; Tımar-i Simos adını Yusuf kodular (842), Arnavut Hamza Müslüman Oldu (858), Tımar-i Mustafa veled-i Pavlo Kurtik, Tımar-i Ali veled-i Karli, Tımar-i Oğuz oğlu Komnen ki Müslüman oldu, adı Ahmet konuldu, Tımar-i Paşa Yiğid Celladî Dogan'a kulluk edermiş Müslüman olmuş.¹¹⁴

¹¹¹ İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu s. 157-160

¹¹² Selçuk, Hava, "Tapu Tahrir ve Maliyeden Müdevver Defterlere Göre Rumeli'de İhtida Hareketleri (1432-1482)", Erciyes Ü., SBE Dergisi, S. XII, Kayseri 2002, s.97

¹¹³ İnalçık, "Stefan Duşan", s. 70

¹¹⁴ BOA, MAD, No. 508, s. 40, 129, 142, 170, 171; BOA, TTD, 1M, vr. 14b; BOA., TTD., 1M, vr. 61b; Ayrıca konuyla ilgili bkz. Yörük, Doğan, "XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşayan Gayri Müslimlerin Nüfusu", Selçuk Ü., Fen ve Edebiyat Fakültesi Dergisi, s. 625-652

3. Devşirme Usulü

Kuruluş dönemi Osmanlı ordusu başlangıçta, sınırlarında toplanan aşiret kuvvetleri ile, cihad amacıyla yine buralara gelmiş gazilerden ibaretti. Osmanlı Beyliği genişlemeye başlayınca bu atlı kuvvetlerin dışında “Yaya ve Müsellem” denilen teşkilat kuruldu. Aşiret köylüleri ve köylülerden toplanan bu kuvvete paralel olarak kent halkı arasından toplanan bir de “Azap” teşkilatı vardı. Bu yıllarda bir takım diğer kuvvetler de vardı fakat, Osmanlı Devleti Balkanlar’daki fetihlerini çoğalınca askere olan ihtiyaç daha da arttı.¹¹⁵ Bu durumda I. Murad döneminde kurulan Yeniçeri Ocağı’na asker temini için önce pençik¹¹⁶ kanunu gereğince gayri müslim genç savaş esirlerinden faydalanılmış, fakat zamanla fetihlerin azalması, Ankara Savaşı’ndan sonra da bir süre durması yüzünden devşirme yoluna başvurulmuştur. Daha önceki İslam devletlerinde görülmeyen bu usulün Çelebi Mehmet zamanında (1413-1421) uygulandığı, ancak oğlu II. Murad devrinde (1421-1451) kanunlaştığı anlaşılmaktadır.¹¹⁷

Devşirmenin her yıl toplanmadığı konusunda bütün kaynaklar birleşmektedirler. Yalnız, kaç yılda bir yapıldığı konusunda kaynaklar değişik rakamlar vermektedirler. Bu da, bu işlemin belli aralıklarla yapılmadığını, orduda askere ihtiyaç duyuldukça devşirme toplandığını gösterir. İşlem ilk kez Balkanlar’da, daha sonra Anadolu’da uygulanmıştır. Balkanlar’da Arnavutluk, Bulgaristan, Sırbistan, Bosna-Hersek, Macaristan ve Yunanistan’dan toplanmıştır. Arnavutluk’ta özellikle bu bölgelerden devşirme toplanmıştır: Üsküp, İştıp, Prizren, Görice, Yanya, İşkodra, Ohri, Dukagjin ve Manastır.¹¹⁸

Devşirmeler genellikle sekiz-on sekiz yaşları arasında toplanmış¹¹⁹ ve toplanan çocukların ırkları da dikkate alınmıştır. Devşirme oğlanları, hiçbir dönemde köle gibi kabul edilmeyip yine köle gibi kullanılmamıştır. Devşirmelere Yeniçeri olduktan sonra verilen İmparatorluktaki herkes Padişahın kuludur. Devşirme oğlanının köle kabul edilmesi İslam Hukukuna göre de caiz değildir. Çünkü İslam Hukukuna göre köle olabilmek için ehl-i zimmet olmamak yani harbî olmak gerekir. Oysa devşirme sadece

¹¹⁵ Ercan, a.g.m., s. 711

¹¹⁶ Osmanlı vergi ve asker kaynaklarından birini oluşturan uygulamaya verilen ad.

¹¹⁷ Özcan, Abdülkadir, “Devşirme” md., DİA, TDV Yay., İst. 1994, İstanbul 1994, c. IX, s. 254

¹¹⁸ Ercan, a.g.m., s. 714-715

¹¹⁹ Özcan, a.g.md., s. 256

Osmanlı egemenliği altında bulunan ehl-i zimmetlerden toplanmıştır. Devşirme toplanırken tek çocuklu ailelerin çocukları alınmaz, asil olanlar ve papaz çocukları tercih edilirdi. Birden fazla çocuğu olan ailelerden en fazla bir çocuk alınırdı. Yetim çocuk, köy kâhyasının oğlu, sığır çobanı ve çoban çocukları ile kel, köse, doğuştan sünnetli, Türkçe bilen, evli ve sanat sahibi çocuklar devşirilmezdi. Yani devşirme usulü zaman, bölge, etnik yapı, din, her yıl toplanmaması, her seferinde toplanan devşirme sayısı, fizik yapıları, sosyal ve kültürel durumları ile ailenin çocuk sayısı bakımından sınırlıdır.¹²⁰

Bu çocuklar İstanbul'a getirilir ve burada Türkçe eğitimi alır. Aile sadakatiyle baştan çıkmasınlar diye evlenmeleri yasaktı. En yetenekli çocuklar İstanbul'daki saray okuluna (Enderun) gönderilirdi. Okuldan mezun olduktan sonra, İmparatorluğun çeşitli yerlerine yönetici olarak gönderilirdi. İçlerinden gerçek yetenek ve hırs sahibi olanlar, basamakları kolayca tırmanırdı.¹²¹ Ailelerinden uzakta yetiştirilen devşirmeler Osmanlı'da kapıkulu olup, devletin yüksek görevlerine atandıklarında sultan için bir tehlike oluşturmuyorlardı. Ayrıca sultan kentlerin dışında ekilebilir toprak alanları üzerinde tam bir mülkiyet hakkına sahip olmaya çalışıyor, buralarda mülkiyet hakları hukuken garanti altına alınan, hakları kuşaktan kuşağa geçen bir toprak aristokrasiyi yaratmamaya çalışıyordu.¹²²

4. Zımmi Statüsü ve Millet Sistemi

Osmanlı devletinin farklı dinlerden sakinleri arasındaki ilişkilerin temeli, *zımmi*'ye dayanırdı; buna göre, gayri müslimler ikinci sınıf vatandaşlığı kabul etmeleri karşılığında devlet tarafından korunurlardı. Balkanlar'da gayrimüslimlerin büyük çoğunluğu Ortodoks Hıristiyan'dı, bunların yanı sıra anlamlı bir Yahudi azınlık ve oldukça çok sayıda Roma Katolik de vardı. İçişleri söz konusu olduğu ölçüde, bu gruplar geleneksel olarak *millet* denilen sisteme göre yönetilirdi. Bu sisteme göre, Osmanlıların ihtidayı uygun görmeyen ahaliyi büyük ölçüde kendi başına bırakıp, içişlerinin kendi dini yetkililerince, kendi yasalarına uygun denetlenmesine izin

¹²⁰ Ercan, a.g.m., s. 716-721

¹²¹ Wachtel, a.g.e., s. 71

¹²² Tokalak, İsmail, *Bizans-Osmanlı Sentezi- Bizans Kültürü ve kurumlarının Osmanlı Üzerindeki Etkisi*, Gülerboy Yay., İstanbul 2006, s. 101

verilmesidir. Bu dini yetkililer de, kendi taraftarlarının Müslüman ahaliye gerekli saygıyı göstermelerini, vergilerini ödemelerini ve olabildiğince az sorun yaratmalarını sağlamaktan sorumluydular. Kilise hiyerarşisinin bakış açısıyla, bu sistemin avantajları vardı; çünkü adamlarına, kendi cemaatlerin kilise dışındaki hayatları üzerinde, Bizans döneminde olduğundan çok daha fazla yetkiye sahip olma imkanı vermekteydi. Sonuç olarak millet sistemi Hıristiyanları Müslümanlardan yalıtı ve çeşitli Balkan halklarının uzun süre varlıklarını sürdürmelerine önemli ölçüde katkıda bulundu.¹²³

4. Arnavutluk'ta İskân, Sürgün ve İstimalet Politikası

Osmanlı Devleti'nin XV.yüzyıldaki Rumeli'ye yönelik iskân siyaseti ile daha sonraki dönemlerdeki siyasetinin derin çizgilerle birbirinden ayrıldığı, müesseselerin tamamen farklılık gösterdiği bilinmektedir. Osmanlı Devleti Rumeli topraklarını elde etmeye başladıktan hemen sonra bu bölgelere Anadolu'dan getirdiği Türk ve Müslüman halkı iskâna tabi tutmuştu. Anadolu'nun çeşitli şehirlerinden gelen insanlara hem sultan tarafından hem de yanlarında gittikleri kişiler (Evrenos Gazi, Turahan Bey gibi komutanlar) tarafından timar tevcihleri yapılmıştı. Bunun yanı sıra orada mevcut bulunan Hıristiyan halktan bazı kişilere de bizzat hükümdar, beylerbeyi veya sancak beyi tarafından timar tevcihi yapılmıştı.¹²⁴ Osmanlı iskân politikasının en önemli özelliklerinden biri de şüphesiz Anadolu'dan sürgün veya nakiller yoluyla getirdiği insanları Rumeli'de ele geçirilen bölgelere yerleştirilmesidir. Bu politikanın en önemli özelliği Rumeli bölgesinde iskâna tabi tutulan kişilerin geldikleri yerlerde ayrı ayrı yerleşim birimleri oluşturmalarıdır. Müslüman Türkler Hıristiyan köylere yerleştirilmedikleri gibi şehirlerde bile ayrı mahalleler kurmuşlardır. Bu şekilde Hıristiyan nüfus ile Müslüman nüfusun bir arada olması engellenmişti. Rumeli'ye yerleşen Türkler Oğuz boylarından idiler. Rumeli bölgesinde Osmanlı Devleti'nin uyguladığı istimalet politikası sayesinde o bölgede geniş bir huzur ortamı oluşmuştu. Halktan insanlar arasında bu politikanın bir neticesi ve Kolonizatör Türk dervişlerinin katkısıyla ihtida hareketleri meydana gelmişti.¹²⁵

¹²³ Wachtel, a.g.e., s. 72-73

¹²⁴ Selçuk, a.g.m., s. 1

¹²⁵ Kaya, Filiz, *Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de uyguladığı iskân siyaseti (XV-XVI. yüzyıllar)*, Hacettepe Ü., SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 45-47, 57-80

Türkleşme ve İslamlaşmada, bir devlet politikası olarak uygulanan “sürgün” yönteminin de etkisi vardır. Sürgünler genellikle yeni fethedilen yerlerdeki sanatkâr, tüccar ve bilim adamlarının aileleriyle birlikte İstanbul veya Edirne’ye iskan edilmesi, bunun dışında, devletin resmen “sürgün” adı altında bir kişiyi veya bir toplumu bir yerden başka bir yere göç ettirmesidir. Kişilerin veya toplumların Anadolu’dan Balkanlar’a sürgün edilmesi de yine bir devlet politikası olarak uygulanmıştır. Bunun için Kıbrıs’a yapılan sürgünler güzel bir örnektir. Sürgünler hem cezalandırma amacıyla, hem de iskân veya yararlanma amacıyla yapılırdı. Her iki durumda da sürülenler içinde Müslüman olmayanlar da bulunurdu. Özellikle Trabzon bölgesindeki Rumlar, Balkanlara sürgün edilerek bu bölge büyük ölçüde Türkleştirilmiştir.¹²⁶

Prof. Dr. Halil İnalçık’ın da savunduğu gibi Osmanlılar, devamlı güçlenmesini çoğunlukla savaş kazanmakla değil, hakim olduğu yerlerdeki insanlara iyi davranmasıyla, onları kendi sistemiyle adil bir şekilde uzlaştırmasıyla sağlamıştı. İnalçık Osmanlıların bu politikasını istimalet politikası olarak adlandırır. Bu toleranslı yaklaşım Roma İmparatorluğunun da başlıca politikasıydı. İstila ettikleri bölgelerde bir düzen ve uzlaşma sağlamak için oldukça politik ve toleranslı yaklaşırlardı.¹²⁷

İstimâlet, tarihî bir terim olarak meylettirme, cezbetme, gönül alma, birinin gönlünü celb etme, reâyâperverlik veya engin hoşgörü ile Osmanlılar’ın uyguladığı fetih siyâseti için kullanılan bir tabirdir. Osmanlı Devleti, hâkimiyet kurduğu tüm bölgelerdeki halklara iyi davranmış, onların haklarını yaşadıkları yerlerde korumuştur. Bu bölgelerin fetih öncesi yerel askeri güçleri, Osmanlı egemenliği altına girmeye teşvik edilmiş ve daha sonra sancaklarda Hıristiyan timar erleri olarak görevlendirilmişlerdir. "İstimâlet" adı verilen bu uzlaştırıcı politika ile bölge halkının gönlü kazanılmış, adâlet ve hoşgörüyü dayanan yönetimin bir parçası olarak bu halklara din ve vicdan hürriyeti tanınmıştır. Yine aynı politikaya uygun olarak yerel halka karşı şefkatli bir üslup kullanılmış, asla baskıcı ve zorlayıcı bir politika izlenmemiştir.

---

¹²⁶ Ercan, a.g.m., s. 692

¹²⁷ Tokalak, a.g.e., s. 200

Özellikle mezhebi Ortodoks olan Rumeli halklarını, dönemin Katolik Kilisesi'nin baskısından kurtarmaları, Türklerin kurtarıcı olarak tanınmalarını sağlamıştır.¹²⁸

5. Arvanit Sancağında İsyanlar

Hıristiyan sancak beyi olmamasına rağmen, II.Murat döneminde (1421-1451) Arnavutluk valiliği yapan Yakup ve Hamza Beyler gibi İslam'ı kabul etmiş büyük yerel Hıristiyan ailelerinden gelme birçok sancak beyi görebiliriz. Hamza Bey ve Yakup Bey, sırasıyla, ünlü Arnavut hanedanları olan Kastriota ve Muzaki'lerin soylarındandırlar. Hıristiyan timar sahipleri ve Müslümanlaşmış torunları, genellikle kendilerine tevarüs eden topraklarda kalmışlarsa da, topraklarının ve feodal haklarının bir kısmını yeni Osmanlı timar rejiminde terk etmek zorundaydılar. Bu işten en zararlı çıkanlar en büyük ailelerdi. Bu kayıplar bazen yerel direnişlere neden oldu. Araniti isyanı ile İskender Bey'in isyanlarının ve uzun bir süre direnişlerinin temel nedeni buydu.¹²⁹

Timar sisteminin tatbiki birtakım sorunlarına neden olmuştur. Küçük soylular kazanmışsa da büyük feodal beylerin hücumlarını engellenememiştir. Büyük feodal beylerin timar sisteminde kayıpları fazla olmuş ve fırsatını bulur bulmaz isyan etmişlerdir. Nitekim Vyosa havzasında Avlonya, Kanina, Kermenika, Katafıgo, Mokra havalisine egemen olan Arianiti, tahrir sonrasında topraklarının bir kısmı başkalarına tahsis olduğundan fakirleşmiştir. Bu duruma çözüm bulması için Edirne'ye kadar gelmişse de bir netice elde edememiştir. Bunun üzerine Osmanlılara karşı isyan bayrağı açan Arianiti, kendisi gibi memnun olmayan beylerin de desteği ile harekete geçerek toprakları üzerindeki timar tasarruf eden sipahileri katletmiştir.¹³⁰ Bu olaylar üzerine 1423'te Osmanlıların Arnavutluk'a ilk sefer gerçekleşiyor ve Evrenos oğlu İsa Bey şehirleri hüküm altına alır ve Arianiti ile Gjon Kastrioti'yi Padişaha tabi olmaya mecbur eder. Yaşlıca olan Gjon Kastrioti, oğullarından Gjergji devşirme sisteminin bir gereği olarak sultanın hizmetine verdi ve bunun karşılığında memleketine dönebildi. Daha

¹²⁸ Öz, Veysel, *Ferîdûn Bey'in Münşeât Mecmuası'nda Bulunan İstimâletnâmeler ve Osmanlı'da İstimâlet Siyaseti*, Marmara Ü., SBE., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s. 19-21

¹²⁹ İnalçık, *Doğu Batı*, s. 72

¹³⁰ Pamuk, a.g.e., s. 343

genç olan Arianiti ise Sultana sığınmak zorunda kalır. Ancak, muhtemelen Arianiti 1427’de kaçmayı başarır ve Arnavutluk genelinde bir isyan başlatır.¹³¹

Arnavutluk hakkında iyi malumat almış görünen Chalkonkondyles, Arianiti’nin Türk akınlarıyla fakir düşmüş bulunduğunu, bir dirlik istemek maksadıyla Padişah’ın kapısına gittiğini ve oradan dönünce anlaştığı Arnavut beyleriyle isyan bayrağını kaldırdığını bildirmektedir. Arianiti isyanıyla ilgili verdiği bu bilgiler çok önemli. Öyle görünüyor ki, timarlarının bir kısmı başka timara verildiği için fakirleşmiş olan Arianiti, tahririn neticelerine itiraz için Edirne’ye gitmiş, yapılan timar tevziyatının Divan tarafından düzeltilebileceğini ümit etmiş olabilir. Fakat orada tatmin olunamayınca gelip isyan bayrağını kaldırmış, kendisi gibi memnun olmayan Arnavut beyleri (bunlardan en önemlisi Topia Zenebisha) ile birlikte harekete geçmiş ve ilk önce birçok timar sipahilerini öldürmüştür.¹³² Bu isyana Gjon Kastiroti’nin de dahil olduğuna dair bir bilgi yoktur.¹³³ İsyân sırasında öldürülen Türklerin sayısı fazla olunca 1432’de Arnavutluk’a gönderilen bir Osmanlı ordusu isyanı bastırmaya muvaffak olur. Diğer tarafta, orta Arnavutluk’ta da nüfuzu olan “Büyük”¹³⁴ Andrea Topia 1432’de Sultan II. Murad’ın ordusunu mağlup eder ve bu suretle, Arnavutlar için bir muvaffakiyet yolu açar. Yayılan isyanlara karşı gönderilen Ergeri’deki Osmanlı muhafız kuvveti bir dağ muharebesinde yenildi. Tekrar 1433’te Sultan Murad Ali Bey’in kumandası altında büyük bir ordu gönderdiyse de, Kurveleş dağlarında Arnavutlara karşı mağlup oldu. Bir girişim de İshak Bey tarafından gerçekleşti ama o da mağlubiyetle sona erdi. Arnavutlar, Türklerin sığınmış oldukları tahkim edilmiş Ergiri Kasri şehrini muhasara ederler. 1435-1436 kışında Turhan Bey’in yardımıyla orada bulunan Türkler kurtulmuş oldu. Buna müteakip Kastrioti ailesinin şatolarını elde etti. Bu olaylardan sonra 1443 yılında başlayacak İskender Bey isyanları cereyan etti.¹³⁵ 1432 yılına ait Arvanid-ili Tahrir Defteri bu isyanların Osmanlı idaresini etkilemediğini, Hristiyan ve Müslüman timar sahiplerinin aynen yerlerinde kaldıklarını göstermektedir.¹³⁶

---

¹³¹ Süssheim, a.g.md., s. 584

¹³² İnalçık, *Suret-i Defter*, Giriş Kısmı, s. XIV

¹³³ İnalçık, a.g.md., s. 1080

¹³⁴ Osmanlılara karşı elde ettiği başarılarından dolayı kendisine “Büyük” lakabı verilmiştir.

¹³⁵ Süssheim, a.g.md., s. 584-585; Frasher, a.g.e., s. 106

¹³⁶ Bilge, a.g.md., s. 385

B. ARVANİD SANCAĞININ KURULUŞU

Uzun süren kargaşalardan sonra I. Mehmed idareyi ele alarak kargaşa ortamını yumuşattı ve ikinci defa Arnavutluk'taki fetih hareketleri başladı. Güney Arnavutluk'ta Muzaka, İşkumbi, Devolli ve Osumi havzaları ele geçirildiği gibi önemli şehirlerden Berat, Avlonya, Kanina ve Gjirokastra fethedildi. Bölgenin coğrafi konumundan ötürü Venediklilerle yapılan savaşta Osmanlılar galip geldi ve Arnavutluk'ta etkin bir pozisyona gelerek Arvanid-ili (Arnavut-ili) adıyla bilinen sancağı kurdular (1415-1417).¹³⁷

Bir yer fethedildiği zaman, sultan bir emîn ve kâtipten oluşan bir komisyon göndererek o ülkeyi “tahrîr” ederdi. Tahrîr eminine padişah tarafından verilen yetki beratında, tahririn nasıl yapılacağı ayrıntılı biçimde anlatılmıştır. O zamanki veri toplama yollarını bildiren bu belgede şu noktalar belirtilmiştir: Emîn, tahririne memur olduğu vilayette, o yerin kadısı ve timar erlerini toplar, teftiş daima birlikte yapılır. Hasların mubaşirleri, zeâmet ve timar, evkaf ve emlak sahipleri muâf ve müsellemler, bir kelime ile, bir berât ile gelir tasarruf eden herkes, ellerindeki beratları, sûret-i defterleri, temessükleri ve mahsulat defterlerini bu komisyona teslim edeceklerdir. Bu belgelere göre yerinde teftiş başlar ve bütün nüfus ve gelir kaynakları tamamıyla deftere geçecek, hiçbir şey hariç bırakılmayacaktır.¹³⁸

Osmanlı idaresindeki Arnavutluk'la ilgili en eski kayıtlar I. Bayezid devrine kadar gider. Bu kayıtlar 1394 ve 1397 Arnavutluk seferlerinden yapılmış olan tahrirlere aittir. Osmanlı arşivlerinde de en eski defterler Arnavutluk'a aittir. Arvanid-ili defterinden başka yine H. 835 tarihine ait bir Premedi (Permet), Görice (Korçe) ve havalisi defteri¹³⁹ ile H. 871 tarihine ait bir Debre (Dibra) ve havalisi defteri bunlar arasında en eskileridir.¹⁴⁰ Aslında Arnavutluk'a ait defterleri, daha sonraki tahrirlerde yalnız Avlonya değil, aynı zamanda İlbasan (Elbasan), Ohri, İşkodra (Shkoder), Görice (Korça), Delvina, Dukagjin, Durres, Berat, Yanya adları altında aramalıdır. XV. Yüzyıl ortalarına kadar Osmanlı hakimiyeti altına girmiş bulunan Arnavutluk toprakları

¹³⁷ Bilge, a.g.md., s.385; Pamuk, a.g.m., s. 342

¹³⁸ Geniş bilgi için bkz. İnalçık, *Devlet-i Aliyye*, s. 220-221

¹³⁹ BOA, MAD, No. 231

¹⁴⁰ BOA, MAD, No. 34

Arvanid (Arnavud)-ili sancağı sınırları içinde toplanmıştı. Ancak güneyde ve doğuda Permet, Korçe ve Konica ayrı bir idarî birliğe dahildi. 1466 da İlbasan kalesinin yapılmasından sonra ihtimal Ohri'ye bağlı olarak Orta Arnavutluk ayrıldı. 1530'larda İlbasan sancağı şu kazaları içine almakta idi: İlbasan, Durres, İşbat (Shpat).¹⁴¹

Aynı tarihte Ohri sancağı ise Ohri, Dibra, Akçahisar (Kruja) ve Mat nahiyelerinden müteşekkildir. Yine Fatih Mehmet devrinde Güney ve Batı Arnavutluk'ta Avlonya sancağı teşkil edilmiştir. Bu sancak XVI. asır sonunda Avlonya (Vlora), Muzaka, Belgrad (Berat), Timorince, Permet, Ergirikasri ve Depedelen nahiyelerini içine almakta idi.¹⁴² İşkodra fethinden (1479) sonra kuzey Arnavutluk'ta bir İşkodra (İskenderiye) sancağı teşkil olunmuştur ki, Sırbistan'ın bir kısmını içine alıyordu. Böylece XVI. Yüzyıl başlarında İskenderiye, Podgorica, Bihor, İpek, Vulçitrin, Prizren, Priştina, Novaberda, Karadağ kazaları İskenderiye sancağını teşkil etmekte idi.¹⁴³ Chalconcondylas'a göre Osmanlılar, Yıldırım Bayezid zamanında Ergiri Kasri havalisindeki beyleri yerlerinden kovarak zaptetmişlerdir. Fakat burada, H. 835 defterindeki timar kayıtlarına göre timar sistemi hakiki olarak ancak Çelebi Sultan Mehmed zamanında yerleşmiştir. Vilayetin öbür *Zenebiş vilayeti* adı da bunu teyit eden bir delil sayılabilir. Bu bölgenin senyörü olan Gjon Zenebişi, Padişahın bir vasalı olarak 1418'de öldü.¹⁴⁴ Her halde elimizdeki deftere göre burada fetihten ancak 20-25 yıl sonraki durum ile, yani fethin ilk neticeleri ile karşı karşıya bulunuyoruz. Bu tarihte Arvanid-ili sancağında 335 timardan 562'si Hıritiyan sipahilere aitti: bu %16 bir nispet gösterir. Bu sipahilerden başka bir metropolid ve üç piskoposa da timar verilmiştir. 335 timarın %30'u Anadolu'dan sürgün edilmiş Müslüman Türklere ve kalan timarların çoğu Müslüman gulâmlara aittir. Hırsitiyan timarların bölgelere göre taksim şelli böyledir: Belgrad vilayetindee 17, Pavlo Kurtik vilayetinde 11, Çartalos (Elbasan'la Timorince arası)9, Akçahisar v.'de 7, Iskarapar'da 5, Ergirikasri v.'de 4, Kanina'da 4, Klisura'da 3, Timorince'de (Tomorrice) 2 Hıristiyanlara ait bu 60 timardan 24 tanesi

¹⁴¹ BOA, TTD. No. 367,t. 1524-1536

¹⁴² BOA, TTD. No. 469, t. H. 976 (1568-1569)

¹⁴³ BOA, TTD. No. 367

¹⁴⁴ Arvanid ili defteri, Vilayet-i eryluriskasri, s. 1

2000 akçeden aşağıdır. En küçük timar 212 akçe, en büyük timar 12128 akçe şeklindedir.¹⁴⁵

Fatih devrinde İlbasan Kalesi inşa edilerek (1466) o bölge yeni bir sancak haline getirildi; daha sonra da güneyde Avlonya Sancağı, doğuda Ohri Sancağı, ve kuzeyde de İşkodra (İskenderiye) Sancağı kuruldu. Bu dönemde Konya yöresinden ve Kocacık yörüklerinden yapılan nakillerle, fethedilen bölgeler iskan edildi. Buna karşılık Arnavutluk'tan da kendilerine timar verilmiş olan (Mazeraki ve Heykel gibi) bazı eski derebeyi aileleri Trabzon'a nakledildiler Arnavutlar'ın Rumeli'deki ikinci önemli iskanları XVII-XVIII. yüzyıllarda vuku bulmuştur. Sırp'ın 1690'da İpek, Kalkandelen, Kosova vadilerini terketmeleri üzerine Arnavutlar buralara yerleştirilmişlerdir.¹⁴⁶

Arnavutluk'un idarî taksimatı sonraları da değişmiştir: H. 1266 (1849-1850) tarihli Devlet-i Osmaniyye salnamesine göre Arnavutluk, İskenderiye, Ohri, Yanya, Berat, Ergiri Kasri sancakları arasında taksime uğramıştır. İlk ikisi, Rumeli eyaletine, kalan üçü Yanya vilayetine dahildi. Vilayet teşkilatından sonra az değişiklikle bu eyaletlerin yerini Yanya ve İşkodra vilayetleri aldı. Yanya, Berat, Ergirikasi ve Preveze sancakları Yanya vilayetine, Draç ve İlbasan sancakları İşkodra vilayetine, Görice sancağı ise Manastır vilayetine ait bulunuyordu.¹⁴⁷ Arnavut soyundan gelenler, Osmanlı tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bunun delili, devlet yönetiminde killit noktalara getirilmiş olmalarıdır. Aralarında Gedik Ahmed, Koca Davud, Dukakinzade Ahmed, Lutfî, Kara Ahmed, Koca Sinan, Nasuh, Kara Murad ve Tarhuncu Ahmed paşaların da bulunduğu en az otuz iki sadrazamın Arnavut asıllı olduğu bilinmektedir. Kapıkulu askerleri arasında da Arnavudlar daima ekseriyeti teşkil etmişlerdir.¹⁴⁸

---

¹⁴⁵ BOA, MAD, No. 231

¹⁴⁵ BOA, MAD, No. 34

¹⁴⁵ BOA, TTD. No. 367,t. 1524-1536

¹⁴⁵ BOA, TTD. No. 469, t. H. 976 (1568-1569)s. 85-86

¹⁴⁶ Bilge, a.g.md., s. 386

¹⁴⁷ İnalçık, Halil, *Hicri 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, Nşr. Halil İnalçık, 2. Bas., TTK Yay., Ankara 1987, Giriş kısmı s. XI

¹⁴⁸ Bilge, a.g.md., s. 386

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSKENDER BEY İSYANININ ARVANİD SANCAĞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

I. İSKENDER BEY'İN (GJERGJ KASTRIOTİ 1405-1468) HAYATI, ŞAHSİYETİ VE ARNAVUTLUK TARİHİNDEKİ YERİ

A. İSKENDER BEY'İN HAYATI VE ŞAHSİYETİ

XV. yüzyılın ilk on dört yıl boyunca Arnavutluk dağlarında cereyan eden hadiseler hakkında, elimizde vesika azdır ve bunlar da açıklıktan uzaktır. O sıralarda Gjergj Kastrioti'nin ailesi İşkumbi'nin kuzeyinde olup, Türklerin istilâsına maruz bulunmayan Kuzey ve merkezî Arnavutluk'a mensup her iki Debre'de (Aşağı ve Yukarı Debre), Mirdit'te, Matya'da (Mat) ve Elbasan taraflarında malikaneler sahibi idi. Bölgenin Güney tarafı, Ambrokya körfezine kadar Arianiti ve Topia'lara aitti.¹⁴⁹ Marin Barleti'nin¹⁵⁰ eserinde verdiği bilgilere göre Kastrioti ailesi Mat'taki asil bir aileden geliyordu.¹⁵¹ Oysa ki XIII. yüzyılın 70 yıllarından günümüze kadar, Arnavutluk'un ileri gelenleri hep soyadı olarak neseplerinin dayandığı köyün adını kullanırlardı. Bunu dikkate alırsak, Kastrioti adlı köyün Aşağı Debre'de bulunduğuna göre, bu ailenin bu köyden gelmiş olabileceğini düşünebiliriz. Ancak birçok kaynak ve tahminlere dayanarak konuyla ilgili farklı tezler ileri sürülmüştür. Bunlardan en çok taraftar bulan ise, Kastrioti ailesinin Kastrioti köyünden geldiğidir.¹⁵² Kastrioti oğullarından İskender Bey'in babası Gjon, mütevazılık, cömertlik ve zeka açısından diğer kardeşlerinden farklıydı. Eşi eski Makedonya topraklarında yaşayan Tribal prensliğinden prenses

¹⁴⁹ Süsseim, a.g.md., s. 584

¹⁵⁰ İskender Bey Tarihini yazan ilk Arnavut Tarihçisi. Papaz olan yazar, İskender Bey vefat ettiğinde 18 yaşındaydı.

¹⁵¹ Barleti, a.g.e., s. 2

¹⁵² Geniş bilgi için bkz. Frasheri, Kristo, *Skenderbeu Jeta dhe Vepra (İskender Bey Hayatı ve Eserleri)*, Akademia e Shkencave e Shqiperise, Toena Yay., Tiran 2002, s. 54-66

Vojsava idi.¹⁵³ Tribal ailesinin İlirya ailesi olduğunu Gjon Kastrioti'nin çağdaşı Gjon Muzaka, açık bir şekilde ifade etmişti.¹⁵⁴ Beş oğul ve dört kızı dünyaya gelen çiftin çocuklarından en küçükleri Gjergji idi. Oğulları sırasıyla; Stansih, Reposh, Konstandin ve Gjergji; kızları ise sırasıyla Maria, Jella, Angjelina ve Vllajka.¹⁵⁵ Gjon Kastrioti en erken arşiv belgesi Vatikan arşivlerinden 1406 tarihli belgedir. Bu belgeden onun bu tarihte orta Arnavutluk ve Adriyatik sahillerinde önemli bir şahsın olduğu anlaşılır. Kosova savaşından sonra, diğer prensliklerle beraber, özellikle Mat, Debre ve Mirdit'te hüküm süren Gjon Kastrioti prensliği de etkilenmişti. Coğrafi olarak zor bir bölgede hüküm sürmesi, Osmanlı güçlerinin Arnavutluk dışında savaşlarla meşgul olması ve uyguladığı politikalarla beraber, sınırlarını çok hızlı bir şekilde genişleten Gjon, 1406'da birkaç beylerle birlikte Venedik'le anlaşma yapar ve iyi ilişkiler kurar. Ancak Osmanlı İmparatorluğunun bölgede güçlenmesiyle Gjon vasal olmak zorunda kalır, aynı zamanda en küçük oğlunu devşirme olarak Padişah askerlerine teslim eder.¹⁵⁶ Barleti'ye göre Gjergji dokuz yaşında iken babasından alınmış, sonra İskender adını alarak Müslüman, 18 yaşında iken Sancak beyi olmuştu. Ona göre İskender Bey 1443'te ordudan kaçana kadar Sultana sadakatle hizmet etmiştir. Oysa ki bu anlatımda çok fazla çelişkiler mevcuttur. Bir çok kritik çalışmaları kalem alınmış ve doğru bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Farklı kaynaklara dayanarak Fan Noli'nin söylediği ise, İskender Bey'in dokuz yaşında iken İstanbul'a gittiğini, sonra da Enderun okulunda eğitim gördüğünü, 29 yıl sonra ülkesine döndüğü, ancak kısa süreliğine 1443'ten önce de Arnavutluk'a geldiğidir. Ancak daha sonra yapılan çalışmalarda onun dokuz yaşında ike değil, 18 yaşında iken İstanbul'a götürüldüğü anlaşılıyor. Aşık Paşazade'nin verdiği bilgilere göre ise İskender Bey devşirme olarak değil, içoğlan olarak Sultanın yanına götürülmüştü. Sadece asil ailelerinden oluşan içoğlan sınıfı, belli bir eğitim ve savaş tecrübesinden sonra sipahi alma hakkına sahip olurdu.¹⁵⁷ Ailesi yüzyıllardır Hıristiyan olan Gjergji'nin dini yaşantısıyla ilgili bilgiler mevcut olmakla birlikte, aralarında hep çelişki var. Yazarlar daha çok kendi ideoloji ve görüşlerinden etkilenerek şahsiyetini

---

¹⁵³ Barleti, a.g.e., s. 2

¹⁵⁴ Muzaka, a.g.e., s. 29

¹⁵⁵ Frasheri, *Skenderbeu*, s. 72

¹⁵⁶ Castellán, Georges, *Histori e Ballkanit (Balkan Tarihi)*, çev. Arben Puto; Luan Omari, Çabej Yay., Tiran 1991, s. 85; Frasheri, *Skenderbeu*, s. 71

¹⁵⁷ Frasheri, *Skenderbeu*, s. 86

ortaya koymaya çalışmışlardır.¹⁵⁸ Gjergj Kastrioti'nin uzun boylu, iri yapılı, çok zeki ve çok yakışıklıydı.¹⁵⁹ 18 yaşına kadar (1423) ailesinin yanında kalan ve ailesiyle sıcak ilişkileri olan Gjergj, İstanbul'a götürülüp üç yıl boyunca "Enderun" askeri okulunda eğitim görmüş ve 1426'da ve 1438'de Arnavutluk'a gitmişti.¹⁶⁰ Babasının Venedikle mektuplaşmasından aslında babasının aileye çok önem verdiği, önemli konularda oğullarına danıştığı anlaşılıyor.¹⁶¹

23 Nisan 1451'de İskender Bey, Vlora ve Kanina sahibi Gjergj Arianiti'nin kızı, Andronika veya Donika ile evlenmişti.¹⁶² "Skenderbeu" adlı romanında Sabri Godo, İskender Bey'in düğününü uzun bir şekilde tasvir etmiştir. Evlendiklerinde İskender Bey 46, Donika ise 26 yaşındaydı ve bu evlilik tarih kaynaklarında daha çok bir siyasi evlilik olarak geçmektedir.¹⁶³ Zira Arianiti ailesi 1450'de yaşananlardan sonra Venedik tarafını tutmuştu. Oysa ki bu çok önemli aileyi İskender Bey yanında tutmak istiyordu. Bu evliliğin gerçekleşmesine sebep olan ise Gjin Muzaka idi. Bu evlilikle beraber Donika Skenderega adını almıştı.¹⁶⁴ Bu evlilikten memnun olmayan bir kaç kişi İskender Bey'e suikast düzenledilerse de muvaffak olamadılar.¹⁶⁵ 1428'de tek oğulları Gjon dünyaya gelir. Uzun yıllardır süren savaş ve mücadelelerden yıpranan İskender Bey, Lezha şehrine çekildi ve 63 yaşında iken yakalandığı hastalıktan vefat etti.¹⁶⁶ Ardından henüz 14 yaşındaki oğluyla beraber eşi Donika Napoli İmparatorluğuna göçmek zorunda kaldılar.¹⁶⁷ 10 yıl daha Lek Dukagjini ve ordusuyla birlikte, Kruya'da iki Kastrioti ailesinin bayrağı yerinde kalmaya devam etmiştir. Kruya kalesi ancak 16 Haziran 1478'de Osmanlı güçlerinin eline geçmişti.¹⁶⁸

Ergirikasri sancağının Kuzeyindeki yerlere Arnavutluk'un en mühim beylerinden biri olan İskender Bey'in babası Gjon Kastrioti'ye izafeten "Yuvan-ili" adını

---

¹⁵⁸ Frasheri, *Skenderbeu*, s. 114-116

¹⁵⁹ Konuyla ilgili bkz. Barleti, a.g.e., s. 12; Frasheri, *Skenderbeu*, s. 249-263

¹⁶⁰ Frasheri, *Historia*, s. 108

¹⁶¹ Frasheri, *Skenderbeu*, s. 86

¹⁶² Zavalani, *Tajar, Histori e Shqipnis*, 2. Bas., Tiran 1998, s. 125

¹⁶³ <http://www.shqipmedia.com.201005dasma-e-skenderbeut-si-u-kurorezua-heroi-559-vjet-me-pare>. Son erişim 04.08.2010

¹⁶⁴ Muzaka, a.g.e., s. 21

¹⁶⁵ Zavalani, a.g.e., s. 125

¹⁶⁶ Muzaka, a.g.e., s. 21

¹⁶⁷ Frasheri, a.g.e., s. 135

¹⁶⁸ Zavalani, a.g.e., s. 133

vermişlerdi (1431). Arvanid-ili timar defterinde İskender Bey'i 841 (1437/1438) tarihine doğru, Yuvan-ili'nde (Gjon ili) timar sahibi olarak görmekteyiz. Yuvan-ili bu tarihlere doğru, Osmanlı il kâtipleri tarafından resmen tahrir olunmuş, timar rejimi altına sokulmuş, yani doğrudan doğruya bir Osmanlı vilayeti haline getirilmiş bulunmakta idi. İskender Bey'in buradaki timar topraklarının bir kısmı Dimitri Gönima (Dhimiter Gjonima) nahiyesinde idi ve bunlardan 9 köy 1438 Mayıs'ında Andrea Karlo'ya verilmişti.¹⁶⁹ Bununla beraber, kendisi Akça Hisar kadısı ile beraber, timar için, "muzâf bitisi" verdiği göre aynı tarihe doğru Akça Hisar subaşı olmalıdır. Muhtemelen Hızır Bey yerine 1432-1438 arası Akçahisar subaşı olarak görev almıştır.¹⁷⁰

Konuyu ele alan bir çok Arnavut tarihçisine göre İskender Bey isyan için memleketine döndüğünde İslam'dan çıktığı ve tekrar Hıristiyanlığı bilgisine yer verirler. Onun portresini çizerken ailesinin önceden Hıristiyan olduğunu, ileriki yıllarda Papa'nın kendisine "Hıristiyanlığın askeri, kalkanı" demesinden dolayı ideolojisinde onun daha çok dini kimliğini ön plana çıkarmaktadırlar. Eğer tarihçilerin bu bilgisini doğru kabul edersek öyleyse nasıl olur da İskender Bey'in isyanı boyunca Akçahisar (Kruya) kalesi içinde daha önce inşa edilen caminin bulunduğunu ve isyanı boyunca hizmete kapanmadığını nasıl açıklayabiliriz. Oysa ki, yine kale içinde bulunan kilisenin İskender Bey döneminde inşa edildiği hakkında hiçbir bilgi mevcut değildir. Eğer İskender Bey isyanın tek nedeni Hıristiyan Arnavutluk toplumunu Osmanlı güçlerinden, dolayısıyla da İslam'dan korumak olsaydı, öyleyse 25 yıl boyunca Arnavutluk'ta Hıristiyanlığın güçlenmesine sebep olacaktı ve kayıtsız şartsız sadece Osmanlı güçlerine karşı savaşmış olacaktı. Oysa ki, İskender Bey isyanı boyunca tamamen topraklarını istiladan korumak adına Osmanlı, Napoli, Macaristan ve Venedik'le de anlaşma yapmış, hatta yeri geldiğinde Venedik'e karşı savaşmıştır. Eğer tüm bu mücadelesi Hıristiyanlık adına olsaydı o zaman onun politikası çok daha farklı olması gerekirdi. Ancak şunu diyebiliriz ki, yiğitliği, ileri görüşlülüğü, iç ve dış politikası, diğer prenslerle ilişkisi konusunda ciddi bir şekilde babasından ve prens olarak yetiştiği aileden etkilenmişti. Nitekim Gjon Kastrioti'nin de iç ve dış politikasında bölgesine yararlı olacak şekilde

---

¹⁶⁹ İnalçık, Sûret-i Defter, s. 120

¹⁷⁰ İnalçık, a.g.md., s. 1079-1080

hareket ettiğini biliyoruz. Bu bahsettiklerimizin dışında tarih kaynaklarında zikredilen fakat birçok sebepten dolayı şüpheye nail olan bir çok bilgiye rastlanabilir.

B. İSKENDER BEY'İN ARNAVUTLUK VE AVRUPA TARİHİNDEKİ YERİ

1. İskender Bey'in Arnavutluk Tarihindeki Yeri

Arnavutluk tarihinde Gjergj Kastrioti veya nâmıdiğer İskender Bey (Arnavutça Skenderbeu) yaptıkları ve şahsiyetleriyle genişçe ve önemli bir yer tutmuş, birçok Avrupa ülkelerinde de farklı çalışmaların konusu olmuştur. Bizim burada ele almaya çalışacağımız konunun Arnavutluk tarihi alanında yapılan çalışmalarını zikredecek olursak eğer, şöyle bir kabaca temel eserler listesini oluşturabiliriz: İskender Bey'in dönemine en yakın ve hayatı ile mücadelesini en yalın haliyle tarihe önemli çalışmalar kazandıran çağdaşı Dhimiter Frengu (M. 1443-1525 olmuştur. "Osmanlı ile Epir Kralı Gjergj Kastrioti İskender Bey Eserlerinin Üzerinde Yorumlar" (Komentar për punët e osmanëve dhe të zotit Gjergj Skënderbeut, princi i Epirit) adlı eseri aslında ondan önce yazılan ve İskender Bey tarihi denildiğinde ilk akla gelen Marin Barleti'nin (1450-1512) "İskender Bey'in Biyografisi" adlı eseridir. Bu çalışmanın bir özeti niteliğinde olsa bile Dhimiter Frengu'nun eserlerinde Barleti'de bulamayacağımız bilgilere de rastlıyoruz ve İskender Bey ile şahsi münasebetlerinden dolayı birçok olayda daha objektif yaklaştığını biliyoruz. 1539'da İtalyanca dilinde ilk yayınlanan eser 1679'a kadar 18 baskısı oldu ve özellikle Venedik ile civarında daha fazla ilgi gördü. Her iki yazar İşkodra asıllı olup İtalya'da eğitim gören rahipler idi. Marin Barleti'nin çalışması Latince olarak hazırlandı, Batı ve Dünyanın birçok dilinde tercüme edilip yayınlandı ve Arnavutça olarak da Stefan I. Prifti tarafından tercüme edilerek "İskender Bey'in Tarihi" şeklinde yayınlandı.¹⁷¹ Barleti'nin çalışmasında birçok olay özellikle savaşları süresince yaşananlar çok mübalağalı bir şekilde anlatılmış, Frengu'nun eserinde ise İskender Bey'in hayatı ve verdiği mücadeleye ilişkin daha objektif bir bakış açısı hâkimdir.

¹⁷¹ Geniş bilgi için bkz. Barleti, Marin, *İskender Bey Tarihi*, Çev. Stefan I. Prifti, 4. Baskı, İnfbotues, Tiran 2005, Giriş kısmı s. III-V (kitap sayfa sayısı 554)

Bu iki temel eserinin yanı sıra mutlaka Gjon Muzaka'nın "Hatırat"ını da zikretmemiz lazım. Arnavutluk asillerinden ve önemli şahsiyetlerden, aynı zamanda İskender Bey'in mücadelesinde birebir onunla savaşan ve onu yakından tanıyan biri olarak elbette o döneme daha güzel bir şekilde ışık tutan bir eserdir. Arnavut tarihçilerden bir "pırlanta" olarak tasvir edilen bu eserde diğer çalışmalarda rastlamak mümkün olmayan birçok bilgilere ulaşma fırsatını buluyoruz. 1510 tarihli bu çalışma 1873'te Berlin'de "Yunan-Roma Kronikleri" eserinde Fransızca olarak Karl Hopfi tarafından yayınlandı. Gjon Muzaka'nın babası olan Gjini Muzaka, Myzeqe, Avlonya (Vlora), Timorince (Tomorrice), Skrapar, Opar, Devoll, Görice (Korçe) ve Kostur'u içeren prensliğin efendisi idi. Prens Arianiti ve Komneni ile yakından bağlantısı olan Muzaka, mücadelesi boyunca İskender Bey'in yanında bulunmuş, Osmanlılar 1479'de İşkodrayı ele geçirene kadar da Arnavutluk'ta ikamet etmiş, sonra İtalya'ya gitmiş, 1510 yılında da vefat etmiştir. Vefatından sonra oğlu Gjon Muzaka prens olarak atanmıştı. Oğullarına anlattıkları ile Gjon Muzaka'nın da yaşadıkları anlatılırken İskender Bey'den sürekli bahsedilir. Özellikle dönemin prensikleri ile 25 yıl boyunca verilen mücadeleyi anlama açısından kayda değer bir eserdir. 106 sayfalık bir hacimde Arnavutçaya tercüme edilerek 1996'da Tiran'da yayınlanmıştır.¹⁷²

Osmanlı hakimiyetinden sonra, özellikle Komünizm döneminde, İskender Bey'in "milli kahraman" özelliğini öne çıkaran eserler hazırlandı. Bu dönemde öne çıkan isimler arasında Fan Noli¹⁷³, Xhevat Korça¹⁷⁴ ile Aleks Buda¹⁷⁵ oldu. İskender Bey'in 500. vefat yıldönümüyle ilgili Tiran'da Ocak 1968'de düzenlenen "II. Albanolojik Konferansının Çalışmaları" adlı sempozyum kitabında Batı bilim adamlarının da katılımıyla İskender Bey şahsiyetinin birçok yönü ortaya konulmaya çalışıldı. Aynı yılda Prishtina ve Palermo'da da konferansların düzenlendiğini zikrederim. Palermo'da düzenlenen konferansta muhtelif sebeplerden dolayı yaşamlarını ve akademik çalışmalarını yurt dışında yürütmek zorunda kalan Arnavut bilginleri de bildirileriyle katılmıştı. Komünizm sonrası dönemle ilgili ise özellikle akademisyen ile aynı zamanda tarihçi Prof. Dr. Kristo Frasheri'nin Tiran 2002'de

¹⁷² Muzaka, Gjon, *Memorje (Hatırat)*, Çev. Dhori Qiriazi, Toena Yay., Tiran 1996

¹⁷³ Fan Noli (1882-1965), *Arnavutluk Kralı Gjergj Kastrioti Skenderbeu'nun Tarihi*, Boston 1921

¹⁷⁴ Xhevat Korça (1893-1925), *İskender Bey'in Hayatıyla İlgili Üç Soru*, Tiran 1923

¹⁷⁵ Aleks Buda (1911-1993), *Arnavutluk Tarihi (İskender Bey Bölümü)*, Tiran 1959

yayınlanan “İskender Bey’in Tarihi Hayatı ve Eserleri” (Gjergj Kastrioti) eserini zikretmek gerekiyor. İskender Bey tarihinin yakın bir takipçisi ve bu konuda birçok yazıyı ele alan müellif, günümüzde de Arnavutluk çapında bu konuda bilgisine danışılması gereken isimlerin başına gelmektedir. Bunu İsviçreli bir tarihçi Oliver Jens Schmitt’in yazdığı “İskender Bey Tarihi” hakkında kaleme aldığı tenkit çalışmasından da kolaylıkla anlayabiliyoruz.¹⁷⁶ Bunların dışında onlarca makaleler ve bildiriler hazırlanmış ve tüm bu zikrettiklerimiz özellikle son yüzyıl boyunca zihinlerde bir İskender Bey tasviri oluşturma konusunda etkili olmuşlardır. Genel hatlarıyla zikredecek olursak 1990 yılından sonra bu konuda kaleme alınan tüm çalışmaları genel bir çizgi üzerinde hazırlanmıştır. Her birinde aşağı yukarı İskender Bey’in bu sıfatları işlenmiştir: Osmanlı güçlerine karşı vatanının menfaati için uzun yıllardır bir isyan ve başkaldırmanın başında olan bir milli kahraman; Osmanlı güçlerine karşı stratejik olarak çok başarılı ve ardarda birçok mağlubiyeti elde eden bir ordu komutanı; ilk kez bu topraklarda sistemli bir şekilde bağımsız bir millet kurabilen bir devlet adamı; feodal çarpışmalarına rağmen mücadelesine yıllardır devam edebilen bir güçlü el; verdiği mücadele ile hem kendi memleketini hem de Avrupa medeniyetini Osmanlı güçlerinden koruyabilen ünlü bir şahsiyet ve vefatından sonra değil, o hayatta iken dünya basınından ve tarihçilerden de işlenmiş, kendisine değer verilmiş bir tarihi figür olarak karşımıza çıkıyor.¹⁷⁷ Ayrıca daha çok arşiv belegelerine dayanarak Arnavutluk tarihinin birçok yönünü vuzuha kavuşturmak adına İnjac Zamputi’nin imza attığı eserler de kayda değerdir.¹⁷⁸

---

¹⁷⁶ Geniş bilgi için bkz. Frasheri, Kristo, *Skenderbeu i Shperfytyruar Nga Nje Historian Zvicerian dhe Disa Analiste Shqiptare (İsviçre bir Tarihçi ile Bazı Arnavut Yorumcular Tarafından ‘Başkalaşmış’ bir İskender Bey Tasviri)*, Dudaj Yay., Tiran 2009, s. 38-55

¹⁷⁷ Frasheri, a.g.e., s. 14

¹⁷⁸ Bkz. Zamputi, İnjac ed. *Dokumente per Historine e Shqiperise 1479-1506: Pjesa e dyte 1499-1506*. Tirane: Akademia e Shkencave e Republikës Popullore Socialiste të Shqipërisë, Instituti i Historisë, 1979; *Dokumente të Shekujve për Historinë e Shqipërisë, Vëllimi I, 1507-1592*, Universiteti Shtetëror në Tiranë; *Aspekte të levizjes Çlirimtare në Shekujt e Për të Pushtimit Osman, Veçanërisht vitet 1593-1620, në Kongresin e Për të Studimeve Ballkanike*, Sofie 25 Gusht-2 Shtator 1996, 1967, Nr. 3, f. 113-128; *Bashkimi i Maleve Shqiptare*, në BUSHT, 1957, nr. 1, f. 62-95; *Emri dhe tradita e Skenderbeut në perpjekjet dhe luftërat e Shqiptareve në Shekujt e Për të*, në “Konferenca II. e St. Albanologjike”, Tirane 1969, f. 325-332; *Shenime mbi Disa Aspekte të Levizjes Çlirimtare Gjate Sundimit Turk*, SH, 1965, Nr. 1, f. 149-158 vd. Ayrıca İskender Bey ile ilgili bkz. *George Kastriot-Scanderbeg and the Albanian-Turkish War of the XV Century*. Tirane: Tirane University Press, 1967; Swire, J. *Albania the Rise of A Kingdom*. New York: Arno Press, 1971; Spenser, Edmund, *Historie of George Castriot, surnamed Scanderberg, King of Albanie*:

2. İskender Bey'in Avrupa Tarihindeki Yeri

Batı kaynaklarında ise İskender Bey daha çok Hıristiyanlığın askeri, atlısı, savunucusu, onuru vb. sıfatlarla ön plana çıkmakta ve farklı tezlere dayanarak onun 25 yıl boyunca verdiği mücadeleyi bu sıfatlara dayandırılmaktadır. Başka bir ifade ile söyleyecek olursa özellikle Marin Barleti'nin eserini ve İskender Bey'in Venedik ve Napoli ile ilgili bağlantılarını göz önünde bulundurarak onun mücadelesinin temel sebebinin yani "casus belli"nin onun yeni bir İmparatorluk ve yeni bir din mensuplarına karşı bölgesini ve insanını muhafaza etmek ve Hıristiyanlık dininin bölgedeki hakimiyetini sürdürmeyi sağlamasıdır. Avrupa'nın birçok ülkesinde İskender Bey mücadelesinden kendi politikasına uyacak şekilde 'parçalar' alınmış ve bunları kullanarak milli mücadelede halk teşvik edilmiştir. Mesela Fransa'da İskender Bey tarihi zamanla ilişkili olarak yorumlanmış ve ona göre bir görünüm kazanmıştır. XVI. yüzyılda kanlı Fransa için bir milli birlik örneği olarak gösterilmiş, XVII. yüzyılda mücadelesi 'haçın hilale karşı' bir savaş olarak yorumlanmış, XVIII. yüzyılda Arnavutluk milli rönesansındaki başarılar ile İskender Bey'in başarıları arasında bağlantı kurulmuş, XIX. yüzyılında ise, Osmanlı İmparatorluğunun çöküşünden sonra, Balkan Yarımadasının bir parçası olarak Arnavutluk, Avrupa tarafından mutlaka ele geçirilmesi gereken bir bölge olarak çalışmalara yansımıştır.¹⁷⁹ Diğer Avrupa bölgelerinde de İskender Bey'in tarihteki yeri az çok bu kriterler doğrultusunda konumlandırılmıştır.

---

containing his famous actes, etc. Newly translated out of French into English by Z. I., Gentleman. Imprinted for W. Ponsonby, 1596, London, 1882; Sirdani, Marin. Skanderbegu Mabas Gojedhanash, Shkoder: Shtypshkroja Franciscane: 1926; Haxhihasani, Qemal. Tregime dhe Kenge Popullore per Skenderbeun, Tirane: Universiteti Shteteror i Tiranes, 1967; Grillo, Odhise. Historia e Skenderbeut. Tirane: Shtepia Botuese Dituria, 2001; Gollner, K. "Veprat Luftarake te Skenderbeut ne Botimet nga Gjysma e Dyte e Shekullit XVI." Studime Historike 21, no. 4 (1967): 75-80; Gegaj, Athanas. Arberia dhe Gjergj Kastrioti-Skenderbe, 1405-1468. Tirane, Euroindja, 1995; Frasheri, Naim. Histori e Skenderbeut, Vepra, 2. Tirana: Universiteti Shteteror i Tiranes, republished in 1967; Frasheri, Kristo. "Mbi Kanunin e Skenderbeut." Studime Historike 31, no. 2 (1977): 125-143; Ermenji, Abaz. Vendi Qe Ze Skenderbeu ne Historine e Shqiperise, 2 Ed. Tirane: Botime Cabej, 1996; Bulo, Jorgo and Bujar Hoxha. "Figura e Gjergj Kastriotit—Skenderbeut ne Letersine Shqipe," in Simpozium per Skenderbeun. Prishtine: Instituti Albanologjik I Prishtines, 1969; Bozhori, Koco ed. Lufta Shqiptaro-Turke ne Shekullin XV, Burime Bizantine. Tirana: Universiteti Shteteror i Tiranes, 1967

¹⁷⁹ Zamputi, Injac, *Dokumente per Historine e Shqiperise 1479-1506: Pjesa e dyte 1499-1506*. Tirane: Akademia e Shkencave e Republikes Popullore Socialiste te Shqiperise, Instituti i Historise, 1979

II. İSKENDER BEY'İN İSYANI

A. İSKENDER BEY İSYANININ BAŞLAMASI VE GELİŞMESİ

1. İskender Bey İsyanının Başlaması

Coğrafi olarak Balkan Yarımadası hem erişilebilir hem de ulaşılamaz olmasıyla bir çatışkı oluşturur. Topografik bir haritada en belirgin özellikler, dağlardır. Arnavutluk'ta da dağlık bölgelerinde yaşamı sürdürme geleneği her zaman vardı. Dağları çok iyi bilen ve aynı zamanda kullanan Arnavutların Osmanlılara karşı galip gelmesinde bunun etkisi olmuştur. Balkan Yarımadası'nın çok büyük bir bölümü güvenli Osmanlı denetimi altında bulunmasına rağmen, Osmanlı hakimiyetinin en parlak dönemlerinde bile Balkan halklarının tümü kolayca boyun eğmedi. Direnen toplulukların hemen hepsi de denetlenmesi güç dağlık bölgelerdedi. İskender Bey ile Eflaklı III. Vlad Drakula (Kazıklı Voyvoda) direnişin iki çarpıcı örneğidir.¹⁸⁰

Babası öldüğü zaman Sultan Murad, genç prence ailesinden kalan miras hakkını tanımamıştı. Bu onu pek etkilemiştir. Niş ovasındaki ilk savaştan sonra, yirmi dokuz yaşında bulunan bu adam Osmanlı ordusundan kaçmıştı. Kaçmadan önce de Reis efendinin boğazına yatağanı dayayarak Valiye hitaben, Kruya kalesini ve buna bağlı yerleri kendisinin idaresine vermesi hususunu bildiren bir mektup yazdırtmıştı. İskender, kendisi gibi Müslüman olmakla beraber sonra İslam'dan çıktığı ileri sürülen yeğeni Hamza'yı da kaçarken yanına almıştı. (10 Kasım 1443). Şehrin anahtarlarını hile ile ele geçiren İskender bey, kalede bulunan Türkmenleri altıyüz kişilik ordusuyla boğazlamıştı.¹⁸¹

İskender Bey'in Osmanlı ordusundan kaçmasını ve isyan başlamasının sebebi olarak farklı noktalara dayanan ve farklı tezler ortaya koyan müelliflerden bazılarına göre İskender Bey babasının intikamını, kardeşlerinin intikamını, miras hakkının

---

¹⁸⁰ Wachtel, a.g.e., s. 77

¹⁸¹ Von Hammer, a.g.e., s. 191

tanınmamasına tepki olarak başkaldırdığı, Hristiyanlık adına savaştığı şeklinde tezler ileri sürülmektedir.¹⁸²

İskender Bey'in babası Gjon Kastrioti Venedik'in bir vasalıydı; ama Osmanlı egemenliğini çabuk kabullendi ve gücünü genişletmek için Osmanlılarla olan bağlarını kullandı. Ne var ki onun ölümünden sonra, döneme özgü timar sistemi işlemiyle topraklarına el konuldu. Daha önce İslam dinini kabul edip İskender adını almış olan Gjon'un oğlu isyan etti ve 1444-1468 arası ondört kez savaştı. Onun çabaları sayesinde muazzam bir bedel karşılığında da olsa, Kuzey Arnavutluk'un dağlık bölgeleri özgür kaldı. Sürekli seferler yaygın yıkıma yol açtı ve yüzyılın sonuna gelindiğinde, Arnavutluk yine Osmanlı'nın denetimindeydi.¹⁸³ Savaşlarında sadece Berat muhasarasında yenik düşmüş, onun dışında tüm savaşlarda galip gelmiştir. Bu mağlubiyetten sonra amcasının oğlu ve komutanlarından en iyilerinden Debrelili Moisiu Osmanlı tarafına geçmişti. Hatta Moisiu Osmanlı ordusunun başına geçip Arnavutluk'a doğru hareket etmiş, ancak Arnavut topraklarına varmadan ordu geri dönmek zorunda kalmıştı.¹⁸⁴ Muzaka'ya göre İskender Bey Arnavutluk devletinin ilt temellerini atmış, ancak yüzyıllardır Arnavut beyleri arasında süren çekişme ve mücadeleyi gözden kaçırmıştı. Bu iç karışıklıklardan dolayıdır ki onun dış politikasında da istikrar görmüyoruz. Madem Arnavutluk bağımsız prensliklere ayrılmıştı, öyleyse onun en kötü gününde yanında olacaklardan emin olamazdı.

Arianiti'nin kızıyla evlenen İskender Bey o dönemin en uzun ve zor isyanı başlatmıştır. Zamanla elde ettiği mevki, isyana milletlerarası bir mahiyet kazandırmıştır. Ergirikasri, Ohri ve Berat'ta bulunan subaşı ve sancak beyleri mahalli kuvvetlerin yardımı ile İskender Bey'i idareleri altına almaya çalışmışlar, fakat onun hiçbir zaman 3000'i aşmayan kuvvetlerine karşı düzensiz çeteci taktiği uygulamasından dolayı başarı kazanamamışlardır. Ancak İskender Bey sadece Kuzeyde hüküm sürmüş, Güney Arnavutluk her zaman Osmanlı'nın hakimiyetinde olmuştur. İskender Bey 26 Mart

---

¹⁸² Geniş bilgi için bkz. Frasheri, Naim, *Shqiperia Ç'ka Qene Ç'eshte dhe Çdo te Behet, (Arnavutluk Neydi, Nedir ve ne Olacak)*, Naim Frasheri Yay., Tiran, tr. Yok; Aşcom, B.B., İskender Bey konusunun gelişimi ile ilgili gözlemler, *Comparative literature*, Vol. 5, No. 1 (Winter 1953), pp. 16-29, University of Oregon; Fortino, İtalo Costante, "Tarih ve Literatür arasında Gjergj Kastrioti"

¹⁸³ Wachtel, a.g.e., s. 77-78

¹⁸⁴ Zavalani, a.g.e., s. 125-129

1451’de yaptığı bir anlaşma ile Napoli Kralı V. Alfonso’ya tabi oldu ve kendi oturduğu Akçahisar’a (Kruja) kralın bir adamı askerleriyle gelip yerleşti. Arkasından Arianiti de onun gibi yaparak diğer beylerden Napoli kralı adına bağlılık yemini aldı ve böylece bütün beyler Napoli kralı Alfonso’nun maiyetine girdiler. Çocukluğunda rehine olarak Osmanlı sarayına gönderilen ve on beş yıl Türk terbiyesi alıp kendisine verilen İskender Bey, isyanından ölümüne kadar II. Murad’ı ve iki defa Arnavutluk üzerine sefere çıkmak zorunda kalan (1466, 1467) Fatih Sultan Mehmed’i devamlı surette meşgul etmiştir. Arnavutluk’un tamamen fethi, ancak onun 1463’te imzaladıkları bir antlaşmaya dayanarak mirasçısı olduklarını iddia eden Venedikliler’le yapılan savaşlar sonunda gerçekleştirilebilmiştir. 1463 yıllarında başlayan Osmanlı-Venedik harpleri sırasında Arnavutluk’un daha önce elden çıkmış olan birçok şehri geri alınmış, nihayet 1478’de Akçahisar, Drivasto, Leş (Lezha) ve Yabjak’ın, 1479’da İşkodra ve 1501’de Draç’ın ele geçirilmesiyle fetih büyük ölçüde tamamlanmıştır; tam hakimiyet ise 1571’de Bar (Antivari) ve Ülgüm’ün (Ulqin) alınmasıyla kurulmuştur.¹⁸⁵

2. İskender Bey İsyanının Gelişmesi

Batı kaynaklarında İskender Bey’in İzladi (Zlatica) savaşında Osmanlı ordusundan kaçtığı ve bundan sonra isyan bayrağını kaldırdığı iddiası, esas itibariyle Osmanlı kaynaklarca teyit olunabilir. Bu savaşta umumiyetle akıncılar ve Rumeli beyleri gevşek hareket ederek, padişahı gazaba getirmişler ve sonunda kendi başlarına çekilip gitmişlerdi. Oluşan kargaşada herkes kendi mal varlığı derdine düşmüş, nitekim güney Arnavutluk’ta Gjini Zenebişi, atalarının topraklarını almak için, sancak merkezi Ergiri Kasri üzerine harekete geçmişti. İskender Bey de babasının beyliğini almak için memleketine geldi ve kuzey Arnavutluk’a giden ana yol üzerinde Svetigrad (Kocacık) ve Akçahisar’ı zaptetti. Diğer Arnavut reisleri ile anlaştı ve Hıristiyanlığa döndü.¹⁸⁶ Bu anlaşma tarih kaynaklarında 1444 tarihli Lezha meclisidir ve Arnavutluk tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Zira, Arnavutların ilk kez 2 Mart 1444’te Lezha’da ilk bağımsız Arnavutluk devleti kurulmuştu.¹⁸⁷ Bu meclis ve anlaşmaya neredeyse tüm

¹⁸⁵ Bilge, a.g.md., s. 385-386

¹⁸⁶ Tulum, Mertol, *Tarih-i Ebu'l Feth Tursun (Dursun) Bey*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 1974, s. 136

¹⁸⁷ Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Frasheri, *Skenderbeu*, s. 134-141

Arnavut beyleri katılmış, aralarında daha önce Osmanlı Devleti'ne karşı isyan gerçekleştiren Andrea Topia, Nikolle Dukagjini, Teodor Muzaka da vardı. Aralarındaki çekişme ve uyuşmazlıklara rağmen ilk kez aynı menfaatler doğrultusunda bir araya geldiler. Herkesin bir aht üzerine birleştiği bir toplantıdır. Naim Frasheri'nin verdiği bilgiye göre ise bu tarihi toplantı ve anlaşma Lezha'da değil, Kruja'da gerçekleşmişti.¹⁸⁸

İskender Bey'in ordudan kaçmasıyla padişah onu âsî ilan etti ve Evrenos oğlu İsa Bey'i Kocacık hisarını ele geçirmeye gönderdi. Osmanlıların ağır kayıplar verdiği bu çatışmada İskender Bey ilk zaferini elde etti. Venedikliler ise bu isyanı çok faydalı görüyor ve destekliyorlardı.

Arvanid-ili timar defterinde bu zaman zarfında ve sonraları, timar uygulamalarının düzenli bir şekilde devam ettiği görülmektedir. İskender Bey'e karşı savaşlarda birçok Arnavutlar, Osmanlı timarlıları olarak, Osmanlı ordusunda hizmet ediyorlardı. İskender Bey'e karşı Varna zaferinden sonra Firuz bey komandasında yapılan harekatta başarısızlıkla neticelendi (1445). Padişah onu 1448'e kadar kendi haline bıraktı. Bu esnada İskender bey Venedikle buluştu: Dagno Arnavut Bey'in öldürülmesi üzerine bu şehir Venedikliler tarafından işgal edildi. Onun üzerine İskender Bey gelip kaleyi kuşattı. (1447) Osmanlılar durumdan faydalanarak 1448'de Kocacık hisarını zapt ettiler.¹⁸⁹ Bu sırada padişaha Hunyadi'ni büyük bir ordu ile ilerlediği haber geldi ve Murat Sofyaya geçerek ordusunu hazırlamakla meşgul oldu. İkinci Kosova meydan muharebesi zaferinden iki yıl sonra 1450 yılında Padişah tekrar Kruja'yı muhasara etti. Kocacık hisarın düşmesinden sonra Venedikliler ile yeniden uzlaşmış olan İskender bey Kruja'yı onlara bırakmayı teklif etti. Aynı yılın son baharında padişah muhasaradan çekildi ve bütün Hıristiyan aleminde onun çekilişi sevinç ile karşılandı. Bu tarihten sonra İskender beyin şöhret ve nüfuzu birden bire arttı. Bilhassa Napoli kralı V. Alfons İskender Bey'e de himaye teklif etti. Yapılan anlaşmaya göre (26 Mart 1451) İskender Bey kralın vasalı oldu ve onun himayesinin altına girdi. İskender Bey yılda 1500 duka tahsisat alıyordu. Papa da Hıristiyanları İskender Bey'e yardıma davet eden bir karar çıkarttı. İskender bey'in Napoli himayesinin altına girmesi üzerine Venedik Dukaginlileri yanında tutarak ona karşı entrikalar başladı. 1455'de Napoli kralının

¹⁸⁸ Frasheri, Sami, a.g.e., s. 15

¹⁸⁹ Aşık Paşazade, a.g.e., s. 200

yardımlarıyla İskender Bey Beratı muhasara etti.¹⁹⁰ Evrenos oğlu İsa Bey'in isyan bölgelerine akınları gerçekleştirdiler ve bu arada bir çok asiler İskender bey'in amca oğlu Hamza beyin dahi gelip itaatlerini arz ettiler. Hatta Hamza Akçahisar'ı Padişah namına gidip elde etmeyi teklif etti.¹⁹¹ Fakat Berat önündeki mağlubiyete rağmen Napoli kralı Arnavutluk'a yeni kuvvetler gönderdi. Bu kuvvetlere her milletten katılanlar oldu. Padişah İsa Bey'e akın emretti. 1450'de büyük kuvvetlerle giriştiği seferde İskender Bey'in kuvvetleri Tumenishi dağın yanında Türk ordugahına bir baskın yaptılar. 1459'da Osmanlı orduları Sırbistana faaliyette bulunurken Rumeli beylerbeyi Mahmut Paşa Evrenos oğlu İsa Bey'i tekrar Arnavutluk üzerine gönderdi. Akıncılar yeniden dehşet saldılar. O sıralarda V. Alfons öldüğünden Napoli krallığı karşımıştı. Bu şartların altında İskender Bey Osmanlı ile ateşkes imzaladı ve her yıl saraya belli miktarda devşirme oğlanı göndermek, hayvan vermek ve padişahın seferlerine katılma şartlarını kabul etti. Sulh yapılıncaya İskender bey yeni Napoli kralı Ferdinand yardımına koştu. Arnavutlar Osmanlılar ile ateşkes maddelerine riayet etmediler. 1462'de yeni akıncı kuvvetleri Arnavutluk'a yürüdüğünde İskender Bey memleketine döndü. Ertesi bahar ise tekrar Padişah ile anlaşma yaptı. O yıl Mehmed II, Arnavutluk'a değil, Bosna üzerine yürüdü. Çok geçmeden, Venedik, Osmanlıların Adriyatik'e doğru bu ilerlemelerini durdurmak için, Macaristan ile kurduğu ittifak sistemine İskender Bey'i de sokmaya başladılar (1463). Bunun üzerine Ohri sancak Bey'i Balaban Paşa İskender Bey'e karşı hücumla geçti. 1464-1465 yıllarında devam eden bu çarpışmaların kesin bir sonuç vermediği anlaşılıyor. Nihayet II. Mehmed 1466'da büyük bir ordu ile Arnavutluk'a geldi. İskender Bey'in merkezi Kruya önüne gelen padişah, çok sarp bir yerde kurulmuş olan bu kaleyi almanın güçlüğüne görerek, muhasarayı Balaban Paşaya bıraktı. Sonra Arnavut asilerini baskı altında tutmak üzere İl-basan kalesini inşa ettirdi. Padişah çekilince, İskender Bey Roma'ya ve Napoli kralının yanına gitti fakat oradan yardım alamadı. Tekrar isyan eden Arnavutlar Balaban Paşa'yı kılıçtan geçirdiler ve İl-basan kalesini muhasara ettiler. Ertesi bahar padişah yine büyük bir ordu ile tekrar Arnavutluk'a geldi. Osmanlı kuvvetleri ilk önce Buzurşek boğazında çetin bir savaştan sonra, İl-basan'a indiler. İskender Bey Alessio (Lezha)

---

¹⁹⁰ Arvanit ili defteri Tımar 145

¹⁹¹ Aşık Ahmet, *Aşık Paşa Zade Tarihi*, Haz. Cemil Çifçi, Mostar Yay., İstanbul 2008, s.209

şehrini kaçıp sığınmıştı. Mahmud Paşa Mat ve Boyana ırmaklarını aşarak, İşkodra şehrini yağmalayıp ateşe verdi.¹⁹² Bundan sonra padişah girip Kruya'yı muhasara etti ancak ele geçiremedi. O kış İskender Bey Lezha'da hastalanarak öldü (1468). Osmanlılar, onun ölümünden sonra, onun mirasını benimseyen Venediklileri memleketten atarak, denize çıktılar.¹⁹³

B. İSKENDER BEY'İN AVRUPA İLE İLİŞKİLERİ

Avrupa ülkeleri ilk başlarda, Osmanlı güçlerinin Balkan Yarımadasından çekilmelerini istemelerine rağmen, küçük bir millette, bağımsız bir devleti olmayan ve başlarında tanınmayan birinin öncülüğüyle ânî bir isyanıyla başlayan Arnavutların mücadelesine önem vermediler. Hatta Republik Cumhuriyeti 1448'de hedeflerinden korktuğu için onu tafsiye edeceğine dair sözler vermişti. Fakat daha sonra savaşların devamını gören Venedik, Macaristan tarafından Hunyadi'nin Osmanlı güçleriyle savaşmasına karşın, İskender Bey'in isyanına değer verdi. Özellikle 1450'de II. Murat'ın da aşında olduğu kalabalık bir orduyla Kruja'ya gelmesi ile, İskender Bey tüm Avrupa ülkelerinin dikkatini üzerine çekmişti. İskender Bey'in de dediği gibi eğer Kruja işgal olsaydı, sıra İtalya topraklarına gelecekti. İskender Bey'in baştan sonuna kadar takip ettiği politika tamamen topraklarını korumak amacıyla ihtiyac ve duruma göre belirlenen politikalarıydı. İlk başlarda Venedik'ten destek alacağını düşünen İskender Bey, yanılmıştı. Venedik, bağımsız bir millet kurmak isteyen komutandan çekinmekle beraber, Arnavut topraklarındaki nüfuzunu kaybetmemeye çalışmış, bunun için özellikle Venedik-Arnavutluk arasındaki ticari yolları kullanmıştı. Lezha birliğinden sonra da Venedik'in tutumu değişmemişti. 1448 yılında da tekrarlanan anlaşmayı tanımayan Venedik'e, İskender Bey Arnavutluk'u hakimiyeti altına alması, onun vasalı olması ve her yıl 5.000 akça vermesini önermişti. Fakat Venedik Sultanla imzaladığı sulh anlaşmasını ezmek istemediği için İskender Bey'e menfi yanıt vermişti.

Raguza Cumhuriyeti (Napoli) ise İskender Bey ile ilişkilerini yakın tutmuş, 1446 ve 1450'de kendisine sembolik de olsa para yardımında bulunmuş, bunun karşılığında kendisi için bir menfaati olamıştı. İskender Bey için Raguza, Batı Avrupa ile

¹⁹² Dursun Bey, a.g.e., s. 136

¹⁹³ İnalçık, Halil, "İskender bey", İA, c. 5/2, 2. Bas., M.E.B. Yay., İstanbul 1968, s. 1079-1082

bağlantılarında önemli bir noktaydı ve tüm mali işlemlerini de buradaki bankalardan gerçekleştiriyordu. Diğer taraftan Roma merkezli Katolik Hıristiyanlar ve Papa da İskender Bey'in isyanını desteklemekte ve uluslararası arenada ona çok özel bir konum kazandırmaktaydı. Ayrıca 1447'de Papa misyoner faaliyetleri yürütmek ve Arnavut Hıristiyanlarla ilgilenmek üzere Antonio de Oliveton'u Arnavutluk'ta görev yapması için atamıştı. Aslında her iki tarafın hedefleri farklıydı. İskender Bey Osmanlı güçlerinden kurtulup bağımsızlığı ilan etmek isterken Roma, daha uzun vadeli hedeflere sahipti. İskender Bey'in isyanını kullanarak Osmanlı'ya karşı kaybettiği nüfuzu kazanmak istiyordu.

Napoli ile ilişkileri 1443 yılına dayanmakla birlikte, Napoli kralı V. Alfons'un Venedik'le mücadelesinden dolayı ilk yıllarda pek gelişmemişti. Hatta 1448'de İskender Bey Venedik ile anlaşma imzalayınca bozulmuş ve bir süreliğine ilişkilerini kesmişti. Aynı zamanda Sırp Kralı Gjergj Brankoviç'in Venedik'e karşı ortaklaşa savaş etmeleri talebine menfi cevap vermesine de bozulmuştu. Ancak 1450 yılında durumlar değişmişti. Ekonomik açıdan savaşlardan zayıf düşen İskender Bey, hem ordu hem de para ile kendisine destek olacak bir müttefik arıyordu. Bu yüzden ilk başta Venedik'ten yardım talebinde bulunuyor, hatta karşılığında Kruya şehrini vereceğini söylüyor, fakat Venedik yine çekiniyor. Bunun ardından V. Alfons ile görüşmelerini başlatan İskender Bey, bölgeden hem Osmanlı hem de Venedik güçlerini tamamen bertaraf etmek için 26 Mart 1451'de ittifak anlaşması imzalanır. İlginçtir ki Venedik ile ilişkilerinde İskender Bey'e Skenderbeu diye hitap edilir, Napoli anlaşmalarında ise, koyu bir Hıristiyan olan V. Alfons'un hassasiyeti üzerinde Gjergj Kastrioti şeklinde adlandırılır. Kral, kısa süreliğine de olsa İskender Bey'in Müslüman olduğunu bildiği için ilk başlarda anlaşmadan çekinmişti. Bu anlaşmanın içeriğinde her ne kadar Arnavutluk milletinin yararına olacak şeyler bulunmasa bile, İskender Bey buna mecburdu. Burada örnek olarak İskender Bey'in vasallığını, yüksek miktardaki haraç ve Kruya ile civarlarının Napoli'ye verilmesini zikredebiliriz. Bu anlaşmada aynı zamanda İskender Bey, Napoli Krallığı, Roma İmparatorluğu ve Venedik Cumhuriyeti'nin Osmanlı'ya karşılıklı konumları ve dış politika çerçeveleri de belirlenmişti.¹⁹⁴

---

¹⁹⁴ Frasheri, *Skenderbeu*, s. 301-317

IV. İSKENDER BEY İSYANININ ARVANİD SANCAĞI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

A. İSYAN SONRASI ARVANİD SANCAĞININ SOSYAL YAPISI

Arşivde incelediğimiz bu bölgeye ait H. 912 tarihli bir Avlonya sancağı defterine göre,¹⁹⁵ bu tarihte Arnavutluk'un idarî teşkilatı yeniden tanzim edilmiş ve Avlonya merkez olarak, Belgrad, İskarapar, Kanina, Erigirikasri, Delvina, Tepedelen ve Premedi'yi içine alan bir Avlonya sancağı meydana getirilmiş bulunuyordu. Belgrad vilayeti (nahiyesi), Hıristiyan timar sahiplerin en yoğun bulunduğu (61 timarın 17'si) bölgelerden biri idi.¹⁹⁶ H. 912 defterinde ise burada 138 timardan ancak yedisi Hıristiyanlar arasında kalmıştır. Fakat Müslüman timarlılar arasında Laskari oğlu Ali, Özgür oğlu Murad bey Oğlu Ali, Matranik Yusuf'un menşelerini tanıyabiliyoruz. Matranik Yusuf'un babası Pavli Matranik h. 835 defterinde Belgrad'da timar tutuyordu. Timarı, H. 857'de Hoşkadem adında birisine verildikten sonra tekrar Matranik'in oğulları Hızır ve Yusuf'a verilmişti.¹⁹⁷

Arvanid sancağında az miktarda voynuk¹⁹⁸ vardır. H. 835. defterine göre Belgrad vilayetinde Geracice¹⁹⁹ köyünde dört voynuk ve onların akrabası beş yamak, Vişani²⁰⁰ köyünde bir oğulları ile akrabalarından oluşan beş yardımcı, Visaçko köyünde bir voynuk ve üç yardımcısı kayıtlıdır. H. 991 (M. 1583) tarihli bir defterde Visaçko voynuklarının ilga edilmiş bulunduğunu görüyoruz. Aynı devirde Rumeli'nin başka taraflarında olduğu gibi Arnavutluk'ta da, bazı kalelerde veya geçitlerde muâf ve müselle²⁰¹ ahali esas itibarıyla "raiyyet" sayılmakta iseler de, ekseriya askerî bir hizmet, muhafaza hizmeti görmekte idiler. Kaleleri muhafaza altında bulundurmamak, hiç olmazsa sadakatlerini temin etmek için muâfiyet sistemini pratik bir usul olarak kullanan

¹⁹⁵ BOA, TTD, No. 34, Beograd mustahfizlarından

¹⁹⁶ İnalçık, *Defter-i Sancak-i Arvanid*, Nahiyet-i Belgrad

¹⁹⁷ Defter-i Sancak-i Arvanid, 160. Timar

¹⁹⁸ Savaş zamanı ordunun ve yüksek komutanların atlarına bakan, barışta da hasahır ve çayır hizmetlerinde çalıştırılan, Hıristiyanlardan, özellikle Bulgarlardan oluşturulan bir sınıf asker.

¹⁹⁹ Defter-i Sancak-i Arvanid, No. 168

²⁰⁰ Defter-i Sancak-i Arvanid, No. 168

²⁰¹ Osmanlı devletinin kuruluş döneminde, barış zamanı tarımla uğraşan, savaş zamanı sefere katılan; kapıkulu ocaklarının kurulmasından sonra da bir süre geri görevlerde eyalet askeri olarak kullanılan; buna karşılık kimi vergilerden bağışık tutulan bir sınıf atlı asker.

Osmanlı devletinin bu siyaseti, İskarapar kalesinde nüfusun toplanması ve İslamiyetin yayılması için şüphesiz bir âmil vazifesi görmüştür. XVI. asır başlarında Arnavutluk'ta İslamiyet henüz az yayılmış bulunuyordu. H. 912 tarihli Avlonya sancağı defterinde zeametlere ait bir kasabada ve 82 köyde 3623 Hıristiyan ailesine karşılık ancak 70 Müslüman ailesi vardı. İskarapar kasabası 15 aile ile bunların içinde en yüksek rakamı taşımaktadır. bütün Avlonya nahiyesinde 14.304 Hıristiyan aileye mukabil 1206 Müslüman aile, Ergirikasri nahiyesinde 12.257 aileye karşı ancak 53 Müslüman aile vardı.²⁰²

İskender Bey'e karşı mücadelelerden sonra itaat altına alınmış olan kuzey Arnavutluk'taki durum özellikle dikkate değerdir. H. 871'de yazılmış olan bir Dibra (Debre) ve havalisi defterine göre²⁰³ bu tarihte burada hala 18 timar, Hıristiyan sipahilerin elinde idi (bunlardan biri papazdır). Toplam 97 timar vardır. Ayrıca ne-müslüman (yeni müslüman) işaretini taşıyan dört timar sahibi vardır. Bu yeni müslümanlarda biri, İskender Bey'in en iyi komutanlarından Mois (Moyses) Dibra'yı tutan şahıstır. Sburaya kadar verdiğimiz bilgilere dayanarak şöyle bir sonuca ulaşabiliriz: başka taraflarda olduğu gibi, fethi müteakip yerli Arnavut sipahileri ve senyörleri, itaat ve sadakatten başka hiçbir şart koşulmaksızın Osmanlı timar ve idare kadrolarına (askerî sınıfa) alınmışlar ve zamanla İslamiyeti kabul ederek tamamıyla Osmanlı sipahi ve bey aileleri teşkil etmişlerdir.²⁰⁴

Arnavutluk ve Batı kaynaklarında genel itibariyle Hıristiyan timar sahiplerinin ve genel olarak Hıristiyan nüfusunun Müslüman nüfusa göre farklı muameleye tabi tutulduğunu, daha fazla vergi verme mecburiyetinde olduklarını, böylece ekonomik olarak zorlanan Hıristiyan aileler sosyal ve ekonomik baskılardan kurtulmak için İslam'ı kabul etmek zorunda kaldıkları tezi ileri sürülmektedir. Misal Arnavutça kaynaklarında, özellikle de Hıristiyan sınıfı tarafından kaleme alınan çalışmalarda, daha çok Venedik belgelerine dayanarak Hıristiyanların o dönemdeki 'zor' durumlarını ifade etmeye çalışırlar. Kriptohıristiyanlık terimiyle de işte bu zor durumda olan kitlenin nasıl görünürde Müslüman, ama kalpten halen Hıristiyan olduğu şeklinde açıklama

²⁰² İnalçık, S. Duşan, s. 89

²⁰³ BOA, MAD, No. 508. Önsöz

²⁰⁴ Bölgedeki timar sahiplerinin dağılımı için tablolara bkz. İnalçık, S. Duşan, s. 90-91

getirilmektedir.²⁰⁵ 1990 yıl sonrasında yayınlanan kitaplarda ekseriyetle aynı çizgi hakimse de, aşiv belegelerine dayanarak ihtida olaylarını daha objektif bir bakış açısıyla değerlendirebilen ve Osmanlı İmparatorluğunun topluma sağladığı sosyal, ekonomik hatta manevi faydalarına parmak basan müellifler de yok değildir.²⁰⁶ Oysa ki Defter-i Sancak-i Arvanid, Premedi, Debre, Avlonya ve Belgrad defterlerinden elde ettiğimiz bilgilere göre kesinlikle tespit edilebilir ki Hıristiyan sipahiler Müslümanlarla aynı muameleye tabi tutulmuşlardır. Bir Hıristiyan sipahinin timarı, Müslüman olan oğluna, yahut herhangi bir Müslümana geçtiği halde umumî timar kaideleri gerekiyorsa, tekrar Hıristiyan bulunan öteki oğluna intikal edebilmektedir. Yahut Müslüman ve Hıristiyan oğullar babalarının timarını müştereken tasarruf edebilirler. Müslüman olan oğulların hiçbir halde bir öncelik hakkı görülüyor. Hatta sonradan Balkanlarda İslamiyetin en ziyade yayılmış bulunduğu bölgelerden biri haline gelen Arnavutluk'ta ilk ihtidalar, timar kadrosuna girmiş olan eski Hıristiyan sipahi arasında vuku buldu. Eyaletlerde raiyyet kitlesinden ayrı, çoğu Müslüman olan timarlı sınıfının, bilhassa sefer zamanlarında ihtidalar için kuvvetle teşvik edici bir muhit teşkil ettiği muhakkaktır.²⁰⁷

B. İSYAN SONRASI ARVANİD SANCAĞININ EKONOMİK YAPISI

1443-1468 yıllar arası süren İskender Bey isyanı ve onun ölümünden sonra Osmanlı İmparatorluğunun tüm bölgeyi hakimiyeti altında almasına kadarki süre (10-13 yıl) genel itibariyle Arnavutluk ekonomisine ağır bir darbe vermişti. Yüzyıllar boyunca bölgede oluşma yoluna giden toplum düzeni, şehir ve köy yapısı İskender Bey ile Osmanlılar arasında gerçekleşen savaşlarda dereceyi düşürerek ekonomik açıdan gelir getiren tüm yolları kaybetmişlerdi. Üstelik isyanlar boyunca ordu ihtiyaçları için gelirlerine göre vergi vermek zorunda kalmışlardı. Özellikle 1450 yılında zayıf düşen toplum ekonomisi, dönemin en ağır krizini geçiriyordu. Bu yılda kırsal alalarının neredeyse tamamı ya yakılmış, ya savaşlar üzerinde gerçekleşmiş ya da ordular ikamet

²⁰⁵ Bkz. Zefi, Shan, *İslamizimi i Shqiptareve Gjate Shekujve (XV-XX)- Arsyet e İslamizimit dhe Qendrimi i Kishes Ndaj Kesaj Dukurie (XV-XX Asırlar Boyunca Arnavutların İslamlaşması-İslamlaşmanın Sebepleri ve Kilisenin bu Olguya Karşıkı Tavırı)*, Drita Yay., Prizren 2000, s. 57-62; 87-122; Ayrıca bkz. Qiriazi, a.g.e., 84-139

²⁰⁶ Mesela Bkz. Zefi, a.g.e., 87-122; Ayrıca bkz. Qiriazi, a.g.e., s. 84-139

²⁰⁷ İnalçık, S. Duşan, s. 84

etmiştir. Avrupa ülkelerinden gelen ihracat ürünleri savaş dolayısıyla elde edemeyen ve tarım alanlarından da mısır, buğday ve benzer tarımsal ürünler alamayan halk, ekmek kıtlığı yaşamıştı. Sadece kırsal kesimler değil, savaşlar sırasında şehirlerin ve köylerin bir bölümü de imha olmuştu. Toplumda erkek nüfusun gitgide azalması ve savaşların şartlarına göre tüm varlıklarını savaş için kullanmaları, halkı sadece maddi değil, manevi bir çöküntüye de sevketmişti. Her ne kadar İskender Bey isyanına Arnavutluk'un tamamı dahil olmadıysa da, savaş dolayısıyla tüm bölge etkilenmişti. Elbette ki Kuzey Arnavutluk diğer bölgelere göre çok daha ağır zaiyat vermişti. İlirya döneminden itibaren önemli yerleşim birimleri, alışveriş merkezleri, tarım ve ziraat merkezleri olan Kuzey bölgesi, önceden katettiği tüm yolu ve gelişmeleri kaybetmiş, tekrar yüzyıllar önceki durumlara dönmüştü. Diğer taraftan Osmanlı ordusundan da Arnavutluk topraklarında binlerce kişinin can verdiğini düşünürsek, aslında diyebiliriz ki bu kadar uzun süren savaşlar her iki taraf için de büyük kayıplara ve menfi sonuçlara yol açmıştır. Daha önce Kuzey kesimde Katolik mezhebinin yaygın olduğunu belirtmiştik. İskender Bey'in isyanı ve ardından Osmanlı hakimiyetinin kurulması ve Ortodoks Patrikhanesini yakın tutmasıyla birlikte, bölgedeki Katolik nüfus gittikçe azalmıştı. Osmanlı dönemi boyunca gayri müslim nüfusunda en çok Ortodoks mezhebi taraftarı olmuştu. Aslında Arnavut toplumu yüzyıllardır devam eden işgaller ve iç kargaşalardan dolayı, ekonomik olarak büyümesinde hep aksaklıklar yaşamıştır. Birçok yerleşim birimlerinin zaman zaman yok olmaları bunu gösterir. Yukarıda bahsettiğimiz üzere, bir çok Arnavut ve Batılı tarihçileri, İskender Bey isyanı ve savaşlarındaki temel amacını onun bölgedeki Hıristiyanlığı korumak istediğine bağlıyorlar. Ancak 1500'lerden başlayıp özellikle 1600-1650'lere kadar devam eden İslamlaşmalar, hatta bazen toplu halde İslamlaşmalar, bunun tam tersini gösteriyor. Eğer böyle olsaydı o zaman toplum nüfusunun çoğu gayri müslim olarak yaşamaya devam ederdi. Bu, şunun da göstergesi olabilir, artık halk savaş, kan dökmeden, can kaybından bıkmış, sosyal, ekonomik ve manevi olarak istikrara kavuşmak istiyor. Bunun için de tüm altyapıyı hazırlayan Osmanlıyı, nitekim de İslam'ı da sıcak görüyor ve İslam dinini kabul ediyor. Genel itibarıyla İskender Bey ile ilgili yazılan eserlerde, savaşlarında elde edilen başarılar ve genel pozitif yönleri ön plana çıkarılıyorsa da, Arnavut toplumun üzerindeki menfi etkilerini de görmezden gelemeyiz.

SONUÇ

Arnavutluk tarihinin en önemli dönemlerinden Osmanlı öncesi ve Osmanlı yerleşmesi günümüzde Arnavutluk'ta gündemdedir. Tartışılan konuların arasında; Osmanlının zulmu, İslamlaşma, devşirme sistemi, cizye vb. Televizyon programlarındaki yapılan tartışmalar insanların ancak bu kadar ideolojik ve ön yargılı olabilecekleri açıkça anlatıyor. Osmanlı İmparatorluğun girmeden önceki Arnavutluk'un hakkında bir çok Arnavut tarihçisi bildikleri halde konu ile alakalı fazla bilgi olmadığını söyleyerek bu dönemi es geçmektedirler. Böyle davranmaların sebebi ise çok açık ve net. Ancak böyle Osmanlı imparatorluğun zulmünden bahsedebilirler. Biz Osmanlı imparatorluğu iyi ki gelip bizi işgal etti, iyi ki sistemi değiştirdi demiyoruz. Ama Osmanlı önceki dönemini inceleyerek Osmanlı'nın gelişi hakkında objektif olarak bir yaklaşım sergiliyoruz. Adaleti ile öne çıkan Osmanlı İmparatorluğun elbette ki yanlışları olmuştur, her sistemde olduğu gibi ama Osmanlı İmparatorluğun her safhadaki reformları Balkanlara uzun ve kalıcı bir barış sağladığını görüyoruz. Önceki durumu görmezlikten gelen ve Osmanlı İmparatorluğuna ön yargılı yaklaşan tarihçilerin ne kadar sübjektif oldukları ortadadır. Arnavut tarihçilerin Komünizm ve Batı ideolojisinden sıyrılıp zaman hakkında objektif bir şekilde yaklaşmaları gerekmektedir. Yoksa bölgedeki üstü kapalı devam eden dinler çatışmasına bir son verilmeyecektir. Zira günümüzde Arnavutluk'ta tartışılan bir başka konu; Arnavutların Müslüman değil tamamen Hıristiyan olmaları gerektiğidir. Bu düşünce hangi hak ve hukukta yer aldığını bilmiyorum ama eminim ki bunu söyleyen tarihçilerimiz okuduklarında birşeyler mutlaka kaçırmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu ve İslam dini Roma, Bizans ve Hıristiyanlık olduğu gibi Arnavut tarihinin birer parçasıdır. Bu gerçeği hiç bir şey değiştiremez.

BİBLİYOGRAFYA

- Akyol, Gürkan, *Balkan Politikasında Arnavutluk- 1912 Sonrası*, Dan. Timuçin Kodaman, SDÜ. SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2007
- Alp, Suat, “Balkanlar’da Osmanlı Dönemi Maddi Kültür Mirası Evreni”, *Milli Folklor*, Yıl 21, S. 84, 2009
- Anamali, Skender, “Nga Iliria tek Arberit”, *Kuvendi i Studimeve Ilire (İliryhular Araştırmalar Meclisi)*, Akademia e Shkencave e RPSH, Tiran 1974
- Arnold, T. W., *İntişar-i İslam Tarihi*, Trc, Hasan Gündüzler, Akçağ Yay., Ankara 1971
- Aşiki, Ahmet, *Aşık Paşa Zade Tarihi*, Haz. Cemil Çifçi, Mostar yay, İstanbul 2008
- Aşcom, B.B., “Notes on the Development of the Scanderbeg Theme” (İskender Bey konusunun gelişimi ile ilgili gözlemler), *Comaparative literature*, Vol. 5, No. 1 (Winter 1953), pp. 16-29, University of Oregon
- Barbarich, Eugenio, *Albania Monografia Antropopeografica*, Edt. Enricho Voghera, Roma 1905
- Barleti, Marin, *Historia e Skendereut (İskender Bey Tarihi)*, Çev. Stefan I. Prifti, 4. Baskı, İnfbotues, Tiran 2005
- Bartl, Peter, *Milli Bağımsızlık Hareketleri Esnasında Arnavutluk Müslümanları (1878-1912)*, Çev. Ali Taner, Bedir Yay., İstanbul 1998
- Basha, Ali M., *İslami ne Shqiperi Gjate Shekujve (Arnavutluk’ta Asırlar Boyunca İslam)*, Tiran 2000
- Beduli, Dhimiter, “Perkthimet dhe Librat Liturgjike ne Shqip”, www.orthodoxalbania.org son erişim 02.08.2010
- Bilge, Mustafa L., “Arnavutluk”, *DİA*, TDV Yay., III, İstanbul 1993

- Bilmez, Bülent, “Şemseddin Sami Frasheri'nin Bazı Metinlerinde Arnavut ve Türk 'Biz'in İnşasına Katkıda Bulunan Otanticilik ve Köken Mitleri”, *Kritik*, S. 2, İst. Güz 2008
- BOA, MAD, No. 34; 231; 508
- BOA, TTD, No. 34; 367; 469
- Bozborra, Nuray, “Arnavutların Kökeni”, *Balkanlar El Kitabı*, c, I, Karam Vadi Yay., Ankara 2007
- Buda, Aleks, *Arnavutluk Tarihi (İskender Bey Bölümü)*, Tiran 1959
- Castellan, Georges, *Histori e Ballkanit (Balkan Tarihi)*, çev. Arben Puto; Luan Omari, Çabej Yay., Tiran 1991
- Ercan, Yavuz, “Devşirme Sorunu, Devşirmenin Anadolu ve Balkanlardaki Türkleşme ve İslamlaşmaya Etkisi”, *Belleten*, c. L, S. 198, Ankara 1987
- Eroğlu, Ahmet Hikmet, “Doğu Batı Kiliselerinin Ayrılış Sebepleri”, *Dini Araştırmalar*, Eylül-Aralık 1999, Ank., c. II, S. 5
- Fan Noli, *Arnavutluk Kralı Gjergj Kastrioti Skenderbeu'nun Tarihi*, Boston 1921
- Frasheri, Kristo, *Historia e Qyteterimit Shqiptar- Nga Kohet e Lashta Deri ne Fund te Luftes se Dyte Boterore (Arnavut Medeniyetinin Tarihi- İlkel Dönemlerden II. Dünya Savaşına Kadar)*, Akademia e Shkencave e Shqiperise, Tiran 2008,
- ..... Kristo, *Skenderbeu i Shperfytyruar Nga Nje Historian Zvicerian dhe Disa Analiste Shqiptare (İsviçre bir Tarihçi ile Bazı Arnavut Yorumcular Tarafından 'Başkalaşmış' bir İskender Bey Tasviri)*, Dudaj Yay., Tiran 2009
- ..... Kristo, *Skenderbeu Jeta dhe Vepra (İskender Bey Hayatı ve Eserleri)*, Akademia e Shkencave e Shqiperise, Toena Yay., Tiran 2002,
- Frasheri, Mehdi, *Mendimi Shqipetar, Historia e lashte e Shqiperise dhe e Shqiptarve, (Arnavut Düşüncesi, Arnavutluk ve Arnavutların Antik Tarihi)*, Phoenix Yay. Tiran 2000

- Frasheri, Naim, *Shqiperia Ç'ka Qene Ç'eshte dhe Çdo te Behet, (Arnavutluk Neydi, Nedir ve ne Olacak)*, Naim Frasheri Yay., Tiran, tr. yok
- Georgiev, Vladimir İ., “İliria ve Komşuları”, *Kuvendi i Studimeve Ilire (İlirylular Araştırmalar Meclisi)*, Akademia e Shkencave e RPSH, Tiran 1974
- Göktaş, Oktay, *Balkanlar'ın Anahtar Ülkesi Arnavutluk*, Gazi Ü., S.B.E., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1995
- Hammond, G. L., “Varrimi Me Tuma ne Shqiperi dhe Problemet e Etnogjezes”, *Kuvendi i studimeve ilire*, Akademia e Shkencave e RPSH, Tiran 1974
- İnalcık, Halil, *Devlet-i Aliyye- Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, 37. Bas., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009
- ..... *Doğu Batı Makaleler II*, Doğu Batı Yay., 2. Baskı, Ankara 2009
- ..... *Hicri 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, Nşr. Halil İnalcık, 2. Bas., TTK Yay., Ankara 1987
- ..... “İskender bey”, İA, c. 5/2, 2. Bas., M.E.B. Yay., İstanbul 1968
- ..... *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600*, c. I, Eren Yay., İstanbul 2000
- ..... “Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğuna”, Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar I, Ankara 1987
- ..... “Türkler ve Balkanlar”, Türklük Bilgisi 3, BAL-TAM Yay., Prizren 2005
- Kabashi, Artemida, *the Memory of George Castriota Scanderbeg Among the Arberesh of Italy: A Study on the Role of Diaspora in the Creation of Albanian National Identity*, Submitted to the Graduate Faculty of Texas Tech University in Partial Fulfillment of the Requirements For the Degree of Master of Arts, Texas 2005
- Karagöl, Recai; Karagöz, Hasan, *Türkiye Arnavutluk İlişkilerin Dünü-bu Günü-Yarını*, Harp Akademisi Komutanlığı Yay., İstanbul 1995
- Kaya, Filiz, *Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de uyguladığı iskan siyaseti (XV-XVI. yüzyıllar)*, Hacettepe Ü., SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006

- Kola, Aristidh, *Gjuha e Perendive (Tanrıların Dili)*, Plejad Yay., Tiran 2003
- Koloğlu, Orhan, *Osmanlı Döneminde Balkanlar*, Balkanlar, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, Eren Yay., İstanbul 1993
- Kutlu, Sacit, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyulında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2007
- Külçe, Süleyman, *Osmanlı Tarihinde Arnavutluk*, İzmir Yay., İzmir 1944, s. 12
- Malltezi, Luan, “Qyteti dhe Fshati ne Shoqerine Shqiptare Shek. XI-XV” (XI-XV. Asırlarda Arnavut Toplumunda Şehir ve Köy), Universiteti i Tiranës, İnstituti i Historise dhe Gjuhesise, Nihal Duri Yay., Tiran 1990,
- Muzaka, Gjon, *Memorje (Hatırat)*, Çev. Dhori Qiriazı, Toena Yay., Tiran 1996
- Nesimi, Qani, *Arnavut Otosefal Ortodoks Kilisesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, S.Ü., S.B.E, Sakarya 2009
- Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret İşıltan, TTK Yay., Ankara 1995
- Öz, Veysel, *Ferîdûn Bey'in Münşeât Mecmuası'nda Bulunan İstimâletrâmeler ve Osmanlı'da İstimâlet Siyaseti*, Marmara Ü., SBE., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010
- Pamuk, Bilgehan, “Osmanlı Döneminde Arnavutluk”, Balkanlar El Kitabı, c. I, Karam Vadi Yay., Ankara 2007
- Parlaz, Selim, *Osmanlı Devleti'nde Siyasi Evlilikler*, Pamukkale Ü., SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2007
- Pulaha, Selami, “Kontribut per Studimin e Ngulitjes se Katuneve dhe Krijimin e Fiseve ne Shqiperine e Veriut ne Shekujt XV-XVI” (XV-XVI. Yüzyıllarda Kuzey Arnavutluk'ta Köylerin Şehirlere Göcü ve Ailelerin Kurulması Çalışmaları İçin bir Katkı), Universiteti i Tiranës, İnstituti i Historise dhe Gjuhesise, Nihal Duri Yay., Tiran 1975
- Qiriazı, Dhori, *Krishterimi ne Shqiperi (Arnavutluk'ta Hıristiyanlık)*, LMG Yay., Tiran 2000
- Sami, Şemseddin, *Kamusu'l-A'lâm*, Kaşgar Neş., İst. 1996, c. I-VI

- Selçuk, Hava, "Tapu Tahrir ve Maliyeden Müdevver Defterlere Göre Rumeli'de İhtida Hareketleri (1452-1482), Erciyes Ü., SBE Dergisi, S. XII, Kayseri 2002
- Süssheim, K., "Arnavutluk" md., İslam Ansiklopedisi, c. I, M.E.B. Yay., İstanbul 1965
- Todorova, Maria, "Balkanlar'daki Osmanlı Mirası", *Balkanlar'da ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası*, Ed. L. Carl Brown, Çev. Gül Çağalı Güven, İletişim Yay., İstanbul 2000
- Tokalak, İsmail, *Bizans-Osmanlı Sentezi- Bizans Kültürü ve kurumlarının Osmanlı Üzerindeki Etkisi*, Gülerboy Yay., İstanbul 2006
- Tulum, Mertol, Tarih-i Ebu'l Feth Tursun (Dursun) Bey, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 1974
- Tümer, Günay; Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, 4. Bas., Ocak Yay., Ankara 2002
- Türker, Ali Sacit, *II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Devletinin Arnavutluk Siyaseti*, SÜ, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 1996
- Von Hammer, J., *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Heyet, Söğüt Yay., tr. yok
- Yılmaz, Mehmet Emin, "Balkanların en eski mescidi Sarı Saltuk tarafından yapılmıştır", Zaman Gazetesi, 12.11.2006
- Yörük, Doğan, "XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşayan Gayri Müslimlerin Nüfusu", Selçuk Ü., Fen ve Edebiyat Fakültesi Dergisi
- Xhevat Korça (1893-1925), *İskender Bey'in Hayatıyla İlgili Üç Soru*, Tiran 1923
- Zamputi, Injac ed. *Dokumente per Historine e Shqiperise 1479-1506: Pjesa e dyte 1499-1506*. Tirane: Akademia e Shkencave e Republikës Popullore Socialiste të Shqipërisë, Instituti i Historisë, 1979
- ..... Dokumente të Shekujve XVI-XVII për Historinë e Shqipërisë, Vëllimi II, Tiran 1990
- Zavalani, Tajar, *Histori e Shqipërisë, (Arnavutluk Tarihi)*, 2. Bas., Phoenix Yay., Tiran 1998;

- Zefi, Shan, *İslamizimi i Shqiptareve Gjate Shekujve (XV-XX)- Arsyet e İslamizimit dhe Qendrimi i Kishes Ndaj Kesaj Dukurie (XV-XX Asırlar Boyunca Arnavutların İslamlaşması- İslamlaşmanın Sebepleri ve Kilisenin bu Olguya Karşiki Tavrı)*, Drita Yay., Prizren 2000
- Wachtel, Andrew Baruch, *Dünya Tarihinde Balkanlar*, Çev, Akkoyunlu Ali Cevat Doğan Kitap Yay., İstanbul 2009

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Yılı : 25.08.1982 Arnavutluk/Librazhd

Öğr. Gördüğü Kurumlar : **Başlama Yılı** **Bitirme Yılı** **Kurum Adı**

Lise : 1997 2001 Düz Lise

Lisans : 2003 2007 Uludağ
Üniversitesi İlahiyat

Fakültesi

Yüksek Lisans : 2008

Medeni Durum : Evli

Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi: Türkçe, Arapça, İtalyanca

Çalıştığı kurum(lar) :

Yurtdışı Görevler :

Kullandığı Burslar :

Aldığı Ödüller :

Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Topluluklar:

Editör veya Yayın Kurulu Üyelikleri:

Yurt İçi ve Yurt Dışında Katıldığı Projeler:

Katıldığı Yurt İçi ve Yurt Dışı Bilimsel Toplantılar:

Yayımlanan Çalışmalar :

Diğer :

Tarih-İmza

Maliq Hasa